

somut

30 ARALIK 1983
70 LİRA
Yıl: 3 Sayı: 48

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

UMUTLARIMIZLA

Bu sayıda

1984'e girerken...

Her yıl başı, yeni yeni umutlar, eskinin ağırlıklarından arınma istekleriyle görünür. Yaşlı dünya, milyarlarca yıldır, kendi ekseni çevresindeki dönüşünü sürdürdüğü halde, bazı zaman dilimlerine bazı mutluluk anları yüklemek, insanoğlunun en ilginç buluşlarından biri olsa gerektir. Karamsarlığın, bunalımların, zaman içindeki yürüyüşüne uygun bir sürüklenme yerine, arada bir nefeslenme kesintisi koymak, gerçekten umutların tazelenmesi için bir olanaktır.

1983 yılı, 1982'den devraldığı sorunların pek çoğunun üstesinden gelemedi. Zaman dilimlerinin, birbiri ardınca geçişi, sorunlara yenilerinin eklenmesi kadar, eskilerin yozlaşıp giderilmesine de neden olduğu için umut taşıyor. Her umut da, bütün birikintilerin üstünden daha sonrasına bir bakış getiriyor. İnsanlığı ayakta tutan da bu ileriye bakıştır. Çünkü, gelecek, her şeye karşın, insanlığın gidişinde yeni bir aşamayı muştulamaktadır.

Dünyanın başındaki çeşitli sorunların sürüncemede olması ölçüsünde, ülkemizin içinde bulunduğu koşullar ve sorunlar da iç sayfalarımızda mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Teker teker ele alınsın ya da, toplu bir biçimde irdelensin, sorunların büyüklüğü, insanın gözünü yıldıracak ölçüde ağırlık ve büyüklük taşıyor gibi görünüyor. Ancak insan bilinci ve gücü zorlukların üstesinden gelmek için gelişmiştir. Gerilemek, yılmak ve tutukluk göstermek, insan olmanın yapısına aykırıdır.

İlk insanın, sopanın ucuna lades kemiğini geçirmeyi akıl ettiğinden bu yana, sürekli direnen doğa ve toplumla çelişkisini o direncine dayanarak yene yene ilerleyen bir insanlık söz konusudur. Öyle olunca, zaman geliştikçe, yenilenmek ve gelişmek aynı insanoğlunun yazgısı haline gelmiştir. Kadercilik yaftası gerekliyse, bir tek bu inançta ileri sürmek geçerli olabilir. Yarın, her şeye karşın, bugünden daha iyi, daha güzel olacaktır. Ve yarınlara ulaşırken, bugünün ve dünün insanlık yolundaki bütün sorunlarını bir deney olarak kullanabilenler, yarınları da yarından sonralara götürebilecek bir gelişme kaynağı üreteceklerdir.

Erol Toy ve Hayati Asılyazıcı mahkûm oldular

Gazetemiz Genel Yayın Yönetmeni yazar Erol Toy ile Yazı İşleri Müdürü Hayati Asılyazıcı "kanunun suç saydığı fiili övdükleri" gerekçesiyle tek celsede mahkûm oldular.

Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi'nde görülen davada askeri savcı, Hayati Asılyazıcı'nın Yazı İşleri Müdürlüğünü yaptığı gazetemizin 21.10.1983 tarihli sayısında Erol Toy'un "Cumhuriyetin 60. Yılında Bir Genel Af Gereklidir" başlıklı yazısında, sürmekte olan davaların konularını içeren kanunun suç saydığı eylemlerin övgüsünün yapıldığını belirtti.

Sanıkların soruşturma konusu yazının eleştiri içeriği taşıdığı ve suç işlenmediği yolundaki savunmalarının "takdir" ve "münakaşası" mahkemeye bırakıldıktan sonra, mahkeme heyetince Erol Toy ve Hayati Asılyazıcı Türk Ceza Kanununun 312/1-3 maddeleri uyarınca 16'şar ay hapis cezasına çarptırıldı. Hayati Asılyazıcı'nın cezası Türk Ceza Kanunu'nun 71. maddesi ve Basın Yasası gereğince 152 bin TL. para cezasına çevrildi. Toy ve Asılyazıcı kararı yedi gün içinde temyiz edebilecekler.

Orwell'in 1984'ü yaşanmayacak

HALUK GERGER

"1983'te olduğu gibi 1984'te de en kötü günlerin gecesinde, insandan yana olanlar, baskı, sömürü, savaş yandaşlarına göre daha rahat uyuyacaklar, her doğan güneşle birlikte çok daha huzur içinde, umutla uyanacaklar, bundan hiç kuşkum yok. Orwell'in 84'ü yaşanmayacak. İnsan, teknolojinin acımasızlığını yenme, sömürü ve baskıyı ortadan kaldırma, barışı kurma yolunda yüzyıllardır attığı adımları 84'te de atacaktır."

1983 insanlığın yüzyıllardır uğrunda mücadele ettiği değerlere yine saldırıldığı, bunlar için direnildiği, kısaca ezenle ezilen arasındaki yüzyılların kavgasının sürdürüldüğü bir yıl oldu.

İnsanoğlu için kutsal ve yaşamsal bir amaç olan **barış** 1983 yılında ağır yaralar aldı. Nükleer silahlanma yarışı, Avrupa'ya yerleştirilmeye başlanan Amerikan füzeleri ile yeni bir boyut kazanırken, nükleer savaş tehlikesi olağanüstü boyutlara ulaştı.

Avrupa, Amerikan füzeleri ile sarsılırken, Orta Amerika da barış açısından acılı bir yıl yaşadı. Nikaragua halkı yeni bir yaşam biçimi kurmaya çalışırken en çok gereksinim duyduğu barış ortamını CIA ona çok gördü. El Salvador'da dış kaynaklı terör ve kışkırtılan iç savaş binlerce insanın ölümüne neden oldu. Karayipler'de Grenada'nın işgali ise, 1983'ün utanç sayfalarından bir başkasını oluşturdu.

Orta Doğu'da ise, Pakistan'dan Fas'a kadar [illegible]

kutsal amaçlar için direndi. Güney Amerika'da Arjantin ve Brezilya gibi ülkelerdeki askeri yönetimler bu direnç bu demokrasi kavgası karşısında yenik düştüler. Şili'de onurlu ve görkemli bir direnişin tohumları 1983'te atıldı. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da "barış hareketi" on milyonlarca insanı tek bir yürek, sıkılmış bir yumruk halinde örgütleyebildi. Orta Doğu'da, her yerde, ulusal bağımsızlık için, öz değerler ve kültürel miras için, eşitlik için, çağdaş teknolojinin en acımasız araçlarına karşı sadece "insan ve iman gücü" ile büyük bir savaş yerildi. FKÖ'nün "yenilgisi" yüreklere salınan "Orta Doğu'nun Vietnamlaşması kor- [illegible]

sana olan güvenin doğal sonucu, yaşam sevgisinin ayrılmaz uzantısı, bilime inanmanın verdiği kaçınılmaz duygu. 1983'te olduğu gibi 1984'te de en kötü günlerin gecesinde, insandan yana olanlar, baskı, sömürü, savaş yandaşlarına göre daha rahat uyuyacaklar, her doğan güneşle birlikte çok daha huzur içinde, umutla uyanacaklar, bundan hiç kuşkum yok. Orwell'in 84'ü yaşanmayacak. İnsan, teknolojinin acımasızlığını yenme, sömürü ve baskıyı ortadan kaldırma, barışı kurma yolunda yüzyıllardır attığı adımları 84'te de atacaktır. Umarım ülkemizde bu adımlar geniş, yürekli ve sağ- [illegible]

Sabri Berkel, "Taksim Meydanı", mukavva üzerine yağlı boya, 70 x 100 cm.

Aydın ve baskı

Çağımızda toplumsal yaşam, kesin bir işbölümüne dayanır. İlkel insan belki de mutluydu... Hiç özenmemek gerek ama, bin yıllardır, gerek kutsal kitaplarımızda, gerek düşünce ve inançlarımızda, Adem'le Havva'nın Cennetini düşlediğimize göre, öyle diyelim. Belki de özlenen mutluluk, bireyin kimseye gereksinim duymadan, kendi kendini yeniden üretebildiği dönemlerin özlemidir.

Çağdaş insan, Cennet kaçkınlarının yaşamına özendiği anda, ya açlıktan ölür, ya soğuktan donar ya da çaresiz ve yalnız, dehşetin tutsağı haline gelir. Oysa, toplumsal yaşamın gerektirdiği işbölümünün kurallarına uyarsa, toplumun içinde, toplumun geleceğine yürüyen bireylerden biri olur. Mutlu mudur? Mutsuz mudur? Her ne olursa olsun, kitlesel ya da sınıfsal tutumuna göre, dünyayı yaşamanın tadına varır. Kendisi bunun bilincinde olmasa bile, ürettiği ya da tükettiğiyle, yaşam içindeki iş kollarından birinin içinde yerini alır. Katkısıyla, toplumsal gidişe destek olur.

Bazılarının asıl işkolundan başka hobileri vardır. Bazıları da mesleklerinin dışında angaryalarla görevlendirilir. Bir terzi, bir marangoz, yargıç ya da devlet adamı, asıl mesleğinin dışında bir iş yapmaya kalkışıyorsa, bu ya kendi hoşlandığından ötürü öyledir ya da zorla yükümlenmiştir. Angarya dediğimiz budur. Toplumsal istencin kişilere verdiği ve işbölümünün gereğine uygun üretim biçimleri dışındaki çalışmalarını değerlendirmek gerekirse, bu, böyledir.

Ancak, toplumsal işbölümü içinde hemen hemen herkesin özendiği halde, hiç de yeri bulunmayan bir dal varsa o da aydın olmaktır. Meslek olarak hiç bir çıkar sağlamadığı halde, sürekli yükümlülük yığar. Çünkü, işbölümü içindeki mesleklerden birinde bulunduğunuz ve işlerinizi iyi yaptığınız için herkes sizi alkışlar da angaryanızı iyi yaptığınızda başınıza gelmedik iş kalmaz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, aydın olmak, aynı zamanda çağının vicdanı olabilmeye bağlıdır. Vicdan olmak kolay mı? En küçük bir haksızlığın üstüne gideceksiniz.

Haksızlığını kim kabul eder? Kimse!... Ve onu belirten olduğunuzda, kimseyi hoşnut edemezsiniz. Hoşnutlukları bir kıyıya bırakın, üstelik cezalandırılma tehdidiyle karşı karşıya kalırsınız. Bütün bunlara göğüs gereceksiniz. En yakınlarınızın, uzak olanların, dostlarınızla karşıtlarınızın ve hatta düşmanlarınızın öfkesini çekmekten sakınmayacaksınız. Horlamalara, acımalara, küçümseme ya da kışkırtmalara aldırmayacaksınız. Engelleri aşarak, doğruyu ve haklıyı savunmaktan geri durmayacaksınız. Bu size büyük bir çoğunlukla ve büyük bir zaman dilimi içinde hep ceza getirecek. Yine de duraksamayacak, yine de doğrunun yanında yer alacaksınız. Çoluk çocuğunuz, yakınlarınız, dostlarınız ya da sizin kendi işbölümünüzden yarar umanlar zarar görecekler. Kendiniz zarar göreceksiniz. Kurnazların, akıllıların, uyumluların yadsıdığı insan olacaksınız. Yasaların baskısıyla karşılaşacaksınız.

Yine de doğrunun, haklının, güzelin yanında yer alacaksınız. Çünkü işbölümünün gereğine inanıyorsunuz. Eğer inanıyorsanız, doğrudan ve haklıdan yana çıkarken, kendinizi yasaların, yargıçların, savcıların yerine koymayacaksınız. Koydunuz mu, başka bir işkolunun yerine geçersiniz. Vicadan olarak, vicdanın gerektirdiği doğruluk içinde, haksızlıkların, yanlışların üstüne yürüyeceksiniz. Bu topluma, insana, geleceğe ve doğruyla haklıya duyduğunuz saygının gereğidir.

Bir yılı bitirip, bir yenisine başlarken, ülkemizde böyle insanların varlığını bilmemiz, mutluluğa olan inancımızı artırmalıdır. Türkiye'de, her zaman doğrudan, haklıdan ve güzelden yana olanlar vardır. Ve her zaman da olacaktır.

somut

Çoban Ressam Süleyman Şahin Bursa'da sokak ressamlığına öncülük ediyor

"Çoban Ressam" olarak tanınan ve gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında sokak ressamlığını yaymak için çalışmalar yapan ressam Süleyman Şahin, Bursa'da sürdürdüğü çalışmalarla sokak ressamlarını bir derneğin çatısı altında toplamaya çalışıyor.

Bahar ve yaz aylarında, Bursa'da restore edilerek yeni bir görünüm kazandırılacak bir sokakta yurdun tüm yörelerinden çağrılacak ressamlar yapıtlarını sergileme ve satma olanağı bulabilecekler. Bursa Belediye Başkanı Ekrem Barışık'ın da katkılarıyla gerçekleştirilecek olan sokak sergilerinde, sanatçının halkla bütünleşmesinin sağlanmasına çalışılacak.

Kartal Tibet Devlet Tiyatrosu'ndan istifa etti

Bir süre önce, 1978 yılından bu yana çalışmakta olduğu İstanbul Devlet Tiyatrosu'ndan yedi maaş ceza alan Kartal Tibet görevinden istifa etti. Tibet, 1978 yılında Ergin Orbey'in genel müdürlüğü döneminde Devlet Tiyatrosu'na dönmüştü.

1938 yılında doğan Kartal Tibet, Ankara Devlet Konservatuvarı'nı bitirdikten sonra, "Kaligula" adlı oyunla DevletTiyatro'sundagörev aldı. Bir süre sonra istifa eden Kartal Tibet, Çetin Köroğlu, Üner İlsever ve Adalet Ağaoğlu ile birlikte Ankara Meydan Sahnesi'ni kurdu. 1967 yılın-da Meydan Sahnesi'nden ayrılan Tibet, Suat Yalaz'ın Karaoğlan'ı ile beyaz perdeye geçti.

Tarkan, Senede Bir Gün ve Ölmeyen Aşk gibi filmlerde başrol oynadı veünlendi. Tosun Paşa, Şark Bülbülleri, İnek Şaban gibi pek çok filmi de yöneten Kartal Tibet, İstanbul Devlet Tiyatrosu'na girdiği 1978 yılından bu yana hiçbir oyunda rol almadığı ve hiç oyun yönetmediği gerekçesiyle bir süre önce yedi maaş ceza almıştı.

Ozan Arif Damar'ın mahkûmiyeti ertelendi

Geçtiğimiz yıl içinde Sıkıyönetim Komutanlığı 1 nolu Askeri Mahkemesi'nde yasak yayın bulundurmak suçuyla yargılanan ve 3 ay hapis cezasına çarptırılan ozan Arif Damar'ın cezası dört ay süreyle ertelendi.

Kadıköy Cumhuriyet Savcılığı, 26 Aralık 1983 tarihli kararında Arif Damar'ın daha önce belirtilen 30 bin TL. kefalet ücretinin yatırılmış olduğunu göz önünde bulundurarak cezasını dört ay süreyle erteledi.

kurulmak istenen "Pax Amerikana" ya da "Friedman Barışı", acı, kan, savaş getirdi bölgeye. 1983 yılında Orta Doğu'da savaşın adı barış, savaşan güçlerin adı barış gücü oldu.

Özgürlük, demokrasi ve **insan hakları** da ağır saldırılara uğradı yıl boyunca. 1970'li yılların ikinci yarısında palazlanan "yeni sağ"ın tırmanarak bir tür yeni faşizme dönüşmesi 1980'lerde meyvelerini vermeye başladı. Bu yıllarda demokrasi bunalım dönemlerinde askıya alınması gereken bir rejim olarak gösterilmeye çalışıldı, bu görüşe meşruluk kazandırılmak istendi. Bundan yararlanmak isteyen demokrasi düşmanları da yapay bunalımlar yarattı, demokrasiye tuzaklar kurdu. Friedmancılık, Üçüncü Dünya Ülkelerinde, taş devri liberalizmi ile özgürlük arasındaki çelişkiyi demokrasiyi ortadan kaldırarak çözmenin modeli oldu. Sanayileşmiş ülkelerdeise, yerleşik demokratik çerçeve içinde Friedmanizmin demokrasiye yaptığı kısa vadeli tahribat sınırlı oldu ama yüzyılların mücadelelerinin birikimi sonucu elde edilen nice haklar yitirilirken, demokrasinin temellerini uzun vadede dinamitleyecek tohumlar atıldı.

Afrika'da en temel hak olan yaşam hakkı, utanç verici bir kıtlık ve açlık ortamı içinde insanların elinden alındı. Yoksulluk ve açlık kara derili insanları yiyip bitirirken, varlıklı Batı'nın bencilliği tüm dürüst insanların yüreklerini kararttı.

Çağdaş uluslararası sistem içinde **bağımsızlık** güç bir uğraş oldu 1983 yılında da. O denli ki, tek tek ülkeler değil, koca kıtalar, bölgeler bağımsızlıklarını yitirdi. B. Avrupa, yeni Amerikan füzeleriyle bağımsızlığın en temel göstergesi olan "savunmada karar alma" özgürlüğünü fiilen kaybetti. Orta Doğu yabancı askerlerin, filoların cirit attığı bir bölgeye dönüştü. Eşitsizve haksız uluslararası düzenin "denge ve istikrar"ı için "kanun ve nizam" jandarmalığını mazlum uluslara yaptırmak isteyenler, kimi yerde darbe ile, kimi yerde terörle, Grenada'da olduğu gibi kimi yerde de açıktan silahlı saldırıyla çok ülkenin bağımsızlığını yok etmeye, onları tutsak etmeye çalıştı.

İNSANLIK 1983'TE DE DİRENDİ

Tüm bu olumsuz gelişmelere karşın, yüzyıllar boyunca olduğu gibi, 1983'te de insanlık kusunu silemedi. G. Afrika'da Namibya'da en olumsuz koşullarda, barbarlığa karşı direnen yığınlar insanı yüceltti.

TÜRKİYE'DE...

Türkiye de, doğal olarak, 1983 dünyasının tüm olumsuzlukları yanısıra insanın başarılarını da yaşadı yıl içinde. Ermeni terörü, barış ve özgürlük içinde bir ulusal birliği gündeme getirirken, Kıbrıs'ta "yedi düvel"e karşın Kıbrıslı Türklerin direnişi bunun ne denli yaşamsal bir zorunluluk olduğunu iyice ortaya koydu. İçerde; emekçi kitlelerin yaşam koşullarının her geçen gün daha da kötüye gitmesi, 1980'lerin başında halktan aktarılan milyarlarca liralık bir varlığın yeni sahiplerine özgürce kullanımını sağlayacak düzenlemelerin yerleştirilmesi, grev hakkının, özgür sendikacılığın, dernek kurma hakkının çok zayıflatıldığı bir döneme girilmesi, tutuklamalar, davalar, cezalar, iç barışın henüz tam olarak kurulamaması, onca yoksulluk, haksızlık, eşitsizlik, dış politikada; Erzurum ve Muş havaalanlarının "çevik güç"e sözkonusu katkıları anımsatır biçimde modernizasyonu, Lübnan'daki Falanjistlerin silahlı yandaşı "barış gücü"ne kolaylıklar tanınması, Seyir "Cruise" füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi konusundaki yaygın söylentiler, 1983'ün belleklerden silinmeyen görüntüleri. Tablonun bir başka yüzünde ise, "tek kanatla da olsa demokrasi güvercini"nin uçmaya kalkışması, 6 Kasım seçimleri ve seçim sonuçlarında netleşen halkın siyasal bilincinin yüksekliği, özgürlüğün bedelini ödemeye, demokrasinin çilesini çekmeye kararlı bir bilincin giderek yükselmesi, apaçık ortada...

1984'TEN UMUTLUYUM

1984'ten umutluyum. Bunu "umut fakirin ekmeği" anlamında söylemiyorum. Umut, in-

yürüyüşlerini, insanlığa çile çektirerek de olsa, sürdürecek olanlara bırakıyorum.

ŞİLİ'DEKİ TENCEREYE

Tencere dibin kara
Seninki benden kara

CAN YÜCEL

nasılsınız

"Gücünüz yeterse ve çıkarlarınız gerektiriyorsa, bütün bir ulusu ortadan kaldırabilirsiniz; ama aynıyla karşılığını göze almaksızın, bir ulusun onurunu çiğneyemezsiniz."

BISMARCK

YAZKO ödüllerini kazananlar belirlendi

YAZKO'nun 1983 yılı ödüllerini kazananlar belirlendi.

Bu yıl, roman ve öykü dallarında yarışmaya katılan yapıtlar arasında ödüle değer yapıt bulunamadığı için, bu dallarda ödül verilmedi. Şiir dalında ise, yarışmaya "**Barış**" rumuzuyla katılan **Celal Pamukçu**'nun "**Sevda Üzre Dil**" adlı yapıtı birinciliğe değer görüldü ve ödüllendirildi.

Şiir dalı ödül seçici kurulunda; Hüsamettin Bozok, Abdülkadir Bulut, Sabahattin Kudret Aksal, Mustafa Öneş ve Kemal Sülker bulunuyordu.

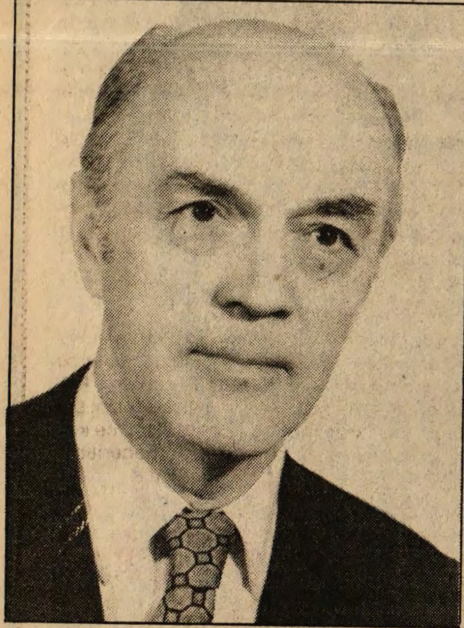

Ertuğrul Ateş, "Umudun Göğe Çekilişi" tual üzerine yağlı boya, 90 x 90 cm

İNCELEME

1983 uluslararası gerginlikler yılı oldu

1984'te sağduyunun egemen olmasını sağlamalıyız

HASAN ESAT IŞIK

Uluslararası ilişkiler açısından 1983 mutlu bir yıl olmadı dünya için. Türkiye'yi çevreleyen bölgelerin hepsinde olumsuz ve zaman zaman kaygı verici gelişmelere tanık olduk.

Bilindiği gibi Türkiye SAVUNMA ve EKONOMİ konularında Batı'ya dayanan coğrafya konumu itibarile Ege bölgesini paylaşan bir ülkedir. 1983 yılında bu bölgelerin hepsinde gerginlikler artmıştır.

SS20'ler ile Pershing ve Cruize füzeleri yüzünden Avrupadaki kuvvet dengesi sorunu yeniden nazikleşmiştir.

Ege'de ve Kıbrısta ise Yunan tarafının bencillikte ve tahakküm hırsında direnmesi sonucu Türk-Yunan ilişkileri daha da gerginleşmiş ve bu durum Türkiye'nin genel olarak Batı ile ilişkileri üzerinde de olumsuz etkiler yapmıştır.

Fakat asıl kaygı verici gelişmelere Orta Doğu'da tanık olunmuştur. Şu sırada da özellikle Lübnan'da. Lübnandaki gelişmeleri yalnız Lübnan devletinin yapısına özgü nedenlerle, hatta Arap-İsrail anlaşmazlığı ile izah olanağı kalmamıştır. Buradaki olaylarda büyük devletler arası rekabet ve kuvvet gösterisi eylemleri git gide daha belirgin hale gelmektedir. Bu gelişme yalnız bölge için değil, dünya barışı için de kaygı vericidir. Barışsever tüm devletler bu tehlikeli gelişmeyi durdurmak ve sonra da tersine çevirmek için ellerinden eleni yapmalıdırlar. Görüldüğü gibi büyük devletler arası dengeye dayalı bir barış güven verici olmamaktadır. Tek bir devletin egemenliği altında Dünyanın barışa ulaşabilmesi ise, tarih göstermiştir, daha da olanaksızdır. Geriye "eşit koşullar altında tüm devletlerin ortak katkısı ile" barısa ulaşabilmek kalmaktadır. İşte bu sağlanmaya çalışılmalıdır.

Bölge ülkeleri büyük devletlerden birini veya diğerini destekleyerek bölgede kendi görüşlerine uygun çözümlere ulaşabileceklerini ummamalıdırlar. Bu sadece büyük devletleri bölgede egemen olma rekabetine teşvik eder ve bundan tüm bölge ülkeleri zarar görür.

Bölge devletleri birbiri üzerinde egemenlik kurmaya değil, bir araya gelerek bölgelerinin dışardan yönetilmesine meydan vermemeye çalışmalıdırlar. Bölge ülkeleri bölgelerine sahip çıkabildikleri ölçüde bölge dışı devletlerin bölgelere egemen olma hevesleri de şiddetini kaybetmiş olacaktır. Bundan şüphe etmemelidir.

Sanıyorum Türkiye'nin yapabileceği en iyi şey: "Kalıcı ve adil barış ancak egemen ülkeler arasında eşit koşullar altında gerçekleştirilecek dünya boyutunda bir işbirliği ile sağlanabilir" ilkesi ile "bölgeler dışardan değil, bölge devletleri tarafından yönetilir" ilkesine uygun bir dışpolitika izlemektir.

Dileyelim 1984 yılında uluslararası ilişkilerde sorunlara çözümler aranırken bu ilkelere yalnız Türkiye değil diğer ülkelerde bağlı kalsın.

SÖYLEŞİ

Orhan Tanrıkulu

"Konservatuvar eğitimine hazırlayıcı okullara gereksinme var"

YASEMİN YAZICI

— Önce duyurunuzdan başlayalım. Gösterilerin ekim ortalarında başlayacağını ilan ve haberlerle duyurdunuz. Bunu yaparken, Atatürk Kültür Merkezi'nin onarımının durumunu biliyordunuz, bina müdürlüğü size büyük salonda gösteri yapabileceğinizi nasıl garanti etti? Üç yıldır onarımı yapılamayan binanın sorumlusu yokmudur? Bu durumda ne zaman gösterilerinizi sergileyebileceksiniz?

Önce AKM Müdürlüğü'nün, gösterilerin yapılabileceğini garanti etmesi diye bir kavram sözkonusu değildir. Periodik olarak yaptığımız Koordinasyon toplantılarında bakım ve onarım sorunları tartışılmış, programlanmıştır. Yaz tatili dönüşünde onarımın tamamlanmadığı bildirilmiş, daha sonra da sahneye girebileceğimiz ve temsillere başlayabileceğimiz müdürlüğümüze iletilmiştir. Programlarımız, gene yaptığımız Koordinasyon toplantısı kararı ışığında, ilân

cak, ayrılan yönleri, senfonik programlar veren orkestralar ençok haftalık programlar çerçevesinde, değişik programları orkestranın teknik olanaklarına uygun bir prova programı içinde hazırlar ve konserlerini verirler. Opera ve bale için çalan orkestraların çalışma süreleri senfonik orkestralara oranla çok daha uzun ve yorucudur. Yoruculuğu teknik güçlüğünden çok, opera sanatının gerektirdiği son derece elastik müzik yapma zorluğundan doğan, emniyeti sağlamak için uzayan provalar ve gene aynı şekilde tekrarlanan temsillerdir. Bir başka deyişle opera orkestrasında çalışan bir müzikçi daha provalarda eserden bıkmaya başlar, senfonik orkestradaki bıkmaya vakit bulmayı bırakın, çoğu zaman eseri öğrenmeye fırsat bulamadan çalar ve birdaha yinelemek olanağını bulmazsa hemen unutur. Bu da psikolojik ayrıntısıdır.

Estetik açısından baktığımızda, her iki or-

Türkiye'nin sorunu soldaki bilançosuzluktur

HALİL BERKTAY

Hikâyenin birinde, kendi bulunduğu yerden yukarı bakan kurbağa, gökyüzünü, kuyunun ağzı kadar bir daire diye tanımlar. Biz de gözümüzü, sadece şimdi içinde bulunduğumuz zaman dilimine dikecek olursak, 6 Kasım seçimlerinin sivilleşme yönünde bir adımı ifade ettiğini saptayıp, önümüzdeki yılda bu sürecin gerçek bir demokratikleşme biçiminde derinleşmesini dilemek, aynı derecede kolay geliyor. Problem, tabii, böyle bir gelişmenin itici gücünü belirlemek, daha doğrusu oluşturabilmekte, çünkü kimsenin kimseye hatır-gönül uğruna birşey vermeyeceği açık. Sivilleşme demokratikleşmeye dönüşecekse, bu dönüşümün bir "sahibi" olmalı. Bu problemin gerçek boyutlarını görebilmek için ise, 1983/1984 gibi kısacık bir "an"dan daha fazlası ufkumuza girecek şekilde, güncelliğin *dağdağasından* biraz geri çekilmek yerinde olur.... Dünya krizi hemen her yerde, buhranın yükünün emekçilerin sırtınayıkılmasını, dolayısıyla aşağı yukarı 25 yıllık bir genişleme konjonktürünün beraberinde getirdiği hakların ilgasını yada daraltılmasını, yönetenlerin gündemine koydu. Ama bunun şu veya bu ülkede ne ölçüde gerçekleştirilebileceği, tek tek o millî birimlerin iç siyasasındaki fiilî kuvvet ve insiyatif ilişkilerine bağlıydı. Yurdumuzda, sivilleşmeye atılan adım, 1980-1983'ün bütün çok köklü kurumsal düzenlemelerinin üzerine ANAP'ın oturması şekline büründü. Dolayısıyla, 1961 Anayasası'nın bu doğrultuda değiştirilmesini 1970'ler boyunca her seçim bildirgesine koymuş bulunan eski "liberal" (?) partinin bu hedefine, başka güçlerin öne fırladığı çapraşık bir süreç sonucu ve o eski ekibin yerini bir yenisinin alması koşuluyla da olsa, ulaşılmış demektir. Neden Türkiye'de olabildi bu? Doğrudan askerî yönetim aşamasından çıkılırken, sivil iktidar seçenekleri ve programları, 1973'ten farklı olarak, niçin sağın değişik türleriyle sınırlı kaldı?

Siyaset yelpazesinin solundaki boşluğun yasaklar ve yaptırımlar *yüzünden* doğduğunu söylemenin, kendimizi avutmaktan başka birşeye yaramıyacağı kanısındayım. Gerçeklerden kaçmayalım: bu boşluk, solun kendi iflâsının yaratığıdır ve giderilmesi, kaynağındaki hastalıklar üzerinde soğukkanlı bir cesaretle düşünmeye bağlıdır. 27 Mayıs'tan sonra, geniş anlamıyla sol küçücüktü, ama yeşil bir fidandı, denenmemişlikti, taze bir umuttu. Nesnel çelişmelerle bu öznel koşul birleşince, Türkiye 18 yıl boyunca zigzaglı bir tarzda da olsa hep sola kaydı ve iki büyük partiden birinin önce bünyesel yenilenmesine, sonra 1973 ve 1977'deki başarılarına da yansıyan bu eğilim, 1978 başında doruğuna ulaştı. Derken, buhranın enflasyonist aşaması karşısında çözümsüzlük ve tırmanan iki kutuplu terör karşısında çaresizlik, o partinin yüzde 10-15'lik seçmen artışının; solculuğun sıradan insanların zihninde terörcülüğün bir türüyle, Amerika'ya karşı Sovyetler Birliği'ne yaslanmakla, zorbalıkla, kafalarda iskemle kırmakla, hoşgörüsüzlük ve kendi içinde dahi en basit demokrasi normlarından yoksunlukla, halktan kopuk tekerlemecilik ve boş lâfla özdeşleşmesi ise, genel olarak solun tüm birikiminin, iki yıldan kısa bir sürede harcanmasına yol açtı ve 1979 sonbaharında, memleketin tekrar, hızla ve büyük ölçüde sağa kaymış olduğu görüldü. O gün bugündür, her alanda bu reaksiyonun kaçınılmaz uzantılarını yaşamaktayız. Kurulmuş ya da kurulacak tabelâların her zaman alabileceği veya aralarında paylaşabileceği bir yüzde 30'dan değil, bunun çok ötesine geçmek için zorunlu bir canlılık ve dinamizmden, en geniş kitlelere sirayet kapasitesinden söz ediyorum; bu açıdan, sözkonusu boşluk hali sürüyor ve maalesef sürecek gibi, çünkü geçmişin esaslı bir değerlendirmesine girişmeye kimse pek hevesli gözükmüyor. (Örneğin sosyal demokratlar, gene bir çizgi ve program tartışmasına değil, bir "kadro" tartışmasına dalmak üzereler; kimin "gerçek sosyal demokrat" olduğunu kararlaştırmak için, herkesin geçmiş günâh ve sevaplarını didiklemeye başladılar bile - böyle bir yaklaşım, hiçbir ciddî düşünsel ilerleme getiremiyeceği gibi, birleşmek yerine bölünmenin bundan garantili yolu da *bulunamaz.)*

Bence Türkiye'nin, **birincisi,** gerçekten bağımsızlıkçı, her türlü ilerleme ve dönüşüm için sadece kendi halkına güvenen, vatan toprağına kök salmış bir sola ihtiyacı var - bunun için bazı aydınlarımız, sırf Grenada'nın işgalini yüksek sesle protesto edip Afganistan konusunda susmak, Polonya işçilerini "CIA ajanları" saymak, FKÖ'nün boğazlanması işleminin Suriye kanadının ardında dahi Washington'u aramak veya Yunanistan'a karşı Sovyet Genel Kurmayını yardıma çağırmak gibi körlüklerden kurtulmak zorundadırlar. **İkincisi,** kendi içindeki farklı fikirlere karşı olsun, kendi dışına karşı olsun, lâfta değil uygulamada gerçekten demokratik ve terörün ya da terörcü örgütlerin her çeşidiyle arasına *hem* prensipte, hem programlar ve siyasetlerde çok kesin sınır çekmiş bir sola ihtiyacı var. 1960'ların örselenmiş çiçeğini diriltmeyi, kitleleri tekrar siyasete kazanmayı ve (a) kapsamlı bir "düşünce suçları" affından başlayıp, (b) savaş bulutlarının *sardığı* bir dünyada, buhranın yükünün adaletli bir şekilde *paylaşılmasına* dayalı bir iç barış ve istikrarın sağlanmasından geçerek, (c) yüzyıllık çağdaşlaşma hamlelerimizin bütün kazançlarının korunması ve derinleştirilmesine kadar, tüm ileri adımların etkili, inandırıcı mücadelesini vermeyi, ancak böyle bir kuvvet başarabilir.

muhasebenin 1984'de de başlamaması, Türkiye'nin en büyük kaybı olacaktır.

Sümen "Şımarık Kız" Balesinde

Meriç Sümen'le

ALİ ALKAN İNAL

Önümüzeki yıllarda Meriç Sümen'i dans ederken izleyemeyeceğiz ama öğrencilerini izleyeceğiz sahnelerde. Ünlü balerina Sovyetler Birliği'nde şimdi.. Bale öğretmeni yetiştiren Bolşoy Koreografik Bale Okulu'nda öğrenim görüyor. Geçen ay, okulunun bir haftalık tatilinden yararlanıp Ankara'ya geldiğinde görüştük.

— Sovyetler Birliği'ne daha önceleri de gittiniz. Ama, bu gidişinizin amacı öncekilerden daha farklı...

— Sovyeler Birliği'ne bu sekizinci gidişim. Bundan önce hep konuk sanatçı olarak dans etmeye gitmiştim. Geçen yıl son temsilimde Bolşoy Koreografik Bale Okulu'nun sınavına girmek istedim. Bu okul, dünyanın bale öğretmeni yetiştiren en ünlü okuludur. Bana o şans tanındı.

— Bale öğretmeni olmak düşünceniz nasıl doğdu?

— Balenin dans etme kolu çok kısa ömürlü olduğu için, dans etmeyi bırakınca ne yapacağımı hep düşünürdüm. Hayatım sahne üzerinde geçti, danstan ayrılmak, dansı bırakmak çok zor. Mesleğimi öğretmen olarak sürdürmek istedim. Şu anda dansı da bırakmış değilim. Hem öğretmenliği öğreniyorum, hem de kondisyonum için her gün çalışma yapıyorum. Yurtdışında birkaç temsilim var.

— Ne kadar zaman daha dans etmeyi düşünüyorsunuz?

— Sağlığım yerinde, ama dans çok fiziksel bir sanat. Olağanüstü enerji ve sinir sağlamlığı istiyor. Bu nedenle de dans etme hayatı ister istemez kısa süreli oluyor. Akıllarda hep güzel, enerjik kalarak, iyi hatırlanarak sahneden ayrılmak sanıyorum seyirciler için de en güzeli. Ama en önemlisi insanın kendine yalan söylememesi. Ben yirmi yaşındaki gibi enerjik dans etmek istiyorum. Bunun imkânı yok; adeleler, kemikler yaşlandıkça daha fazla yoruluyorsunuz. Dansçı olarak yaşlanmaktan söz ediyorum... Ama dünyada birkaç balerina şu anda altmış yaşlarına geldiler, hâlâ dans ediyorlar. Çok saydığım balerinalar hepsi, vaktiyle çok çok iyi dansçılardı, ama buna tamamen karşıyım. Ben yirmi iki yıl dans ettim, kalbim seksen yaşına kadar dans etmek istese de sanıyorum yeterlidir.

— Bale okulundaki eğitim programını ve çalışmalarınızı anlatır mısınız?

— Okuldaki en önemli derslerden biri Metodik Bale dersi. Stepleri analiz ediyoruz. Hoca bir kombinasyon hazırlatıyor; "Meriç" diyor, "bu kombinasyonu sekiz yaşa göre, on sekiz, yirmi sekiz, otuz sekiz yaşa göre büyüt, küçült." Bu oldukça zor, oysa aynı işi dans ederken daha kolay yapıyordum.

Haftada dört gün birer buçuk saat de Rusça dersim var. Çünkü Metodik Bale dersi rusça. İlk iki ay bir tercüman vardı yanımda. Fakat zor oldu anlaşmamız. Hoca Rusça konuşuyor, tercüman İngilizceye çeviriyor, ben Türkçe düşünüp yazıyorum... Dedim ki en sonunda; bale lisanı ya Fransızca, ya Rusça, bunlardan birini nasıl olsa öğrenmem lâzım, hiç olmazsa konuşabileceğim kadar Rusça öğrenirim.

Bir de, benim özel kondisyon çalışmam var. İki hoca nezaretinde, iki saat kondisyonumu korumak için bale çalışıyorum. Ayrıca fırsat bulabilirsem, okulda çok güzel öğrenci dersleri var, bir kapıyı çalıp, oturup izliyorum. Ama bu sefer öğrencileri değil, öğretmenleri izliyorum.

— Okul dışında günlük yaşamınızı başka neler dolduruyor?

— Sabahtan akşama kadar okuldayım. Saat beş buçukta hayli yorgun olmama rağmen, eve koşarak dönüyorum. Moskova koskocaman bir şehir ve soğuk. Bir koşuşmadır gidiyor. Önce, herkes nereye koşuyor böyle derken, üçüncü gün baktım ki; ben de koşmaya başlamışım. Yürünecek gibi değil çünkü. Hava o kadar soğuk...

Küçücük bir evim var. Ankara'da nasılsam orada da öyleyim. Yemeğimi yer, kitabımı okurum; müzik dinler, çoğunlukla da erkenden yatarım. Şimdi biraz dinlendikten sonra yeniden metodik bale çalışmaya başlıyorum, analiz ettiğim stebi bir kez de kendi kendime gözden geçiriyorum. Kulağım Rusçaya alışsın diye televizyon izliyorum, radyo dinliyorum. Bolşoy sanatçı grubundan yıllardır tanıdığım arkadaşlarım var, arasıra onlara gidiyorum, onlar bana geliyor. Türk elçiliğinde birkaç arkadaşım var... Böyle işte..

— Bale öğretmeni olma isteğinizin yaşamınıza getirdiği bazı sorunlar olsa gerek. Bunlar neler?

— İlki, çocuğumdan bir yıl ayrı kalışım... Dil sorunu var. Yaşam şartları çok değişik tabii, onlara adaptasyonum.., sonra mesleğimde yıllar yılı çok öne geçmiş insanların karşısında devamlı sınav vermek de sinirlerimi yıpratıyor. Ama bilmediğim şeyler çıkıyor önüme ve öğreniyorum. Bu doyumsuz bir zevk. Ayrıca bütün bu zorluklara katlanırken, inanıyorum ki; yetiştirdiğim bir dansçıyı seyretmekten de dans etmekten aldığım kadar büyük zevk alacağım.

— Bu yılki programınızda birkaç temsilin de bulunduğunu söylediniz. Hangi yapıtlarda dans edeceksiniz? Programınızda başka neler var?

— Yıl sonuna doğru, daha önce imzaladığım birkaç temsilde oynayacağım. Repertuvar çalışmaları sürüyorBenimistediğim oyunlar var, benden istenen oyunlar var.., henüz karar veremedik. Sanıyorum Ferhad ile Şirin, Giselle ve Kuğu Gölü olacak..

Mayıs sonunda Osaka'da bale yarışmasında jürideyim. Oradan dönüşte, dört gün Ankara'da veya Moskova'da kalacağım. Haziran ayında Finlandiya'ya gideceğim, Helsinki'de de bir bale yarışması var. Sonra dönüp sınavlara gireceğim, onları da verince bitiriyorum okulu...

edilmiştir. Binanın teknik sorumluluğu AKM Müdürlüğü, Bayındırlık Bakanlığı 1. Bölge Müdürlüğü ve ilgili bakanlıklarındır. Bu konuda daha sağlıklı bilgiyi bu kaynaklardan edinebilirsiniz.

— Biraz da orkestra şefliğine dönelim: Bizde orkestra yönetmenliği nasıl bir gelişme çizgisi izlemektedir? Orkestra konserleri yeterlimidir, senfonik orkestralarımızın çoğalması için konservatuarlarımız yetersiz. Çoğalmasını hangi yöntemlerle gerçekleştirebiliriz. Örneğin, Bölge Konservatuarları bu soy sorunlara bir çözüm olamaz mı? Çözüm yollarından biriyse, başka neler önerirsiniz?

Bizde orkestra şefliği son yıllarda oldukça verimli sonuçlar gösteriyor. Genellikle kendi olanaklarıyla yurtdışına giden gençlerimiz bu alandaki çalışmalarını zaman-zaman gelip bize de sergiliyorlar. Tabii kendi konservatuvarlarımızda açılacak sınıflarda yapacağımız eğitimle bu alanda çalışmaları daha yaygın bir hale getirmemiz mümkündür, ve böyle olmalıdır.

Orkestra konserlerinin yeterli olup olmadığını dinleyiciler gösteriyorlar. İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın her konseri tıka-basa dolu. Gençlerimiz ve müzikseverlerimiz çoğu zaman kapılarda, bilet bulamıyorlar. Konservatuvarlarımızdan yetişen genç müzikçilerimiz, halen çalışmakta olan orkestralarımızın bile gereksinmelerini karşılayamıyorlar. Bunun da temelinde gene programsızlık var. Orkestralarımızın gereksinmesi olan bölümlerde öğrenci yetiştirilmeye ancak şu son yıllarda önem verildi. Onlar yetişinceye kadar da bu sıkıntıları çekeceğiz.

Senfonik Orkestraların çoğalması gereksinme meselesidir. İstanbul'u ele alalım. Devlet Senfoni Orkestrası'nın konserlerine yer bulunamıyor diyoruz. Sürekli konser verecek kaç orkestrayı kaldırabilir İstanbul seyircisi. Bunu tahmin etmek zor. Öbür kentlerimize gelince, orkestralarımızın turnelerinde ve ayda yılda bir yaptıkları konserlerin çektiği ilginin gerçekliği üzerinde de düşünmek zorundayız. Ama amaç eğitimse o zaman her ilimizde kendi çapında bir orkestra olması, düzenli konserler vermesi gerekir. Eskiden Halkevleri bu işlevi belirli bir ölçüde götürebiliyordu. Ama son yıllarda bazı Anadolu kentlerimizdeki Filarmoni Dernekleri'nin de kapandığını gördük. Öyleyse talebi yaratacak bir ortamın hazırlanması gerekir. Radyolarımız ve özellikle Televizyon bu konuda son derece pasif, üzerine düşen görevi yapmaktan çok uzak. Eğitim televizyonu ise, yaptığı eğitim nedir?. Programı, amacı, işlevi nedir? Eğlence Televizyonu ise, ölçüsü nedir? Nereden tutsanız bu en etkin yayın aracından yararlanma olanağını bulamıyorsunuz.

Bölge konservatuvarları konusu yıllardır konuşulur. Hatta bu amaçla bazı çalışmalar da yapıldı, yazıldı, çizildi. Bölge Konservatuvarları'na değil ama en azından ileri derecede konservatuvar eğitimine hazırlayıcı okullara mutlak gereksinme vardır. Çünkü konservatuvar gerçekten çok yüksek ve ciddi bir eğitim kurumudur. Müzik, bale tiyatro, dans, folklor ve benzeri sanatlardaki yetenekleri kendi bölgelerinde araştırıp, bulacak, onları eğitecek ve eğer gerekiyorsa, Konservatuvarlar ve benzeri yüksek düzeydeki okullar için hazırlayacak eğitim kurumlarının açılması için çok geç kalınmıştır.

— Opera orkestrası ile senfonik konser veren orkestraların çalışma yöntemlerindeki benzerlikler, ayrılan yönler nelerdir? Estetik ve güçlüklerini de belirterek açıklar mısınız?

Opera orkestraları ile senfonik konserler veren orkestraların çalışma yöntemleri arasındaki benzerlikler her ikisinin de yapı olarak hemen aynı ölçülerde olması ve belirlenen bir programı tabii kendi karakterlerine uygun bir plan çerçevesinde hazırlayıp sunmalarıdır. Orkestranın da kendine özgü estetik kriterleri vardır. Senfonik orkestra direkt olarak sahne üzerinde aktiv ve öncelik hakkına direkt olarak sahip olan bir başka deyimle kişiliği belirgin topluluktur. Opera ise, genelde eşlik etme durumunda olduğundan, ancak kötü çaldığı zaman salondaki opera ya da bale seyircisinin dikkatini çekebilen bir topluluktur. Seyirci çoğu zaman orkestranın varlığından bile haberdar olmaz. Temsil sonunda selam vermeye çıkan şefin hangi rolü oynadığını birbirine soran seyircilere de rastlamışımdır.

"Temsil sonunda selam vermeye çıkan şefin hangi rolü oynadığını birbirine soran seyircilere de rastladım"

Bu söylediklerimde gerçek payı çok yüksektir inanın.

— İstanbul Devlet Opera ve Balesinde bu yıl yapmak istedikleriniz nelerdir? Hangi yapıtlar repertuarde yer alıyor. Opera ve baleyi ayırarak okurlarımızı ve sanatseverlerimizi aydınlatır mısınız?

İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde bu yıl yapmak istediklerim sanırım büyük ölçüde gerçekleşmeyecek. Telif, tercüme ve kira ödemeleri nedeniyle programın ağırlık dengesini oluşturacak çağdaş eserlere ne yazık ki, yer veremiyoruz. Çözüm için uğraşıyoruz. Sanırım önümüzdeki sezon çok daha etkili olabileceğiz. Aktualite'ye uymak açısından Wagner'in 100. doğum yıldönümü için hazırlıklarda geç kaldık. Amaca uygun bir prodüksiyon gerçekleştirmek için çalışmalara iki yıl önceden başlanmalıydı. Bir de yerli eser sözkonusu. Materyallerin hazırlanması yanında telif problemleri de elimizi kolumuzu bağlıyor.

Bu yıl sergileyeceğimiz eserlere gelince opera olarak Jacques Offenbach'ın "**Hoffmann'dan Öyküler**"i sezonun ilk eseri. "**Tosca**'yı bu yıl yineleyeceğiz. Verdi'nin **Macbeth** operasını Aydın Gün sahneye koyacak, "**La Traviata**"nın rejisörüyse Saadet İkesus Altan. Sezonun son prodüksiyonu "**Yarasa**" olacak. Bu arada turne için hazırladığımız iki kısa opera var. Mozart'ın "Bastien ve Bastienne"si ile Weber'in "Abu Hasan" operası.

Balelere gelince geçen dönem hazırladığımız fakat sahneleyemediğimiz "**Peer Gynt**" ilk eserimiz. İki klasik balemiz daha var: "**La Bayedere**" ve "**Şehrazad**". Bu arada bazı çağdaş bale eserleri üzerinde çalışmalar yapılıyor. Kesinleştiğinde ilân edeceğiz.

— Opera orkestrasıyle konserler vermeyi düşünüyor musunuz?

Opera orkestrası ile konser vermek programımda olan bir konu ve bunun gereğine çok inanıyorum. Öncelikle görevimiz opera ve bale temsili vermek olduğundan konserlerin programlamasına girmekte acele etmek istemiyorum.

— O halde hangi bestecilerin yapıtlarını seslendireceksiniz?

— Bilindiği gibi, haftada bir, on beş günde iki senfonik konser İstanbul kentinin gereksinimini karşılamıyor. Bu alanda neler yapılabilir, ya da sizin konserleriniz bu eksikliği, daha doğrusu boşluğu doldurmaz mı?

Opera Orkestrası'nın her hafta sürekli olarak konser vermesi olanak dışı. Yılda beş ya da altı opera eseri çıkartmak aslında bir opera orkestrası için fazla yüklü bir program değil ama bizler için sorun olabiliyor. Orkestra'da çalanların genellemesi içinde teknik seviye çok etkiliyor bunu. Belki anlamsız bir karşılaştırma olacak ama nedeni hakkında fikir verebilir. Şöyle ki: Londra Senfoni Orkestrası değişik bir şefle, içinde o güne dek çalmadığı bir çağdaş eser de bulunan programı için tek bir prova yaparken, bizim orkestralarımız defalarca çaldıkları eserlerden oluşan bir program için dört ya da beş prova yapma gereksinimi duyuyor. Tabii, milyonlarca müzikçinin iş için sıra beklediği bir ülkenin en büyük orkestrası ile, böyle bir karşılaştırma insafsızlık olarak nitelenebilir, ama gerçek bu. Bazı ülkelerde opera ve senfonik orkestralar aynıdır.

Bir zamanlar bizde de olduğu gibi. Şartlar, ödeme koşulları ve teknik olanaklar müzikçilerin her türlü işi yapmalarına açıklık getiriyor. Bizim işimiz de belirttiğim gibi opera ve bale temsilleri vermek. Yasamızda "yönetim konserler de düzenler" gibi bir madde vardır, ama bunun süreklilik kazanması bazı şartlara bağlı. Örneğin sanatçılarımızın yasal olarak kendilerine sağlanan çalışma süresi dışındaki mesailerini maddi olarak karşılayacak bir fon bulunması halinde, orkestramızın ya da koro ve solistlerimizin de katılmasıyla daha sık ve periodik konserler vermesi imkânı doğar.

— Opera orkestrasını hangi yönetmenler yönetecek, sizin de içinde bulunmanız koşuluyla. Yabancı yönetmenler içinde gelecekler kesinleşti mi?

Bu yıl operamız orkestrasını yönetecek şefleri, önce konuklardan başlayarak sıralayalım. Tosca için ünlü İtalyan şef Napoleone Annovazzi gelmeyi kabul ettiler. Macbeth için de geçen yıl Attila'dan tanıdığımız Ottavio Ziino gelecek Hoffmann'ı Carmen Moral, Yarasayı Cem Mansur ile beraber ben yöneteceğim. Traviata'nın şefi Jiri Kareş olabilir, henüz karar vermedim. Peer Gynt balesini geçen yıl ben üstlenmiştim, Işıl Öztunç ile birlikte yürüteceğiz. La Bayadere ile Şehrazad için Jiri Kareş görevli.

— Hangi opera sanatçıları (konuk opera sanatçıları) gelecek? Hangi operalarda rol alacaklar?

Solist olarak gelecek sanatçılar için henüz temaslarımız kesinleşmedi. Belli olunca ilân edeceğiz.

— Bale için düşündüğünüz yabancı konuk koreograflar var mı, varsa adları belirlenenleri açıklarmısınız?

Bale için İngiltere'den Rus asıllı ünlü bir koreografla anlaştık. Bu bizim için gerçek bir başarıdır. Şehrazad balesini dünyanın en büyük sahnelerinde koyan Nicolas Beriozof'un bu efsanevi çalışmasıyla balemiz büyük kazanç sağlayacaktır.

— Ankara Devlet Opera ve Balesi, Azerbaycanlı besteci Üzeyir Hacıbekov'un "Arşın Malalan" opereti için ünlü orkestra yönetmeni ve besteci Niyazi'nin geleceği söyleniyordu? Doğru mu? Ankara'ya geldikten sonra, İstanbul'da bir opera ya da aynı operetin sahnelenmesi söz konusu olabilir mi ?

Ankara Devlet Opera ve Balesi için Niyazi'nin gelmesi konusu kesinleşti mi bilmiyorum. Ama İstanbul Festivali için hazırlamakta olduğumuz **Maça Kızı** operasını Niyazi'nin yönetmesi sözkonusu. Kesinleştiğinde açıklayacağız.

yazko **somut**

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Yıl: 3
Sayı: 48
Fiyatı: 70 Lira
Tarih: 30 Aralık 1983

S.S. Yazar ve Cevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi-YAZKO adına Sahibi ve Genel Yayın Müdürü: Erol Toy / Sorumlu Yazı İsleri Müdürü: Hayati Asılyazıcı / Müessese Müdürü: Hayrı Eroğlu / Teknik Yönetmen: Refik Sinan / İlan Müdürü: Nuri Dikeç / Ankara Temsilcisi: Ali Alkan İnal / Yönetim Yeri: Türkocağı Caddesi No: 17 Kat: 2 Cağaloğlu / Yazışma ve Havale Adresi: YAZKO, P.K. 442 Sirkeci, İstanbul / Telefon: 522 78 45 / Abone Koşulları: 6 aylık: 1750 lira, 12 aylık: 3500 lira / Yurtdışı için iki katıdır / İlan sayfalarında santim / sütun:1600 lira, diğer sayfalarda santim / sütun: 2000 lira / Dizgi film, ofset hazırlık: Çağdaş Yayıncılık ve Basın Sanayii A.Ş. / Baskı: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. / Dağıtım: Hürriyet Holding A. Ş.

Somut zaman açısından Tarihsel gerçekler

CAHİT TANYOL

Geçmiş geleceğe ışık tutar ve bir anlamda geleceğe yön verir ve onu belirler. Kişisel hayatımızda nereden gelip nereye gittiğimizi bilmeyiz. Yaşam iki yokluk arasında sallanır. Yokluk ne denenir ve ne de yaşanır.

Her insan doğar büyür ve ölür. Her insanın özel bir yaşam serüveni, bir tür kişisel tarihi vardır. Bu tarihi biz anılarla ve hatırlamalarla kurarız. Yaşam dediğimiz şey geçmişle gelecek arasında akıp giden bir sınır, bir ayırımdır. Sürekli bir diyalektik değişme içinde bir bilinç noktasıdır yaşam. Biz boş zamanı algılayamayız. Zamanı, bireysel olarak insan ömrü, toplumsal olarak tarih doldurur. Diyalektik felsefeni kurucusu olan Heraklaytos "akan suda bir kerre yıkanılır" sözüyle, her şeyin aktığını, olayların yinelenmediğini belirtmek ister. Olaylar tersine çevrilemez. Bu bize diyalektik ya da "somut zaman" kavramını verir. "Soyut zaman" ise yaşanan değil düşünülen bir kavramdır. İçi boştur. Diyalektik zaman ise "varoluş"un bir parçasıdır.

Doğa bilimleri soyut zamanla, sosyal bilimler somut zamanla çalışır. Birisi statik birisi dinamiktir. Soyut zamanın amacı kanunlara somut zamanın amacı ise kuramlara (teori) yönelmiştir. Somut ya da diyalektik zaman toplumların sosyal, ekonomik ve politik yapılarına göre ayrı ayrı nitelik gösterir ki buna toplumların kendine özgü diyalektik evrim şeması denir. Eğer bir toplumda belli aralıklarla olay yineleniyorsa bu, o toplumda ya duraklamanın olduğuna ya da sosyal değerlerden birinin amacından saptırıldığına bir işarettir.

Kendi yakın tarihlerimizi somut bir zaman içine yerleştirmedikçe ne gerçeklerimizi kavramaya ve ne de geçmiş-gelecek üzerinde sağlıklı bir yargıya olanak var.

Bu bakımdan soyut birer zaman işareti olan yıl dönümleri önemli değil, önemli olan olaylar zincirinin akışındaki nitelik ve değişmelerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal, politik ve ekonomik yaşamımızda nasıl bir değişme oldu. Bunlardan hangileri yerli, hangileri yabancı kaynaklıdır? İç ve dış politikamızı düzenlerken, yerimizi hangi ölçülere göre belirledik. Bize bir yer mi tayin ettiler; yoksa kendi yerimizi kendimiz mi arayıp bulduk... Şu sorulara açık seçik olarak yanıt bulmadıkça hiçbir sorunumuzu çözümleyemeyiz:

1— Bizim jeopolitik ve tarihsel açıdan yerimiz neresidir?

2— Sosyo-ekonomik açıdan biz sömüren ülkelerin mi safındayız, yoksa sömürülen ülkelerin mi?

3— Biz Batılı bir toplum muyuz, yoksa Batılı değil miyiz?

Bu soruların yanıtlanması bizim iç ve dış politikamızın yönünü saptar. Yoksa petrol aklımıza geldikçe Müslüman olduğumuzu hatırlamak, Amerikan yardımını düşündükçe İsrail'e göz kırpmak, Kuzeye baktıkça Çarlık kâbusuna tutulmakla dünya politikasında yerimizi belirlememiz mümkün değil. Bundan başka toplum ve devlet hayatımızda hangi değerler vardı, hangileri etkinliğini yitirdi, bunu toplum ve devlet hayatında izlemek zorundayız. Her toplumda kendisine özgü nitelikleri yansıtan bir takım değerler vardır. Bunlar arasında politik değerlerin bizde öncelik kazandığını görüyoruz. Daha açık bir deyimle, politik değer, başta tarih olmak üzere diğer değerlerin ön planında rol oynamakta ve çoğu zaman onları kendi otoritesi altına almaktadır. Örneğin Atatürk tarihin nesnel yargısından soyutlanarak güncel politika alanına itilir ve bir inanç konusu haline getirilirse tarihin diyalektik akışına ters bir tutum izlemiş oluruz. Bir zamanlar yakın tarihimiz 12 Mayısa göre değerlendirilirdi. Arkasından 27 Mayıs geldi, hatta bayram oldu. Meydanlar, caddeler, okullar 27 Mayıs adıyla süslendi ve tarih ona göre yorumlandı. Şimdi ise tarih, 12 Eylül'den önce ve sonra olarak değerlendirilmektedir. Otorite toplumun ve tarihin doğal metodu olan diyalektiğe aykırıdır. Birisi determinizme bağlıdır bilimseldir, diğeri din gibi ahlak gibi bir tür kışla kanununa...

Kuşkusuz devletin özü otoritedir. Fakat devletin otoriter olması başka, belli alanlardaki otoritelerden birinin devlet haline gelmesi yine başkadır. Tehlikeli olan bu ikincisidir. Bu bir sosyal sınıf olabilir, bir askeri yönetim, ya da İran'da olduğu gibi dinsel bir kadro olabilir.

Bizde, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce bin yıllık bir devlet geleneği vardı. Bu devlet geleneği üç temel kuvvete dayanıyordu:

1— İlmiyye sınıfı (medrese-üniversite)

2— Kalemiyye (yönetici kadro-enderun mektebi-Babıâli kalemleri)

3— Seyfiyye (asker)

Devlet bu üç kuvvetin omuzlarında taşınır ve fakat bunlardan hiçbirisi kendi başına devlet olamazdı. Devleti bir aile (Osmanlı) temsil ederdi. Bu ailenin tarih sahnesine çıkışı depotik değil demokratikti. İlk kuruluş yıllarından itibaren padişahlar almış oldukları şehirlere derhal bir kadı tayin ederlerdi. Kadı hem yönetimi, hem adaleti temsil ederdi. Bu nedenle ilmiyye sınıfının bu üçlü kuvvet arasında özel bir ayrıcalığı vardı. O, hem ilmi, hem dini ve hem de adaleti temsil ediyordu. Diğer ikisine "kapı kulu" denirdi. Malları ve canları padişahın iki dudağı arasında idi. İlmiyye sınıfı İran'da olduğu gibi devleti ele geçiremezdi. Çünkü Osmanlı Devleti teokratik değildi. Paşalık askeri bir rütbe değil, Enderundan yetişenlere verilen bir ünvandı.

İlk defa, görünür biçimde bu üçlü denge İkinci Meşrutiyette bozuldu. Devleti temsil eden padişah İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin bir kuklası haline geldi. Parti devleti yuttu. İktidar oldu ve fakat devlet olamadı. Devletin otoriter niteliği, sivil ve askerden oluşan Balkan Komitecilerinin eline geçti. Eğer Birinci Dünya Savaşı çıkmamış olsaydı ya da bu savaşın dışında kalsaydık gün geçtikçe devletin dokunulmazlığı daha da aşınacak ve otoriter devletin yerini Güney Amerika'da ve sömürge ülkelerde sık sık görülen askeri diktatoryalar yani totaliter bir baskı rejimi alacaktı. Milli mücadelenin doğal bir sonucu olarak Cumhuriyet kuruldu. Devletin dokunulmazlığı ve otoriter niteliğin koruyabilecek sağlam bir temel gerekli idi. Bu Mustafa Kemal'in Anadolu'ya ayak basar basmaz bütün dünyaya ilan ettiği "Hakimiyyet kayıtsız şartsız milletindir" sözünde gizli idi. Sonradan bu söz Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde somutlaştı.

Mustafa Kemal bütün kuvvetlerin ve yetkilerin kendisinde toplandığı güçlü ve merkezi bir devlet anlayışını temsil eden bir mecliste çağdaş uyarlığa ulaşmanın mümkün olacağına inanıyordu.

> *Özgürlük deyince bundan yalnız ekonomik özgürlüğü anlayan bir siyasi parti şimdi iktidarı devralmış bulunuyor. 19. yüzyılın Batıda dahi iflas etmiş liberalizmi ile ülkeyi sahili selamete çıkarabileceğini umuyor. Gayret ondan dua bizden amma bu arada eski vilayet salnamelerini karıştırsa ve arada sırada Mecelleden bir kaç sahife okusa serbest piyasa ekonomisine öncelik tanımak ve devlet işletmelerini özel girişime satmak sevdasından vazgeçer belki.*
>
> *Tanzimat'tan beri denenmiş olan özel girişime dayalı bir liberal ekonomi devleti batı tefecilerinin eline düşürmekten öte bir şey kazandırmamıştır bize.*

Zamanla ideolojik içerikten yoksun olan devrimler kendi güçsüzlüğünü örtbas etmek için totaliterliğe kaydı, bu halkla devletin arasını açtı.

1950'de devletle aynileşmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı halk, bir tepki olarak derme çatma bir partiyi silme iktidara getirdi. Halkın bu tepkisini halkın genel iradesiyle karıştıran Demokrat Parti, sürekli olarak iktidar oldu ama, devlet İnönü'nün yani Halk Partisi'nin elinde kaldı. Daha açık bir deyimle, devlet muhalefete geçti. Eğer bu parti Bülent Ecevit döneminde bu niteliğini koruyabilseydi çok daha başka türlü bir yön izlerdi. Ne yazık ki Atatürk'ün devletle aynileştirdiği bu parti sosyalist enternasyonal gibi kuruluşlara girmek suretiyle kendisini sıradan bir parti haline getirdi ve kapanmasına davetiye çıkardı.

Demokrat Partinin de en büyük kötülüğü Atatürk'ün "dokunulmaz" bir nitelik kazandırdığı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni yozlaştırması ve İttihatçıların komiteciliği yerine sayı üstünlüğüne dayanarak keyfi kanunlar çıkarmasıdır. Kırşehir'in ilçe yapılmasından tutunuz da insan özgürlüğünü tehdit eden en ağır faşist kanunlar bu dönemin ürünüdür. O günden bu güne üç defa çiğnenmesi ileri sürülerek asker yönetime el koydu. Kurucular Meclisi'ne, Danışma Meclisi'ne yeni anayasalar yaptırdı ve fakat Demokrat Parti döneminde çıkan ve İtalyan Faşizminden aktarılan ceza kanunundaki bu maddeler, olduğu gibi kaldı.

Atatürk, cumhuriyeti kurarken Osmanlı devletinin geleneksel iki kontrol kuvvetini -ordu-üniversite- politikanın dışında tutmaya çalışmıştı. Halka dayalı öyle bir sağlam meclis yaratmıştı ki o dönemde ordu kumandanları aynı zamanda milletvekili idiler. Kâzım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy, Refet Bele gibi Kurtuluş Savaşı'nın bir numaralı kumandanları ve Rauf Orbay gibi en yakın arkadaşları, Mustafa Kemal'e karşı bir muhalefet grubu oluşturmuşlardı. Mustafa Kemal ordunun kışlasına çekilmesini istiyordu. Savaş bitmişti. Mustafa Kemal milletvekili olarak mecliste bulunan kumandanlara ordularının başına dönmeleri için rica etti. Mareşal Fevzi Çakmak dışında bütün kumandanlar askerlikten çekilerek mecliste kalmayı tercih ettiler. Amaçları bir parti kurup Mustafa Kemal'i tasfiye etmekti. Nitekim az sonra Tarakki Perver Cumhuriyet Fırkasını kurmak suretiyle, Mustafa Kemal'in karşısında politik bir güç olarak yer aldılar. Fakat hiçbirinin aklına ordularının başına giderek askeri güçle, onu devirmek gelmedi. Çünkü onun kurduğu meclis halkla devletin bütünleştiği bin yıllık bir devlet geleneğini içeriyordu. Nasıl Köprülü Mehmet Paşa gibi yaşlı bir kaplan, çocuk padişah Avcı Mehmed'in önünde diz çöküp eteğini öptüğü zaman onda devletin somutlaşmış kutsallığını görmüşse, onlar da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çatısı altında devletin dokunulmazlığının bilincine sahiptiler. Mustafa Kemal'e karşı bir suikast tertip edebilirlerdi, fakat meclisi basma, onu tevkif etmek, işte bu algılarının dışında bir şeydi.

Işte Demokrat Parti'nin yozlaştırdığı Büyük Millet Meclisi böyle bir dokunulmazlığa sahipti.

27 Mayıs 1960 tarihinde keyfi bir çoğunluk diktatoryasına dönmüş olan böyle bir parlamentoyu dağıttı ve üyelerini toptan Yassı Ada'ya attı. Devletin geleneksel dayanaklarından biri olan üniversite yeni bir anayasa yapmak için kollarını sıvadı. Asıl üzerinde durulması gereken suç Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tahribi iken iş bir taraftan köpek bebek davasına çevrildi, diğer taraftan anayasa ihlali ön plana geçti. Adnan Menderes bu nedenle asıldı. Oysa asılmasını gerektiren öyle devlet suçları vardı ki, bütün bunlar olmamış sayıldı. Yeni Anayasa Meclisin üstünlüğünü ve dokunmazlığını sağlayacak yerde tam tersine onu kımıldayamaz bir hale getirdi. Gereksiz bir ikinci meclis, tabii senatörlük ve anayasa mahkemesi gibi iki kuruluş ile halk egemenliğinin somut görünümü olan meclisin eli ayağı iyice bağlandı. Asıl ilk kaldırılması gerekli olan anayasa mahkemesine dokunulmadı. Görülüyor ki ulemamız yeni bir anayasa hazırlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden esirgediği bağımsızlık ve dokunulmazlığı üniversite özerkliği, danıştay ve anayasa mahkemesi gibi kurumlara bol keseden ihsan etmiş. Sonunda ne oldu? Üniversite özerkliği yeni anayasa yoluyla sayın İhsan Doğramacı'ya ihsan edildi.

Oysa 1946 yılında özerklik kazanmış olan üniversite Demokrat Parti iktidarının karşısında örgütlü tek güç olarak bulunuyordu. Gelenekte ilmiyye sınıfı devletin ana dayanaklarından biri idi. Fakat 1946'dan sonra üniversite devlet içinde devletmiş gibi bir tutum takındı. Nesnel bir kontrol kuvveti olmaktan çıktı, iktidar karşısında muhalefet rolü oynamaya başladı. Gerçi bu ilmiyye sınıfı Osmanlı tarihinde diğer iki kuvvetle birleşerek padişahları tahttan indirmiş nice vezirlerin mal ve canı için fetva vermişti. Amma bunu muhalefet olarak değil devlet hesabına yapmıştı. Oysa 1960'da o, iktidara talip başka kuvvetlerin safında yer almıştı. 27 Mayıs'ta asker sabık ve sakıt iktidar için üniversiteden fetva aldı. Sonradan bu fetvanın kendisi için geçerli olduğu açığa çıktı.

Oysa o dönemde üniversite iktidar ve muhalefet saflarında yer alacağına, özgür düşüncenin savunmasını yapsaydı, çağdaş kontrol kuvvetlerinden biri olarak varlığını ve otoritesini sürdürürdü. Üniversite eline geçen bu fırsatı ne kendi hesabına ve ne de ülke yararına değerlendirebildi.

1960 Anayasası'nın tek olumlu yanı, düşünce özgürlüğüne geniş bir ufuk açması ve bir takım öcülerin, tabuların sahneden çekilmesidir. Kendi sorularını özgürce düşünme tartışma olanağı bulan ülkemiz için bu ele geçmez bir fırsat oldu. İç ve dış kaynaklardan kışkırtılan anarşik olaylar ülkemizi devletsizliğe sürüklememiş olsaydı geleceğin Türkiye'si Ortadoğu'daki boşluğu doldurmak şansına sahip olurdu. Sokakta cinayet, Parlamentoda sonu gelmez bir kör dövüşü askere yeniden davetiye çıkardı. Suç yine anayasada bulundu. Danışma Meclisi kuruldu, yeni anayasa yapılıncaya kadar ordu iktadara, evelkilerine göre biraz daha farklı biçimde el koydu. 1960 anayasasının düşlemiş olduğu bütün kontrol kuvvetleri kartondan yapılmış kukla gibi bir bir düşüverdi. Onlara bir Allah'ın kulu sahip çıkmadı. Askeri yönetim yeni bir anayasa, yeni bir seçim sistemi ve sol kanadı kökünden koparılmış yeni bir demokrasiye, yeni bir parlamenter sisteme ülkeyi devrederek sahneden çekildi.

Özgürlük deyince bundan yalnız ekonomik özgürlüğü anlayan bir siyasi parti şimdi iktidarı devralmış bulunuyor. 19.'uncu yüzyılın Batı'da dahi iflas etmiş liberalizmi ile ülkeyi sahili selamete çıkarabileceğini umuyor. Gayret ondan dua bizden ama bu arada eski vilayet salnamelerini karıştırsa ve arada sırada Mecelle'den birkaç sahife okusa serbest piyasa ekonomisine öncelik tanımak ve devlet işletmelerini özel girişime satmak sevdasından vazgeçer belki. Tanzimat'tan beri denenmiş olan özel girişime dayalı bir liberal ekonomi devleti Batı tefecilerinin eline düşürmekten öte bir şey kazandırmamıştır bize.

Temenni ederiz ki Sayın Turgut Özal'ın elinde bizim bilmediğimiz özel bir büyü bulunsun... Yoksa... değil Boğaz Köprüsü'nü, Ahiretteki "sırat Köprüsü'nü satsa bu işin içinden çıkamaz...

OKUL ve

Değersiz madenleri belli sayıda aşamalardan geçirip altın haline dönüştürme "ilmi" olan simya, yaklaşık iki yüz yıl önce yerini bir başka 'ilim"e bıraktı. Simyanın kimyayı hazırladığı söylenir. Ama burada bir başka simyadan, bir "toplumsal simya"dan, "okullaştırma"dan söz ediyoruz. Her başarısızlıkta yılmadan yeniden işe koyulan simyacılar gibi, uzman pedagoglar da biret hem Batı toplumlarında, hem de dünyanın geri kalan bölgelerinde her an yeniden yaşanan genel bir sürenin prototipidir. İllich'e göre, artık doğanın da ekolojik dengesini yitirme tehditiyle karşısına dikildiği bir **"büyüme ve ilerleme miti"**nin sürekli yeniden kışkırttığı bir meta üretim ve tüketimi, bir hizmet üretim ve tüketimiyle bütünlenir. Gereğinden fazla meta üretiminin doğurduğu yıkımlar,

ketim toplumuna "uyumlu" bir "kişi" olarak yetişmesi için öğrencisinin kişisel yaşamı üzerinde otorite kuran bir **terapist**'tir. Yargıç, ideolog ve doktor karışımı öğretmenin izlediği şimya sürecinin kaçınılmaz ürünü ise, kendisi dahil hiçbir şey üzerinde denetim kurma talebini ileri süremeyecek, otonomiden yoksun, itaatkâr bir "öğrenci-tüketici"dir. Okulların yanı başlarına dikilen "co-

haleye de açılır. Bu yüzden zorunlu öğretim, der İllich, imgelemin ufkunu boğar, yaratıcılığı güdükleştirir. Sorumluluk kişilerden kurumlara aktarıldı mı, hele bu aktarım okullarca zorunlu bir şey olarak akılsallaştırıldı mı, her türlü toplumsal bastırma teminat altına alınsın, tüm denetim iktidarlarının tekelinde toplanır ve sivil bir demokrasinin imkânı giderek daralır.

"hammadde" olarak ailelerden teslim aldıkları çocukları, kuşkusuz daha başarılı bir biçimde, beşlik, sekizlik, onikilik aşamalardan geçirip pırıl pırıl altınlar üretmeye çalışıyorlar. Aralarında çok önemli bir ayrım var doğal olarak: **Simya hiçbir zaman yaygın bir kabul görmedi, ama yeni toplumsal simyacılar dünya çapında bir "dokunulmazlığın" saltanatını sürüyor.**

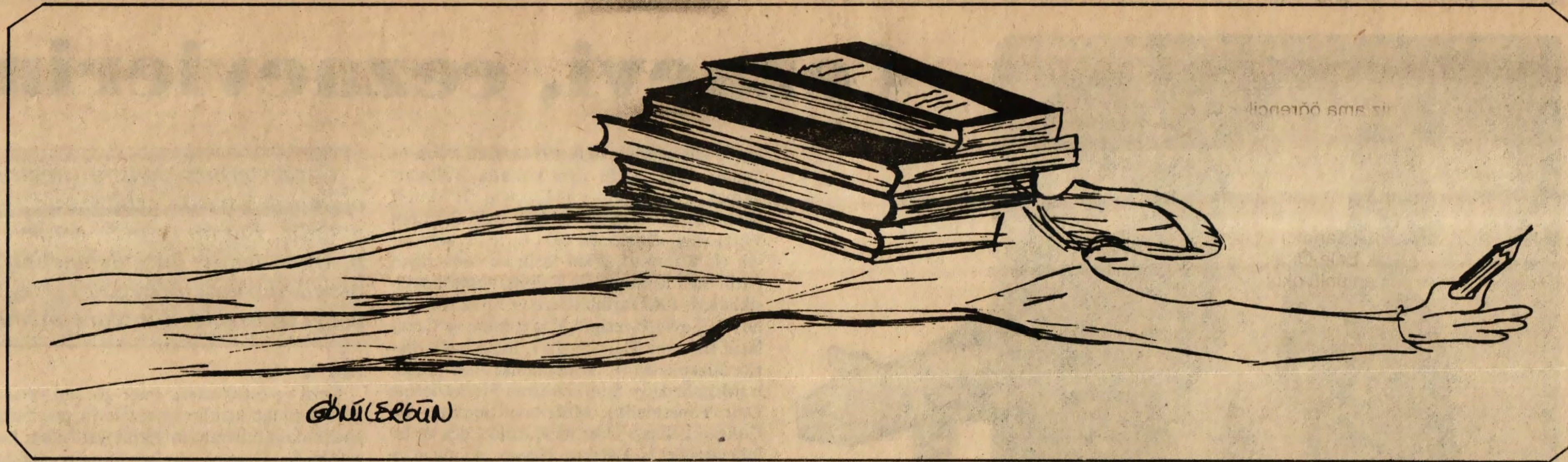
"Eğitim sorunları" ortaya atıldığında tartışma konusu olan şey, genellikle neyin nasıl öğretileceğidir. Okul'un kendisinin sorgulanabilirliği söz konusu edilmez bile. Yalnızca iki yüzyıllık tarihi olan bir kurumun, zaman ötesi bir şey olarak mutlak kabulü ilginç bir fenomendir. **"Öğrenci, öğretimi öğrenmeyle, yüksek notu eğitimle, diplomayı yeterlilikle, ifade düzgünlüğünü yeni bir şey söyleme yeteneğiyle karıştırması için ve imgelemi, değer yerine hizmeti kabul etmesi için 'okullulaştırılır'."** (1) diyen Ivan İllich'in, okulu Hindistan'daki **"dokunulmaz"** kutsal ineklere benzetmesinin nedeni, tam bu sorgulanamazlığı çarpıcı bir biçimde vurgulamak isteğidir. Son onbeş yıldır, özellikle İngilizce konuşulan ülkelerde, çağdaş endüstriyel tüketim toplumunun belli başlı kurumlarına yönelttiği çarpıcı eleştirileriyle tanınan İllich'e göre, **Okul tek kutsal inek değildir, bu statüyü diğer toplumsal kurumlarla paylaşır.** Ama okulun ayrıcalıklı konumu, tüketim toplumunun ve bu toplumu ayakta tutup, üyelerini biçimleyen kurumlarının tam bir proto tipi ve hazırlayıcısı oluşundan kaynaklaşır. Tüketim toplumunun bireyleri, değerler ve ihtiyaçların ancak kurumsal yanıtlarla karşılanabildiği bir dünyada yaşamaktadırlar. İnsanlar, İllich'e göre, yaşamı kurumlara gönderimde bulunmaksızın kavrayamamakta ve bu nedenle öz-denetimlerini tümden yitirmektedirler. Sağlık tıbbi tedaviyle, öğrenme ve eğitim öğretimle, polisiye tedbirler huzurla, militer denge ulusal güvenlikle, yaşamın daha iyi ve nitelikli bir hale gelmesi toplumsal çalışmayla karşılaştırılmakta, sağlık için hastane ve akıl hastanesine, öğrenim için okula, huzur için polise, güvenlik için orduya, daha iyi yaşamak için fabrikaya başvurmaktadır. Bütçeler doğrudan bu kurumlara akmakta, değerler, kendilerini karşılama iddiasında olan kurumların "hizmet"lerine göre belirlenmekte ve insanlar, kendileri ve kendilerini kuşatan toplum üzerindeki iktidarlarını "bilenler", uzmanlara teslim etmektedirler.

İllich'in okul eleştirileri, sağlık, enerji, ekolojik yıkımlar, cinsellik vb. sorunları konu edinen ve birbiri ardınca yayımlanan kitaplarında çarpıcı bir biçimde serimlediği kendi deyimiyle "hizmet endüstrileri"ne yönelik "eleştirel bir tavrın bir parçasıdır. (2) İllich'in 60'lı yılların sonuna doğru yayımlamaya başladığı bu çalışmaları, belli ölçülerde farklılık taşımasına rağmen, 60'ların başından itibaren yaygınlık kazanan Yeni Sollar, Anti-Psikiyatristler, Ekolojistler vb akımlarla benzer bir atmosferi paylaşır. Teknolojik bir tüketim toplumunun yapısı ve birimleri üzerinde yoğunlaşan bir eleştiriyle bireysel otonomi ve özgürleşmeyi hedefleyen söz konusu hareketlerin kuramsal dayanakları, aslında yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Bu eleştiriler köklerini, 1930'larda gelişmeye başlayan Frankfurt Okulu'nun, **"Batı Uygarlığının Eleştirisi"** başlığı altında toplanabilecek olan derinlikli toplumsal-tarihsel çözümlemelerinde bulmaktadır. Ama, İllich'in okula değin eleştirilerini kısaca serimlemeyi amaçlayan bu yazı, söz konusu bağıntının irdeleneceği yer değildir.

"Teknolojinin, kişisel, yaratıcı ve otonom etkileşime hizmet edecek (alternatif) kurumlar yaratmak için mümkün kullanımı ve temelde teknokratlarca denetlenemeyen değerlerin doğuşuna yönelik bir sorgulama" ve 'dünya görüşümüz ve dilimizi karakterize eden modern kurumların doğasına yönelik bir sorgulama' (Deschooling Society, sf.10) olarak tanımladığı, **"Okulsuzlaştırılan Toplum"** adlı kitabında İllich, ilkin toplumsal bir kurum olarak okulun, hem Batı toplumlarında, hem de Üçüncü Dünya ülkelerinde geliştirdiği, ekonomik büyüme ve tüketimi kışkırtan, bu tüketimin ihtiyaç duyduğu "tüketiciler"i yaratan süreci eleştirmekte ve bu sürecin yerini alabilecek kurumsal alternatifler önermektedir. Bizi burada ilgilendiren, alternatifler değil, yalnızca mevcut okul kurumunun sorgulanmasıdır. Okulun izlediği süreç, özellikle insanın kendisinin bir "hammadde" durumuna gelmesi, hizmet endüstrileri için de geçerlidir. **Endüstriyel toplumun en önemli karakteristiği, endüstrinin insanların denetimine olmaması, tersine insanları bir denetim nesnesine dönüştürmesidir.** Denetimsiz meta üretimi, doğal kaynakları savurganca tüketerek ekolojik dengeyi bir daha kurulamamak üzere alt üst ederken, denetimsiz hizmet üretimi de insanlardaki öz-denetim ve otonomiyi ortadan kaldırmaktadır. Kendi yıkımının teknolojisini geliştiren bir toplumda, demekte İllich, fabrika, artık temiz hava soluyamayan nesneler üretmekte, tıp, insanları medikalize ederek daha da hastalanmalarına yol açmakta, okul, yaratıcı imgelemin öğrenme potansiyeline boğarak, metropoller için uysal üretici-tüketici "yurttaşlar" yetiştirmektedir. **Değerlerin kurumsallaşmasının kaçınılmaz sonucu, "global alçalma ve modernize sefalet sürecinin üç boyutu", yani fiziksel kirlenme, toplumsal kutuplaşma ve psikolojik iktidarsızlıktır.** Birer "değer" olarak sağlık, eğitim, kişisel motivasyon, toplumsal refah ve psişik iyilik durumu, bu değerleri tekellerine alan "yerleşik hizmet endüstrileri"nin hizmetlerinin bir sonucu olarak görülmeye başlanır ve insanlar, kendisinden kaçamayacakları bir kuramsal akılsallık ve mitolojiyle kuşatılır. Oysa bu modern yaşama tarzı yalnızca aydınlanmaya kadar geri götürülebilir ve İllich'e göre, bu kurumların "hizmetler"i olmaksızın da yaşanabilir (örneğin sağlık, insanın kendi bedeli üzerindeki iktidarı yeniden ele geçirmesiyle birlikte, basit bir hijyenik denetimle sağlanabilir.)

DEMOKRASİ

ÖZGÜR UÇKAN

Getirdiği alternatifler bir yana, yalnızca çözümlemeleri bile, İllich'in, diğer hizmet kurumlarının (tüketici-aile, tıp, parti, ordu, media vb.) ve bizzat tüketim toplumunun temelini, yani elemanlarını yaratan bir prototip, meta haline gelmiş bir "bilgi"nin "bilenler" (uzman pedagoglar) tarafından üretildiği bir **"bilgi endüstrisi"** olarak yorumladığı okulun sorgulanabilirliğini yeterince ortaya koyacak kadar akla uygundur. **"Tüketim toplumunda nasıl uysal bir tüketici olunur"** yolundaki bir "bilgi"yi aşılayan ve bu topluma bir "giriş ritüeli"ni somutlaştıran okul, demekte İllich, bir **"paradigma/kurum"**dur. Yani, okul yalnızca insanları tüketici olarak yetiştirip bırakmakta, giderek okullulaştırma bir sürekli ritüele dönüşmekte, okulun "kutsal avlu"su gelişmekte, bütün insanlar birer "öğrenci-tüketici", toplumun kendisi de büyük bir okula dönüşmektedir. Zengin, yoksul, aydın herkes, farklı biçimlerde, yaşamları üzerinde egemen olan, dil ve dünya görüşlerini biçimleyen ve onlar için neyin meşru, neyin gayri meşru olduğunu belirleyen okullar ve hastanelere bağlanmaktalar. **Okulun, hastanenin, ordunun bulunmadığı bir modern yaşama tarzı düşünmek giderek imkânsızlaşıyor,** diyen İllich bunu, toplumsal imgeleme üzerinde egemen olan politik, profesyonel ve finansiyel tekele bağlar ve bu tekelin yeni modernize yoksulluk tanımları getirdiğini ileri sürer. Kurumsal yanıtlarla karşılanan her ihtiyaç yeni bir yoksulluk tanımını da beraberinde getirir. **"On yıl önce Meksika'da, kişinin kendi evinde doğup orada ölmesi ve dostları tarafından gömülmesi normaldi. Yalnızca ruhun ihtiyaçları kurumsal kilisenin hâkimindeydi. Şimdi yaşamın evde başlayıp sona ermesi, bir yoksulluk belirtisi ya da özel bir ayrıcalık haline geldi. Ölme ve ölüm, doktorlar ve cenaze levazımatçılarının kurumsal yönetimine girdi. Bir kez temel ihtiyaçlar, bir toplum tarafından, bilimsel olarak üretilmiş metalara yönelik talepler haline getirildiler mi, yoksulluk da teknokratların iradı olarak değiştirebildikleri standartlarla belirlenir. Bu durumda yoksulluk, reklamı yapılan tüketim idealinin ardında kalanlara gönderimde bulunur. Meksika'da üç, New York'ta oniki yıl okula gitmeyen kişi yoksuldur."** (sf. 11). Artık "yoksul" kabul edilmemek için kurumların hizmetlerinden gereğince pay almak zorunludur.

Yoksulluğun hizmet tüketimine bağlanması, "gelişmekte olan" Üçüncü Dünya ülkelerinde kurumsallaşmaya duyulan ihtiyacın artmasının nedenlerini ve bu artışın işaret ettiği tehlikeleri açıkça ortaya koyabilir. Bu durum İllich'in en çok önem verdiği sorunlardan biridir ve çalışmalarının büyük bölümü Üçüncü Dünya uluslarına, özellikle Lâtin Amerika'ya yöneliktir. Bu ülkelerde kurumsallaşmaya karşı bir kamuoyu bilinci oluşmadıkça, modern Batı toplumlarında yaşanan bunalımların, bu toplumları da çok daha derinden ve şiddetli bir biçimde kuşatması kaçınılmazdır. Artık ABD'de, kendilerine karşı izlediği saldırgan politikadan dolayı yönetime karşı protestoda bulunan "marjinaller"in, yani siyahlar ve göçmenlerin bile, rahatlıkla ve geniş ölçüde kurumsal gözetim ve bakımı kabullenebildikleri gözlemlenebilir. Bu, iki kuşak önce düşünülebilir bir olgu değildi. Üçüncü Dünya toplumları için hâlâ oldukça uzak bir konum olan yaygın kurumsallaşma, hızla bu ülkeleri de tehdit etmektedir. Bu ülkelerde en uç konumlarda olan politikalar bile, örneğin okullulaştırmaya büyük bir güven duymayı sürdürmektedirler. **Bu demektir ki, modern dünyanın yoksulları, yoksulluklarından kurtulmak içni, tam da kendi yoksulluklarını belirleyen kurumlara güveniyorlar.**

Illich'in, **"okulun fenomenolojisi"** adı altında, **"zorunlu bir müfredata sürekli devamlılığı gerektiren, yaşa-özgü, öğretmene-bağımlı bir süreç"** olarak tanımladığı mevcut, zorunlu, evrensel, parasız okul sistemi, çocukları, belli bir "çocukluk" anlayışından hareketle yaşa göre gruplar ve aşamalarını bu gruplamaya göre belirler. Söz konusu anlayışın okulda gerçekleşmesi üç sorgulanamaz öncüle dayanır: **"Çocuklar okula aittir"; "Çocuklar okulda öğrenir"; "Çocuklar yalnızca okulda eğitilebilir"** (sf.32-33). Bu anlayışın kendisi, yalnızca endüstri devriminden bu yana Batı'da gelişmiştir ve özünde burjuvaziye aittir. Eski "minyatür yetişkinlik" anlayışından, "bebeklik, ergenlik ya da gençlikten ayrı bir dönem olarak çocukluk" anlayışına geçişe dair, Batı'da yapılmış birçok tarihsel incelemenin varlığından ötürü (örneğin bkz. P. Ariés **"Çocukluk Yüzyılları"**, S. Firestone **"Cinselliğin Diyalektiği"**, E. Shorter **"Modern Ailenin Kökenleri")**, burada onsekizinci yüzyılın yeni çocuk ve aile imajından söz etmeyeceğiz. İllich, modern okul sisteminin, yeni "çocukluk" kavramının ürettiği modern bir fenomen olduğunu vurgular. Karşılıklı bağıntıları içerisinde okul ve çocukluk kavramları, belli bir tarihsel anda ortaya çıkmış, belli bir dönemin genel söyleminden pay alarak gelişmiş kültürel ürünlerdir. Yeni çocuk imajının önemli bir bölümü de, **"çocuklar öğrencidirler"** postulatında temellenir. Bu bağlamda okul, öğrenmenin öğretimin sonucu olduğu aksiyomunda inşa edilen bir kurumdur. **Oysa İllich'e göre, çocuklar öğrendiklerinin çoğunu (konuşmayı, düşünmeyi, sevmeyi, duymayı, oynamayı, sövmeyi, politikayla ilgilenmeyi vb.) kendileri için planlanan "eğitimsel" sürecin, yani okulun dışında ve öğretmenlerine rağmen öğrenirler.**

Eğer öğretmen "öğretmiyorsa", ne yapmaktadır? Bu sorunun yanıtı, çocukların bedenleri ve kafaları üzerinde oluşturulan bir otorite, disiplin, hiyerarşi, gözetleme, yargı, tedavi, hapis karışımında aranabilir. Yeni okul sisteminin, eskilerden, örneğin Cizvit kolejlerinden aldığı temel miras, kapalılık, disiplin ve gözetimdir. Bu birçok "modern" kurumda gözlenen bir ortaklıktır. En küçük ayrıntılarına kadar hesaplanmış bir disiplin süreci (öğretmen nerede durmalı, nasıl bakmalı, kalem nasıl tutulmalı vb.), okulların kutsal ve kapalı ortamlarında yüzyıllardır çocukları eğitmek adına kullanılmaktadır. Disiplin, gerçekte neye hizmet eder? Örneğin, **"disiplin, politik bir ayrıntılar anatomisidir"** diyen Foucault'ya göre, disiplin ve cezanın kendisi, kullanım amaçlarından daha önemlidir. (3). **"Profesyonel öğretmenler kutsal bir avlu yaratırlar"** diyen İllich ise şöyle sürdürür: **"Okulların kurumsal** bilgeliği, **ebeveynleri, eğitimciler ve öğrencilere anlatır ki, öğretmen, eğer öğretmek istiyorsa, otoritesini kutsal bir avluda deneyimlemelidir. Okul, tam da doğası gereği, kendisine katılanların zaman ve enerjisinin bütününü gaspetme eğilimindedir. Bu da, öğretmeni, sırasıyla gözetmene, vaize ve terapiste dönüştürür." (Deschooling Society**, sf. 37). Bu bağlamda öğretmen, öğrencilerin, uzayıp giden labirentimsi bir ritüel boyunca yöneten, seromoniler ustası bir **gözetmen** öğrencilere, okul ve toplumda neyin iyi, neyin kötü, neyin meşru, neyin gayri meşru olduğunu aşlayan, Tanrı ya da Devlet'in vaizi bir **moralist;** tü-

cuk ruh sağlığı" klinikleriyle, "gerçek" doktor ve psikiyatristlerin de bu karmaşık simya edimine katkıda bulunduklarını unutulmamalı. Dünyevi vaizlerin, "bilenler"in iktidarına koşullanmış dünyevi kiliselerde, bireysel otonomiyi gerektiren demokrasinin yaşayıp yaşayamayacağı ise, üzerinde ciddi olarak durulması gereken bir sorundur. Öğretmenin otoritesi, moralite, legalite ve kişisel değeri belirleme hakkını tekeline alır. Bu demektir ki, kurumsal toplumun gözünde, okullulaştırılamamış kişi, yalnızca yoksul değil, aynı zamanda ahlâksız, gayri meşru ve kişisel olarak değersizdir. Bu onaylanmış otorite, işte bu yüzden karşı konulması güç bir akılsallık ve mitoloji yaratır. Böylelikle meşrulaştırılmış **"sınıfa devamlılık, çocukları Batı kültürünün gündelik dünyasından koparır ve çok daha ilkel, büyülü ve ölümcül derecede ciddi (mutlak sessizlik!) bir çevreye kapatır. Okul, gündelik gerçekliğin kurallarının ertelendiği böyle korunmuş bir çevreyi, gençleri yıllarca, kutsal bir avluda fiziksel olarak hapsetmeksizin yaratamazdı."** (sf.39)

"Okullulaştırmanın gizli müfredatı" orada neyin öğretildiğinden çok daha önemlidir. İllich'e göre bu müfredat, geleneksel vaftizin çocukları Hıristiyanlar topluluğuna sokması gibi, herkesi giderek büyüyen tüketim toplumuna sokan bir "giriş ritüeli"dir. Her mevcut politik iktidarın kendisine birincil yer verdiği okul sistemi, demekte İllich, onsekizinci yüzyıldan miras kalmış bir "ilerleme"nin toplumsal mitlerinin anbarı, bu mitlerin karşıtlarını bile kurumsallaştıran bir mekanizma ve mit ile gerçeklik arasındaki çelişmeleri yeniden üreten ve örten bir ritüelin mekânıdır. Örneğin Amerikan üniversiteleri, dünyada bilinen en kuşatıcı giriş ritüelinin son aşaması haline gelmekte. Tarih boyunca her toplum kendisini sürdürebilmek için ritüel ya da mite ihtiyaç duymuştur. Ama içinde yaşadığımız uygarlık, kendi mitlerine böyle körce, yaygın, yıkıcı, aksıllaştırılmış ve pahalı bir girişi gerektiren ilk uygarlıktır. Zorunlu halk okulları, neyi öğretirlerse öğretsinler, "gizli müfredatlar"ıyla, büyüyen bir tüketim toplumunu her an yeniden üretmektedirler.

Okul, bu niteliğinden dolayı, diğer kurumların yanında hastaneyle birlikte birincil bir statü kazanır. **Okul, İllich'e göre, "sonsuz üretim ve tüketim miti"ni hazırlar.** Doğal kaynakların tükenmeye başladığı bir dünyada bu modern mit, sürecin kaçınılmaz olarak değerli bir şey ürettiği ve bu yüzden de üretimin zorunlu olarak talebi ürettiği inancında temellenir. Okulda da öğretimin öğrenmeyi ürettiği öğretilmektedir. Okulda öğretilen, değerli öğrenimin devamlılığın sonucu olduğu, öğrenim değerinin giren (metalaşmış) bilgi miktarıyla arttığı ve bu değerin notlar ve diplomalarla ölçülebileceğidir. Bu, toplumdaki genel meta üretiminin tipik bir modelidir. İnsanlar bir kez okula ihtiyaçları olduğunu kabul ettiler mi, diğer kurumların planlamalarını da kaçınılmaz olarak kabul ederler. İmgelem, bir kez zorunlu müfredatın nesnesi durumuna geldi mi, her tür kurumsal müda-

Okulun gençleri kapattığı kutsal avlu, yarattığı disiplin ortamının psişik olarak güdükleştirici etkileri bir yana, imgelemin, hatta insanların kendilerinin bile ölçülebildiği bir dünyanın ilk aşamasıdır. Oysa, **İllich'e göre, öğrenme ölçüye gelmez bir yeniden yaratımdır.** İnsanlar, bir kez değerlerin üretilebileceği ve ölçülebileceği düşüncesi yönünden okulla kılındılar mı, her türlü disiplin, gözetim, cezalandırma ve hiyerarşiyi meşru sayarlar. Bu yönelimin, okulun kutsal avlusunun toplumu kuşatmasıyla birlikte daha da şiddetleneceği düşünülürse, okul ve demokrasinin bir aradalığı iyice tartışma götürür bir hale gelir. **"Okullaştırılmış bir dünyada, mutluluğa giden yol, bir tüketim indeksiyle döşelidir"** (sf.46). Bu yol, kuşkusuz demokrasinin yolu değildir.

Okul, endüstriyel bir modelde, "planlanmış anlamlar demeti", "değerler paketi", "dengelenmiş çekiciliği kendisini pazarlanabilir kılan bir meta" olarak müfredat üreten ve satan bir bilgi endüstrisidir. Tüketici-öğrenciler, isteklerini pazarlanabilir değerlere uyumlu kılmak için, tüketim araştırmalarının öngörülerine uygun davranmadıklarında suçluluk duymak için okulla kılınırlar. Okullar ve hastaneler, demekte İllich, "kendini sürdüren bir ilerleme miti"nin, doğaya ve insanlara rağmen, gerçek sürdürücüleridirler.

İllich'in deyimiyle, okullulaştırma, "yeni dünya dini", okul ise bu dinin "dünyevi kilisesi"dir. Toynbee'nin, "büyük bir kültürün dekadansı, genellikle yeni bir Dünya Kilisesi'nin doğuşuyla karakterize edilir" biçimindeki sözlerini aktaran İllich için okul, çöken Batı uygarlığının tüm umutlarını bağladığı yeni bir dini yayan yeni kilisedir. Dünyevi, bilimsel ve ölümü yadsıyan Dünya Kilisesi olarak okuldan başka hiçbir kurum, demekte İllich, dünyamızın toplumsal ilkeleriyle toplumsal gerçekliği arasında derinleşen uçurumu, kendisine katılanlardan bu kadar iyi gizleyemezdi. **"Okul, derecelenmiş ilerlemenin ritüel oyunu biçimindeki yapısından dolayı, toplumsal mitin etkili bir yaratıcısı ve sürdürücüsü olarak hizmet görür. (...) Okul, acemiyi ilerici tüketimin kutsal ırkına dahil eden bir giriş ritüeli; akademik vaizlerinin, inançlı ile ayrıcalık ve güç tanrıları arasında bir dolayımı oluşturduğu bir tövbe ritüeli; dışarıya attıklarını kurban eden ve onları az gelişmişliğin günah keçileri olarak damgalayan bir kefaret ritüelidir."** (s. 49) Okuldan atılanlar skolastik iyanetten yoksun kalır ve vaftizle vermiş oldukları yemini tutmadıkları için Cennet'ten (tüketim toplumu) kovulup Cehennem'e (gettolara, kenar mahallelere) gönderilirler. İşte Üçüncü Dünya çocukları, okullulaştırmayı az tükettiklerinden ötürü suçluluk duymayı böyle öğrenirler.

Yalnızca yeni Dünya Kilisesi olmakla kalmayıp, beklenti ve değerleri kurumsallaştırarak en hızlı büyüyen emek pazarı haline de gelen okul, ekonominin ilkesel sektörü, bir "tüketiciler mühendisliği" statüsü kazanmakta. Bu niteliğiyle okul, yeni bir yabancılaşmayı, bir "ön-yabancılaşmayı" gündeme getirir. Yani, eğitimle ihtiyacını eğitim konusu kılmakla okul, yaşamın yabancılaştırıcı kurumsallaşmasını hazırlayarak, gençleri önceden yabancılaştırmaktadır. Gençler bu dersi, bir kez edilgin bir biçimde aldılar mı, bir "kargo kültü"nün labirentlerinde yitip giderler ve onlar için, "özyönetim", "özdenetim", "otonomi" ve "demokrasi" sözcükleri anlamsız hale gelir. Okulda öğrenci "yurttaş" değil, "uyruk"tur. Giderek toplum büyük bir okul, yurttaşlar da birer öğrenci haline geliyorlarsa, iktidar giderek ve geri dönülemez bir biçimde "bilenler"e (Platon'da olduğu gibi "filozoflara" değil, uzman pedagoglara, militaristlere, teknokratlara bürokratlara) teslim ediliyorsa, okul kurumunu, kimsenin dokunmaya cesaret edemediği bu "kutsal inek"i, demokrasi açısından (eğer hâlâ bizim için bu sözcük bir anlam taşıyorsa) bir kez daha sorgulamak kaçınılmazdır, denilebilir.

NOTLAR/

(1) İvan İllich, ***Deschooling Society****, London 1981 (ilk baskı 1971) Penguin sf.9*

(2) İllich, ***Limite to Medicine (Medical Nemesis), Celebration of Awareness, Energy and Exuity, for Conviviality.***

(3) Michel Foucault, ***Discipline and Funish****, (Fransızcadan çeviren A. Sheridan), London 1979, Penguin, sf. 139.*

Dünya Haberleşme Yılında

Haber tekelleşmesi ve az gelişmiş ülkeler

"Herkesin düşünce ve düşüncelerini açıklama özgürlüğü vardır. Bu hak, engellenmeden görüş sahibi olmayı ve sınır tanımadan her türlü iletişim aracı ile bilgi ve düşünce edinme, yayma ve arama özgürlüğünü içerir."

—Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Bildirisi, 19. paragraf.

GÜRHAN UÇKAN

Giderek daralıyor dünyamız. Bir kıtadan ötekine resim ve yazı iletmek, artık saniyelerin işi oldu. Elektronikbeyin aracılığı ile yazılar doğrudan doğruya alıcı araçların ekranlarına yazılabiliyor ve çekilen bir fotoğraf kameradan doğru kullanılacağı yere iletilebiliyor. Kişinin haber alma ve kendine uzak yerlerde olup bitenleri izleme boyutları çok genişledi. Ne ki, iletişimde açılan yeni çığır, aynı zamanda bu kaynakları ellerinde tutanlara yepyeni yetkiler ve olanaklar verdi: neleri bileceğimizi, ne kadarını bileceğimizi ve neleri bilmeyeceğimizi saptama yetkisi ve olanağı.

Bazı ülkelerdeki olaylar her an karşımıza çıkarılıyor ve zorla gözümüze sokuluyor; bazı ülkelerdekilere ise ya azıcık değiniliyor —o da çoğu kez olayı saptırarak— ya da hiç değinilmiyor.

İnsanın haber alma özgürlüğü, en doğal haklarından birisidir. Dünyada olup bitenleri izlemek, bir özgürlük olduğu kadar, bir sorumlulukdur da. Çağımızın insanı, yakınında ve uzakta olan ve kendi açısından önemine inandığı her olayı izlemek ve izlemeye çalışmak zorundadır. Çünkü, ona bugün ilgisiz gelen çok şey, ilerde bizzat onun da geleceğini etkileyebilir. Yoksa, toplumsal huzursuzluk ve ekonomik bunalım gelip kendi kapısını çaldığında boş yakalanacaktır. Artık mahalle kahvesinde iç dökmekle bitmiyor her şey.

Bir ahtapotun kolları gibi ulaşıyor haberler. Bunların ardındaki gerçekleri, aralarına sıkıştırılan yanlı yorumları bulup çıkarmak ve bize çizilen görüntünün doğruluğunu araştırmak için, ahtapotun kafası ile ilgilenmek gerekiyor. Dev haber ajansları ve tirajları milyonlarda dolaşan gazeteler bizim bu amaçla üzerinde duracağımız örgütler. Sınıflı toplumlardaki bireyler gibi, ülkelerin de üst, orta ve alt tabaka olmak üzere üç tabakadan oluştuğunu, araştırmamızda gözönüne alacağız.

HABER AJANSLARI

Okurlara ve dinleyicilere gelen haberlerin %90'ı dört büyük haber ajansının: **Associated Press** (AP), **United Press International** (UPI), **Reuters** ve **Agence France-Press** (AFP). Bunlardan AP ve UPI Amerikan,

de, bu konuda ilk önemli adım, 1973 yılında Alger'de yapılan "Bağlantısız Ülkeler Toplantısında" atıldı. Dünyada yeni bir ekonomik düzenin gerekliliği üzerinde duran bu ülkeler, bilgi ve haber aktarılmasındaki yetersizliği örneklerle dile getirdiler. Özellikle "Üçüncü Dünya ülkelerinin", Batı haber örgütlerince yetersiz olarak anlatıldıkları ve haberlerin içeriğinin, Batı ülkelerinin değer yargılarına göre yapıldığı ileri sürüldü. İletişim araçlarını elinde tutanların gönderdikleri muhabirlerin iyi görev yapamadıkları, gönderdikleri haberlerin saptırılmış, duygusal ve abartmalı olduğu belirtildi.

"Haber tekelleşmesi", dile getirilen sorunların temelinde yatıyordu. Azgelişmiş ülkelerin, kendilerine gelişmiş ülkeler tarafından seçenek tanınmıyor olması yönündeki eleştirileri, ilk kez bu toplantıdan sonra konuşulur oldu. Eleştiriciler, haber ajanslarının, kâr arttırmayı tek amaç edinmiş özel şirketler olarak çalıştıklarını ve onların haber satmak ile —örneğin otomobil lâstiği— satmak arasında bir ayrıcalık görmediklerinde görüş birliği içindeydiler. Haber ajanslarının ürettikleri malın, yani haberlerin, pazardaki isteğe göre hazırlandığı ve alıcı sayısını yüksek tutmak için tarafsızlık, objektiflik ve gerçeğe bağlılık gibi bu mesleğin temel ilkelerinden rahatlıkla ödün verdikleri savını dile getirdiler.

UNESCO Başkanı **Amadou Mahtar M'Bow,** 1976 yılında yaptığı bir konuşmada bu konuya değindi: "Uluslararası çalışan büyük haber ajansları, kalkınmakta olan ülkelerin sorunlarına sırt çeviriyorlar ve kendi ülkelerinden haber vermeye özen gösteriyorlar. Sonunda ortaya, bir çeşit haber karikatürü çıkıyor. Kalkınmakta olan ülkelerin hep olumsuz yönleri ele alınıyor. Bu haber dağıtım yöntemi ile kalkınmış ülke halkları, üçüncü dünya ülkeleriyle ilgili yapay bir görüntü ediniyorlar." (1)

Bir başka eleştiri, merkezi Meksiko'da olan Latin Amerika Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (ILET) Başkanı **Juan Somavia**'dan geliyor. Büyük haber ajanslarının gerçekleri saptırdıklarını söyleyen Somavia, bu saptırmanın beş ayrı biçimde yapıldığını ileri sürüyor:

—Gerçek bir önemi olmayan olayları

UPI, bir telgrafında boksit üreten ülkelerin toplantı yapmayı tasarladıklarını ve bunun Washington'da endişe yarattığını bildirdi. Habere, "Bazı uzmanların, bu ülkelerin gelişmiş ülkeler için hayati önemi olan bazı hammaddeler konusunda karteller kuracakları ve bundan ötürü ABD ekonomisinin 40 yıl geri gideceğinden korktukları" alındı. Yani, henüz toplantı olmadan ve içeriği bile açıklanmadan!)

—Susarak ve kendi ülkeleri için ilginçliğini yitirmiş haberleri vermeyerek gerçekleri saptırarak. (Örnek: Amerikan geri çekilmesinden sonra Vietnam konusunda haber ajanslarının sessizliği.)

Somavia'nın sonuç olarak saptaması şu: "Haber ajansları, endüstrileşmiş ülkelerin kurduğu düzende pay sahibi ve üçüncü dünya ülkelerinin pahasına onları gözetiyor."

Somavia, çokuluslu egemen güçlerin, politik, ekonomik ve kültürel olarak üç bölümde güçbirikimine sahip olduklarını söylüyor. "Ancak son zamanlarda bu üçüncü etkenin önemi belirginleşmeye başlamıştır. Uluslararası iletişim yöntemi, çokuluslu egemen güçlerin kurduğu düzenin bir parçasıdır ve bu parçanın anahtarı haberdir. İletişim araçları, bu düzeni korumak için önemi çok büyük yaşam biçimini ve değer yargılarını üçüncü dünya ülkelerine iletmekte ve onları buna yönelik tüketime kışkırtmakta aracı durumundalar." (2).

Kaliforniya Üniversitesi'nden Profesör **Herbert I Schiller** de bu konuda sert eleştirileri ile tanınan bir başka tartışmacı. "İletişim araçları (media) deyişinin altında toplanan bilgi ve haber dağıtım güçleri, ileri kapitalizmin, yani zamanımıza özgü kılığı ile emperyalizmin giderek önemi artan bir parçasıdır. Bilinen iletişim araçlarının yanında —basın, film, radyo, TV, kayıtlı müzik gibi% önemi azımsanmayacak ara kaynaklar da vardır. Bunlar, reklamcılık, pazarlama, danışma/araştırma ve nabız yoklama alanlarında çalışan bürolar. Ayrıca, ekonomide giderek artan bir yoğunlukta kullanılan elektronikbeyin aracılığı ile bilgi birikimi yapma ve yayma, iletişim araçlarının yapısını ve niteliğini değşitirmektedir." (3).

Profesör Schiller, elektronikbeyine bağlı iletişim sektörünün çok dinamik bir yapıya sahip olduğunu ve ileri teknoloji ile uzmanlaşmış elemanlardan yararlandığını söylüyor. Burada, kendisinin şu önemli saptamasını belirtmekte yarar var:

"Amerikan kapitalizminin dünya ekonomik ve kültürel egemenliğini elegeçirme çabasında bu sektörün önemi büyüktür. İletişim araçlarının tekelleşen kapitalizme katkısı, ona tüketici bulmasıdır. Bu arada, "uygun" ideolojik görüntüleri de tüketicinin kafasına sokmaktan geri kalmaz: Bireycilik, toplumcu dünya görüşüne karşı çekimser davranmak vb. gibi..."

Yapılan araştırmalar, bu konuda Profesör Schiller'in sözlerini doğruluyor. 1973'te Arap Radyo Birliği'nin yaptığı bir soruşturma, Arap televizyonlarında gösterilen Arap ülkeleri ile ilgili 252 haber filminden 209'unun Eurovision kanalıyla edinildiğini ve sadece 16'sının Arap televizyonlarının ürünü oldu-

ni (% 60 ABD'den), Şili ve Dominik Cumhuriyeti yarısını (% 80 ve % 66 ABD'den) Kuzey Amerika'dan alıyordu.

Malezya, Singapur ve Yeni Zelanda, televizyon programlarının dörtte üçünü (çoğu ABD'den) yine Kuzey Amerika'dan ediniyordu. Televizyonun çok yaygın olmadığı Afrika'da, bu bakımdan kıta komşularından daha iyi durumda olan Zambia ve Nijerya, programlarının üçte ikisini Batı'dan ediniyor. Aynı oran, Ortadoğu ülkeleri için %50.

Televizyonda gösterilen diziler ve uzun filmler (%)

Ülke	*Toplam diziler*	*Yurt dışından getirilenler*	*Toplam filmler*	*Yurt dışından getirilenler*
Şili	*25*	*97*	*16*	*100*
Kolombiya	*19*	*100*	*4*	*100*
Dominik C.	*62*	*100*	*3*	*100*
Uruguay	*35*	*100*	*15*	*100*
Lübnan	*25*	*100*	*24*	*100*
Malezya	*46*	*100*	*10*	*79*
Filipinler	*32*	*54*	*9*	*22*

***Kaynak:** UNESCO 1973.*

Sinemalarda gösterilen filmlerde ve müzik pazarında, reklam endüstrisinin etkenliği sonucu benzer bir tablo var. Üçüncü dünya ülkelerinde gösterilen filmlerin %80'i Batı ülkelerinden geliyor. Beş büyük plâk şirketi, dünya plâk pazarının %60'ını ellerinde tu-

rın güzel düşleri sonucu elde ettikleri paralarla kendileri "güzel" yaşıyorlar.

HABER YOKSULLUĞU

Görüldüğü gibi, haberleri izleyebilmek de olup-bitenleri anlamak için yeterli olmuyor. Bir de hiçbir haber edinemeyenleri düşünün!. Üçüncü dünya ülkelerinin önemli bir bölümü, gerçek demokrasiden yoksun. Buralarda yaşayan halk, yerli egemen güçlerin onayından geçen haberlerle yetinmek zorunda. Ayrıca, iyiden iyiye azgelişmiş bölgelerde yaşayan halk "onaydan geçmiş" haberleri bile edinemez durumda... Bu tür olumsuz etkenler birbirine eklendikçe, varlıklı ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki uçurum daha da açılıyor.

Her bin kişiye düşen gazete, radyo ve televizyon alıcısı sayısı bakımından varlıklı ülkeler, geri kalmış ülkelerden —sırasıyla— 10, 8 ve 15 kat ilerde. Her ne kadar azgelişmiş ülkelerde bu iletişim araçlarından yararlananların sayısı, varlıklı ülkelerdekinden fazlaysa da, aradaki fark ortadaki haber alma uçurumu etkilemekten uzak. Çünkü en azından aradaki nitelik farkı, yani azgelişmiş ülkelerdeki iletişim araçlarının kullanılışı ile gelişmiş ülkelerdekilerinki, bu "izleyenler çoğunluğunun" etkilerini örtmekte yeterli. Buna, azgelişmiş ülkelerin basın görevlilerinin karşılaştıkları güçlükler ve bunun doğal sonu-

Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, Sovyetler Birliği ve Küba'dır.

Bölge	*Dünya nüfusuna yüzdesi*	*Gazete tirajı yüzdesi*	*Radyo yüzdesi*	*TV-alıcı yüzdesi*
Avrupa	*15*	*28*	*17*	*31*
Sovyet	*8*	*25*	*13*	*15*
Kuzey Amerika	*8*	*16*	*46*	*36*
Latin Amerika	*10*	*6*	*9*	*7*
Afrika	*13*	*2*	*3*	*1*
(Arap ülk)	*(4)*	*(1)*	*(2)*	*(1)*
Asya	*45*	*22*	*12*	*10*
Okyanus ülk.	*1*	*2*	*1*	*1*
Toplam	*100*	*100*	*100*	*100*
Gelişmiş ülkeler	*37*	*86*	*83*	*90*
Azgelişmiş ülkeler	*63*	*14*	*17*	*10*

***Kaynak:** A Glimpse into Communications Statistics, UNESCO, 1978.*

Görüldüğü gibi, varlıklı ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki haber alma uçurumu, aynen ekonomide olduğu gibi aşılması güç boyutlarda. Aynı uçurum, kitap yayınlama ve okuma alanlarında da var.

Teknolojinin gösterdiği hızlı ilerleme, Batının iletişim düzeninde üstünlüğünü ve dolayısıyla haber dağılımındaki tekelini korumasına yardımcı oluyor. Azgelişmiş ülkeler, kendi programlarına, dizilerine ve filmlerine yatırım yapmak yerine, Batıya elaçmayı yeğliyorlar. Onlardan aldıkları ürünlerin nitelik ve eder bakımından üstünlüğü, içerikteki kültürel yozluktan ve Batıya yönelik özden ağır basıyor. Üstelik yoksul ülkelerin önemli bir bölümünde bu konuda karar yetkisi bir avuç üst tabaka insanının elinde olduğunu da gözönüne alırsak, birçok üçüncü dünya ülkesinin haberleşme özgürlüğü konusunda bugünkü çarpık düzene karşı koyacak halde olmadıkları sonucuna varırız.

SONUÇ

1983 yılının Birleşmiş Milletlerce "Dünya Haberleşme Yılı" olarak ilân ve kabul edilmiş olması, ortadaki iletişim sömürüsü ve haber tekelleşmesine karşı atılan önemli bir adımdır. Bu girişimin, dünya kamuoyunda tartışmalara neden olarak konunun önemine dikkat çekmesi bekleniyor.

Basın özgürlüğü gerçekleşmedikçe, azgelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere ekonomik nedenlerle bağımlı kaldıkça ve gerçek demokratik yönetimden birçok ülke yoksun oldukça, ortadaki haberleşme ve iletişim dengesizliğinin düzelmesi olanaksızdır. Bu ortamda bireyin, hangi ülkede, ne koşullar altında olursa olsun, önüne gelen haberlere eleştirici bir tavırla bakması ve ortaya konanlar yanında konulmayanlarla da ilgilenmesi gereklidir.

İnsanın vatanında onurlu bir yaşam süreceği günlere yaklaşmakta, haber alma özgürlüğü, basın özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak ödün verilemeyecek bir gereklilıktir. 1983 dünya haberleşme yılında, yazarlara, basın emekçilerine ve konuları ne olursa olsun tüm bilim adamlarına önemli bir görev düşüyor: Bu konuda araştırma yapmak, tartışma açmak ve —en önemlisi— konunun bir daha güncelliğini yitirmemesi için çaba

Reuters İngiliz ve AFP Fransız. Etkenlik sahaları sınırsız. Haberlerinin ulaşmadığı ülke yok gibi. Ellerindeki muhabir sayısı 4000'i aşıyor. Her muhabirin birden çok ''güvenilir kaynağı'' olduğunu da gözönüne alırsak, bu dev örgütlerin dünyamızı bir haber ağı ile sarmış olduklarını görürüz. ''Dört büyükler'' diye adlandırılan bu ajanslar, İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, Rusça, Portekizce ve İspanyolca dillerinde çalışıyorlar.

Yıl: 1979	*AP*	*UPI*	*Reuters*	*AFP*
Bütçe (milyar TL)	*13*	*10.4*	*13*	*6.5*
Alıcı	*9.500*	*6.000*	*6.900*	*1.640*
Yurtdış. alıcı	*5.000*	*915*	*6.500*	*1.300*
Alıcı ülke sayısı	*108*	*95*	*159*	*119*
Toplam personel	*2.500*	*1.725*	*2.000*	*2.000*
Toplam gazeteci	*1.500*	*850*	*650*	*970*
Yurt dış.muhabiri	*340*	*216*	*356*	*170*
Yurt dış.büroları	*64*	*68*	*102*	*108*

***Kaynak:** Hammarberg, Thomas: **Massmedia**, Prisma, Stockholm, 1981.*

Haber ajansları dışında bazı büyük gazetelerin de haber dağıtma servisleri var. **New York Times** ve **Los Angeles Times/Washington Post** bunların en büyükleri. Önceleri ünlü imzaların yazılarını satmak amacıyla başlanılan girişim, daha sonra genişlemiş ve haber satmaya dönüşmüştür. ABD içinde elektronikbeyin ile dağıtımı yapılan yazılar, diğer kıtalara satelit ve teleprint aracılığı ile ulaştırılıyor. Bu eylemin 1979 yılındaki kapsamı şöyle:

	New York Times	*Los Angeles Times/ Washington Post*
Alıcı sayısı	*462*	*315*
Alıcıların toplam tirajı	*20 milyon*	*35 milyon*
Alıcı ülkeler topl.	*55*	*25*
Günde dağıtılan sözcük sayısı	*75 000*	*40 000*
Gazeteci sayısı (ABD sayılmadan)	*31*	*34*

Kaynaklar: James Lomenzo: New York Times Syndication Sales. John Cullicott: Los Angeles Times/Washington Post.

HABER DAĞILIMI

Haber ajanslarının dağıttıkları haberlerin geldikleri kıtalara göre dağılımını, UNESCO'nun 1978 yılında hazırladığı şu tablodan izleyebiliriz: (% olarak).

Bölge	*Reuters*	*AFP*	*UPI*
Batı Avrupa	*43*	*40*	*10*
Doğu Avrupa ve Sovyet.B.	*4*	*4*	*2*
Kuzey Amerika	*14*	*11*	*71*
Latin Amerika	*5*	*5*	*3*
Afrika	*9*	*13*	*2*
Ortadoğu	*8*	*8*	*3*
Asya	*12*	*16*	*6*
Avustralya/Y.Zel.	*2*	*1*	*0*
Diğerleri	*3*	*2*	*3*
Toplam (%)	*100*	*100*	*100*

Görüldüğü gibi, dünya nüfusunun onda yedisinin yaşadığı azgelişmiş ülkeler, aldıkları haberlerin %55-83'ünde gelişmiş ülkeleri izliyorlar. Özellikle UPI'nin durumu çok ders verici: 95 ülkede alıcısı olan bu ajans, verdiği haberlerin %81'inde ABD ve Batı Avrupa ülkelerini anlatıyor.

HABERLERİN NİTELİĞİ VE ELEŞTİRİLER

Azgelişmiş ülkeler, kendileriyle ilgili haberlerin büyük çoğunluğunu, gelişmiş ülkelerden alıyorlar. Bu sürecin sakıncaları, giderek daha çok tartışılır hale geliyor. Yine

abartarak.

—Birbirleriyle ilgisiz olayları birleştirerek ortaya gerçekten uzak bir haber çıkararak.

—Henüz gerçekleşmemiş olayları, gerçekleşmiş gibi işleyerek sonuç üzerine yorum yaparak. (Somavia, şu örneği veriyor: 1974'te

ğu gerçeğini ortaya koydu.

Yine 1973 yılında UNESCO tarafından yapılan bir araştırmada, Latin Amerika ülkelerinde gösterilen televizyon programlarının üçte birinin Kuzey Amerika'dan geldiği bulundu. Uruguay, programlarının üçte ikisi-

tuyorlar. Dev Amerikan reklam şirketlerinin gelirlerinin %70'i yine aynı ülkelerden geliyor.

Yani, gelişmiş ülkelerin çok gelişmiş şirketleri, azgelişmiş ülkelere ''güzel yaşam'' düşü satıyorlar ve kötü yaşamdaki insanla-

cu olarak ortaya çıkan iyi eleman azlığı eklenince, uçurumun büyüklüğü daha da belirginleşiyor. UNESCO'nun 1975'te açıkladığına göre, sadece 21 ülke iletişim araçları bakımından doyum noktasını bulmuştur. Bunlar, 14 Avrupa ülkesi ile ABD, Kanada,

göstermek.

(1) *M'Bow, Mahtar Amadou: UNESCO, 1976.*
(2) *Somavia, Juan: ''The Transnational Power Structure and the International Information''* **Development Dialog**, 1976: 2.
(3) Schiller, H. **Communication and Cultural Dimination**, N.York 1976.

Cezaevi, cezaevlerimiz

Cezaevlerinin sayısını çoğaltmaktan çok, cezaevlerine girmekte olanların sayısını azaltmanın toplumsal, yönetimsel çareleri aranmalıdır. Bunun dışında cezaevi içleri, gerek sağlık gerekse güven bakımından iyi düzenlenmelidir. Hükümlünün kendi ailevi ve ekonomik durumuna uygun yer seçimi yöntemi getirilmeli, isteyene istediği cezaevinde süresini tamamlama hakkı eşit biçimde verilmelidir.

Av. İSMET KEMAL KARADAYI

Cezaevi, işlenilen bir suç nedeniyle herhangi bir mahkemeden verilmiş ve kesinleşmiş hapis cezalarının çektirildiği ya da bir önlem olarak tutuklananların konduğu resmi devlet yapılarının adıdır. Bir başka deyimle ''hükümlülerin içinde tutuldukları yapı, tutukevi, hapishane, mahpushane'' (Türkçe Sözlük - TDK Yayını).

Cezaevlerinin, aslında tutukevlerinden ayrı olması gerekir. Ülkemizde henüz bu ayırım tamamlanmamıştır.

Suç, sanık, suçlu, suçu önleme, ceza, tutuklama, ceza ve tutukevleri, düzeltim yerleri, yöntem, yönetim vb. konu içinde ele alınması gereken sorunlardandır.

Krimonolojik veri ve bilgilerle birlikte cezaevleri konusuna, sorununa ilk ciddi eğiliş, 1764 yılında (Suçlar ve Cezalar) adlı ünlü kitabını yayınlamış olan İtalyan hukukçu ve iktisatçısı Marki Beccaria, 1777 yılında yazdığı yapıtın (Hapishanelerin Hali)nin sahibi İngiliz John Howard ile başlamıştır. Bu yönde Amerikalı Matt Osborne da disiplinel açıdan değişik görüşler getirmiştir. İlk cezaevi, 1576'da Amsterdam kentinde yaptırılmıştır.

Bizde cezaevleriyle ilgili ilk düzeltim, çocuk islahevleri ile başlamış, bu husus 1868 yılında Mithat Paşa tarafından bir ölçüde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Diyarbakır'da (1280), Sinop'ta (1303), Kırklareli'nde (1304), Kütahya'da (1306), Ordu'da (1315), Bilecik'te (1324), Kars'ta (1800), Nevşehir'de (1849), Erzurum'da (1900), Üsküdar Paşakapısı'nda (1916) vb. ilk cezaevleri kurulmuştur.. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ''zindan'' ve ''kalebent'' yöntemine son verilmiş, yeni hazırlıklar tamamlanınca da 1930 ylında ''Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun'' ile yeni cezaevlerinin kurulmasına başlanıp yönetimleri de İçişleri Bakanlığı'na bağlı Jandarma teşkilatından Adalet Bakanlığı'na devredilmiştir.. Kuruluş, 1943 yılında 4358 sayılı yasa ile Adalet Bakanlığı yapısı içinde ''Ceza ve Tevkifevleri Umum Müdürlüğü'' adını almıştır.. Yöntem zamanla geliştirilmiş, çağdaş ve genel açıdan cezaların yerine getirilmesi ile (infazla) ilgili olarak 1965 yılındaki 647 sayılı yasa ve ona bağlı Tüzük, Ceza ve Tevkifevleri İç Yönetmeliği yapılıp yürürlüğe konmuş, daha sonra gerek yerine getirmeye (infaza), gerekse kuruluşlara, yönetime, çocuk suçlularına, çocuk cezaevi ve islahevlerine ilişkin değişiklik yasaları çıkarılmıştır. Bu konuda, bu konuya değinen bellibaşlı yasa, tüzük ve yönetmelikler şunlardır:

1930 tarih ve 1721 sayılı (Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun), 1943 tarih ve 4358 sayılı (Ceza ve Tevkifevleri Umum Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun), 1934 tarih ve 2548 sayılı (Cezaevleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkumlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanun), 1934 tarih ve 2490 sayılı (Artırma Eksiltme ve İhale Kanunu), 1965 tarih ve 647 sayılı (Cezaların İnfazı Hakkında Kanun), 1978 tarih ve 2148 sayılı ''altı gün'' yasası, 1964 tarih ve 466 sayılı (Kanun dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun), ilgili maddeleriyle (Türk Ceza Kanunu), 825 sayılı (Ceza Kanunu'nun Mevkii Meriyete Vazına Müteallik Kanun), CMUK., Anayasa, Askeri Ceza'ya ve kuruluşuna ilişkin yasalar, 1979 tarih 2253 sayılı (Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun) ile değişiklikleri, 1957 tarih ve 6972 sayılı (Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun), Jandarma kuruluş ve görevleriyle ilgili 1937 tarihli (Nizamname), 1971 tarihi aynı konuda (Talimatname), 1949 tarih ve 5442 sayılı (İl İdaresi Kanunu), 1930 tarih ve 1593 sayılı (Umumi Hıfzıssıha Kanunu), 1971 tarih ve 1475 sayılı (Iş Kanunu), 1944 tarih ve 4664 sayılı (Adli Sicil Kanunu) ile Talimatnamesi değişiklikleri, 1967 tarihli (Ceza ve İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük), buna bağlı olarak düzenlenen (İç Yönetmelik), 1967 tarihli (Müşahede ve Sınıflandırma Merkezlerine Dair Yönetmelik), Mütedavil Sermaye İle Çalışan İş Esası Üzerine Kurulu Ceza ve İslahevleriyle İş Yurtları Hesap, Ayniyat ve Alım Satım Usullerine Ait Talimatname), (Hükümlere verilecek Pirim Talimatnamesi), (Genel Emniyet Nezareti altına Alınma Cezasının Uygulanması Yönetmeliği), 1974 tarihli (Hastaneler Talimatnamesi), 1972 tarihli (Askeri Ceza ve Tutukevleri Talimatı), sabıkaların silinmesiyle ilgili 1974 tarihli Yönetmelik, sakatların ve eski hükümlülerin çalıştırılmalarıyla ilgili 1974 tarihli Yönetmelik, suçlu çocuklar ve islahevleriyle ilgili Talimatname ve ilgili 1963 tarihli Genelgeler, Adli Tıp Kanunu, 1959 tarih ve 7376 sayılı (Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesinin Tasdiki Hakkında Kanun) ile buna bağlı (Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi), (Suç Sorunları Avrupa Komitesi Kararı), (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi), (Uluslararası Af Örgütü) çalışmaları vb...

Ülkemizde Cezaevleri önce: 1. Sivil Genel, 2. Askeri olarak ikiye ayrılır. Askeri Cezaevleri ''kapalı'' türdedir. Sivil Genel Cezaevleri ise: a) Açık, b) Kapalı, c) Yarıaçık türlerine ayrılmıştır.. Bir başka açıdan: a) Kadın Çezaevi (ayrıca Kız Çocukevi), b.) Çocuk Cezaevi (ayrıca Çocuk İslahevi), c) Genel Cezaevi bölümlemesi söz konusudur.

Hemen her ilçe ve ilde cezaevi bulunmaktadır. Her yıl yenileri eklenmekle birlikte 1983 yılı sonuna dek cezaevi sayısı 800'ü bulmuştur. Bu cezaevlerinin kapasitesi, küçük ilçelerde 20, il bölge cezaevlerinde 1500-2000 kişiliktir. Ancak hükümlü ve tutukluların artış gösterdiği dönemlerde bu sayılar iki katını aşabilmektedir.

Cezaevlerinin, İlçe, İl, Bölge Cezaevi dağılımı içinde yapı tipleri, A_1, A_2, A_3, B, C, E ve Özel diye düzenlenmektedir.

Cezaevi tipleri, iç yapı olanakları, genişlik, iç bölüm bakımından değişiklik gösterir.. Açık Cezaevleri'nde hükümlü geniş, açık alanlarda serbest dolaşır, çalışır, dış önlemler yoktur. Yarı Açık Cezaevleri'nde açık arazi vardır, ancak dış önlemler alınmıştır. Kapalı Cezaevleri'nde ise içten, dıştan önlemler alınmıştır, hükümlüler sınırlı duvarlar ve yapılar içinde kapalı tutulurlar, iç ve dış önlemler sıkıdır; belli günlerde belli ziyaretçiler dışında açığa çıkamazlar.

Cezaevlerinde özgürlüğün sürekli ya da bir süre kısıtlanması esası bilinir. Ne var ki bu kuruluş ve yapılar, toplumları yansıtan, yönetim güç ve geçerliliklerini ortaya koyan nitelik taşırlar.

Ceza ve tutukevleri, önce gözlem yeridir ve özgürlüğü kısıtlayan cezalarla yargılama sırasındaki önlemlerin yerine getirildiği kurumlardır. Cezaevi, oralara alınmış insanların disiplin, sağlık, bakım, can güvenliği içinde bulundurulacakları, bu durumların kesinlikle, kaçınılmaz özel gereksinmelerin ise devlet eliyle gerçeğe uygun bir ölçüde sağlanacağı, adı üzerinde, ''ev''dir. Bu anlam ve nitelik aranırken kimi eksiklik ve aksaklıkların giderilmesi ya da devletin ekonomsal, eğitsel gücünün böyle bir giderime yöneltilmesi önem kazanmalıdır... Ulusal, uluslararası, uygarlık içi bilimsel ve çağdaş akımlarla onların karşılıklı ilişkileri, iletişimleri, hükümlü ve tutukluların toplumdan gelip yine toplum içine dönecekleri, o tarihsel dönüşüm kuralının dışında tutulamayacakları sürekli gözönünde bulundurulmalıdır.

Suçlar ve cezalar neye göre, nerelerden uzanır gelir? Onların çağlara, ülkelere, toplumlara göre değişebilirlik nedenleri nelerdir? Suçlar ve suçluların türce, sayıca artışlarındaki etkenler ile ceza yaptırımlarındaki etki, tepki nedir, nasıl açıklanabilir? Çok güç ve az olması gereken bağışlamaların gerekçelerinde neler, aynı zamanda düzeltici, iyileştirici ve toplum yaşantısı ile devlet hizmeti için yeniden uyum sağlatıcı olması gereken cezaevlerinin denetim, yönetim, gözlem başarısında hangi koşullar aranmalıdır? Bir yandan gereksinme ve korunma, öte yandan kaçamaksız ve ayrıcalıksız yerine getirme zorunluluğu, başarısı nasıl tam sağlanır?.

Tüm bu sorular ve sorunlar her ülkede olduğu gibi, ülkemizde de gerek insan, gerekse yapı bakımından yenilik, gelişme, insana uygunluk aranışını zorlamıştır. Cezada öç alma, ödeşme yerine, iyileştirme, genel suç önleme ve kişiyi topluma kazandırma ilkeleri öne geçmiş, çalışmalar bu yönde geliştirilerek örneğin, okuma yazma, sağlık, beslenme, görüşme, güncel ve kültürel bilgilere varma, birgün ile bir hafta arasında izinli ayrılabilme, geceleri yerine getirme (infaz), oturduğu yerde ceza çekimi, tretman (cezaevi sonrası normal yaşam), probation (cezaevi öncesi gözetimle erteleme) vb. olanağı sağlanmıştır. Böylece cezaevlerinin, alabildiğine azap çektirme ya da işkence uygulama, yetişkin suçlu yetiştirme yeri olmaktan çıkarılmasına olabildiğince yönelinmiştir.

Cezaevleriyle ilgili olarak başlıca öneriler şöyle olabilir:

Cezaevlerinin sayısını çoğaltmaktan çok, cezaevlerine girmekte olanların sayısını azaltmanın toplumsal, yönetimsel çareleri aranmalıdır.. Bunun dışında cezaevi içleri, gerek sağlık, gerekse güven bakımından iyi düzenlenmelidir.. Cezaevleri mahalle ya da sokak aralarından tümüyle kurtarılmalıdır. Kadın, çocuk, siyasi suçlu, tutuklu, gözlem cezaevleri tamamlanmalı, tutukevleri kesinlikle cezaevlerinden ayrılmalıdır.. Cezaevlerinde eğitim, öğretim, çalışma, üretim iş ve olanaklarına daha da önem verilmeli, boş zamanlar tam değerlendirilmelidir.. Duruşmalar için mahkemelere, hastalıklar için belli kuruluşlara, ivedi ve zorunlu işlemler için ilgili yerlere gönderilişlerde araç, ödenek, kolluk, zaman, önlem yetersizlikleri gözden geçirilmelidir.. Hücre esası uygun koşullar altında uygulanmalı, süre kısaltılmalıdır.. ''İyi hal'' düzenlemelerinde nesnel ölçülere, dikkatli incelemelere yer verilmelidir.. Hükümlünün kendi ailevi ve ekonomik durumuna uygun yer seçimi yöntemi getirilmeli, isteyene istediği cezaevinde süresini tamamlama hakkı eşit biçimde verilmelidir.. Ceza ve tutukevlerinde, gözlem yerlerinde asıl etkili, yakın yetkili kişiler, görevlilerdir. Müdür, müdür yardımcısı, sayman (muhasebeci), gardiyan, uzman olarak doktor, sosyolog, psikolog, eğitimci, sanat ve zenaat öğreticisi vb. yetişkin kişilerden seçilmeli, onlar da görevlerini insancıl, bilimsel, çağdaş açılardan çok iyi kullanmalıdırlar.. Cezaevlerinin yönetimi ister Adalet Bakanlığı adına C.Savcılarınca, ister İçişleri Bakanlığı adına J.K.'larınca yapılsın, personel eğitim ve yetişkinliği ile onların geçim konuları üzerinde önemle durulmalıdır. Bu konuda açılmış Adliye Meslek Okulu vardır. Ancak mevcut eleman için şimdilik yetersizdir, bu arada kurs sayısı ve süresi çoğaltılmalıdır.. Cezaevlerinde revir ve kütüphane kesinlikle elde edilmeli, sağlık yönünden de öğrenim ve kültür yönünden de tüm gereksinmeleri karşılayacak çağdaş, bilimsel, yeni, insancıl olanaklar sağlanmalıdır.. Yukarda sayılan yasalar, tüzükler, yönetmelikler, genelgeler, buyruklar bir kurul tarafından ele alınıp gözden geçirilmeli, bunlar arasındaki uyumsuzluklar, tutmazlıklar, çelişkili görünümler ve yetersizlikler giderilerek ''mevzuat''a yenilik ve bütünlük getirilmelidir.. İş bulma, sağlık, çalışma, aile yardımı, kredi ve yeni bir suçtan alıkoyma, caydırıcı olma vb. durumları, hükümlünün salıverilmesinden sonra da devlet yardımıyla olması gerekene yöneltilmelidir.. Uluslararası ilişkilerden yararlı sonuçlar alınabileceği düşüncesi unutulmamalıdır...

Yabancı düşmanlığına karşı
Etkili bir mizah dergisi

HAKAN DERMAN

Kölner Jugend Blatt, Almanya'nın Köln kentinde çıkan bir mizah dergisi. Normal kitap boyutundan az, daha büyükçene ve 44 sayfa. Çok renkli kuşe kapak içine, yine kuşe kağıda basılmış. Ederi 2 Alman Markı. Yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa karşı, içinde Türk çizerlerin de yer aldığı bir mizah dergisi **Kölner Jugend Blatt**. Derginin ilk sayısında Türkçe ve Almanca, karikatür, mizah ve siyasi yazılar yer alıyor. Derginin ilk sayısındaki kapakta yer alan karikatür, bir Türk çizerinin: **Uğur Durak.** İlk bakışta ilgi çeken bir karikatür bu: Burnuna halka takmış ve garip saç şekliyle bir punkçu, beyninin içinde kurbağalar yüzen bir öğrenci, surat şeklinde bomba, 'beyinsiz' kafasının içine gamalı haç yerleştirilen bir insan bozması, kara gözlüklüler, ilginç tipli popçular, bunları etkileri altına alan, vincin üzerine çıkmış kapitalistler...

Derginin çıkma amacını, Kölner Jugend Blatt şöyle belirtiyor: **"Dergiyi yabancı düşmanlığına ve ırkçılığa karşı çıkarıyoruz. Kölner Jugend Blatt, Alman ve yabancı gençlik için iyi bir dergi olma isteminde. Bundan dolayı önemli konuları herkese duyurabilmemiz için Türkçe, Yunanca ve İtalyanca olarak basılacak. Gençliğin yazdığıyla, çizdiğiyle ve düşündüğüyle dergide yer alması sağlanacak. Kim düşündüğünü kaleme geçiremiyorsa, bundan korkuyorsa veya kafasındaki konuyu yazıya aktaramıyorsa, bunları ortaklaşa çözümlemeye çalışacağız."** KJB yöneticileri, isteyen herkesin bu dergide yapıtlarını yayınlatabileceğini belirterek, sözlerine şöyle devam ediyorlar: **"Yayınlanmasını istediğiniz eserlerinizi Türkçe de yollayabilirsiniz. Gençliğin yolladığı fotoğraf, şiir, karikatür veya mizah yazısını sevinçle karşılarız. Dergimizin yaşayabilmesi için çeşitli konular üzerine tartışmalar, şiir ve okuma geceleri düzenlenecek, okuyucunun istemleri gözönüne alınacak. Böylece yazı kurulu ile okuyucu arasında sıcak bir bağ kurulacak."**

Dergiyi hazırlayanlar ve karikatürleriyle katkıda bulunanlar: **Sami Aydın, Cem, Günter Dicks, Uğur Durak, Fuat Kırcalı, Elvira Moers, Martina Neller** ve **Jurgen Stecher.** Kölner Jugend Blatt'ın ilk sayısında Hüseyin, "Gelecek Yok" ve "Peter'li" bant karikatür dizileri ve "Zimmerman'ın yeni düşünceleri", "Gençliğin Nazi devletine karşı bir protesto ve direniş hareketi" adlı yazıları yer alıyor.

Kölner Jugend Blatt, yabancı düşmanlığı ve sağradikalizme karşı bir kampanya da düzenlemiş durumda. Bu fikirlerin baş temsilcilerinden olan **"National Zeitung"**'un satıldığı gazete bayilerine mektup gönderen okurlar, bu derginin satılmamasını istiyorlar.

Önceden üç ayda bir çıkacağı belirtilen Kölner Jugend Blatt'ın, sonradan alınan kararla ayda bir çıkarılacağı belirtildi.

Hüseyin in Deutschland

1983'te yüksek öğretim

SOMUT ARAŞTIRMA SERVİSİ

4 Kasım 1981'de kabul edilen 2547 sayılı "**Yükseköğretim Kanunu**" bir tepki yasası niteliği taşıyor, üniversite özerkliğini kaldırıyor, merkezi ve hiyerarşik bir sistem getiriyor, öğretim üyesinin karar ve etkinlik alanını fazlasiyle sınırlıyordu. Atama yoluyla oluşturulan YÖK, yerel öğretim birimlerine hemen hiçbir seçim olanağı bırakmaksızın ayrıntılara iniyor, öğretim üyesini pabucunun boyasından bıyığına kadar düzenliyordu.

1982 yılı **YÖK** için yeni yönetmelikler çıkarma ve ders programları saptama yılı oldu. İfadesinden pek bir şey anlaşılmadığı için yönetmelikler her yerde farklı uygulandı, onun için de tekrar tekrar değiştirildi. Alışması sorun yaratan ders programları kişisel etkilerin sonucuydu, ve yine kişisel etkilerle değiştirildi. Artık söz hakkı kalmayan, kişilik sahibi, fakat mesleğini seven öğretim üyesi canı sıkkın ve bekleyiş içindeydi.

1983 kesin çözüm yılı oldu. 1983 Şubat ayından itibaren, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununa dayanarak, "bundan böyle kamu hizmetlerinde çalıştırılmamak şartıyla" 70'in üstünde öğretim üyesinin üniversite ile ilişkisi kesildi. 200'ün üstünde öğretim üyesi üniversiteden istifa etti. Yeni üniversitelerin açıldığı bir dönemde öğretim üyesi sayısındaki azalma YÖK'ü telaşlandırmadı. Gazetelere, Türkiye'de Türk öğretim üyelerine ödenenin üç misli maaş ödeyerek İngiltere'den öğretim üyesi getirileceği haberi iletildi. Oysa, yurt dışına giden Türk öğretim üyeleri, Türkiye'de elde ettikleri maaşın on misline kadar gelir elde ediyorlardı. İki yetkili İngiltere'ye gitti, temas sağlamaya çalıştı, fakat sonuç alamadan yurda döndü.

Üniversitelerdeki bu gelişmelerin çeşitli etkisi oldu: **(1) yurt dışına beyin göçü, (2) yeni mezun olan yetenekleri üniversiteye araştırma görevlisi olarak girmekten caydırma, (3) özellikle bazı öğretim birimlerinde öğretim düzeyinin düşmesi ve derslerin boş geçmesi.** YÖK, bu etkilere karşı kesinlikle kayıtsızdı. Bir öğretim üyesi yetiştirmenin toplumsal maliyeti ve iyi yetişmeden diploma almış mezunların yol açabileceği sorunlar görmemezlikten geliniyordu. YÖK Başkanı Doğramacı sürekli tebessümüyle sempati toplamaya çalışıyor, öğrencilere ek sınav hakkı veriyor, bir kokteylde, tanıştığı istifa etmiş bir öğretim üyesini, çok üzüldüğünü söyleyerek öpmeye kalkışıyordu.

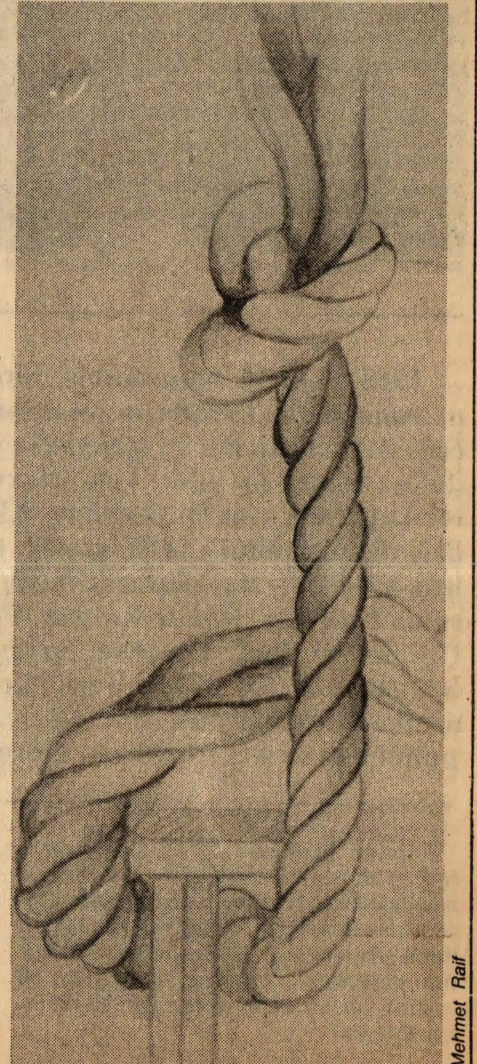
Çıkarılmış olan yasanın belki tek olumlu yönü, gelişmekte olan taşra üniversitelerinin öğretim üyesi gereksinmesini karşılamak için baş vurulan rotasyondu. Fakat bu da YÖK elinde yozlaşıyor, rotasyon bir cezalandırma yöntemi haline dönüşüyor, rotasyonla başka üniversitelerde görevlendirilenler orada verecek ders bulamıyorlardı. Üniversitede sadece fikir ayrılıkları nedeniyle başvurulan cezai nitelikte rotasyonlar büyük boyutlara varınca, YÖK, Uludağ Üniversitesi Rektörü hakkında soruşturma açıyor, ne var ki bir yıldır için için kaynamakta olan Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde barış sağlanamıyordu. İki, üç gazete dışında basın da konuya gereken ciddiyetle eğilmiyordu. İşte size bir gazete manşeti: YÖK, "soya fasulyasının babası"nı Tekirdağ'a atadı.

Öğrenci de şaşkındı. Derse başlayan öğretim üyesini birkaç gün sonra bir daha göremiyor, devamlı değişen ders programlarından hangisinin sonuncusu olduğunu kestiremiyordu. Her sömestrede iki kez vize yapma zorunluğu yüzünden, öğrencisi fazla öğretim birimleri öğretimi keserek "vize haftası" ilan etmek zorunda kalıyorlardı. Bu sınavlarda birbirine pek yakın oturan öğrencilerin başarısı, YÖK'ün başarısı olarak ilan ediliyordu.

1983 yılına ait aşağıdaki gazete manşetleri yüksek öğretimde işlerin ne kadar karıştığını gösterir niteliktedir. Sadece gazetenin yayınlandığı tarih ve manşet alınmıştır.

28.3.83 :YÖK, Üniversitede "okunacak" 54 yazarı belirledi.
3.4.83 :Türkiye'ye öğretim üyesi gönderilmemesi için İngiltere'de kampanya açıldı.
17.5.83 :İhsan Doğramacı "öğretim üyesi açığımız yok" derken YÖK'ün ilânla aradığı profesör sayısı 154'e çıktı.
4.7.83 :YÖK, ders kitapları sayfa sayısına sınırlama getirdi.
22.7.83 :İki yıl öğretim gören öğretmenler üniversitelerde görev alabilecek.
10.8.83 :Öğretim elemanı sıkıntısına karşı video ders programları.
20.8.83 :Üniversite sınavına isteyen istediği kadar girebilecek.
15.9.83 :Üniversitelere iade edilen öğretim elemanlarının sorunları çözülemedi.
22.9.83 :124 öğretim görevlisi Ağustos ayı maaşlarını verecek kurum arıyor.
23.9.83 : Üniversitelerde eğitim ilkeleri hâlâ belirsiz: Önümüzdeki hafta Ankara'da yapılması beklenen Rektörler toplantısında öğrenim süresi ile sınav ve değerlendirme ilkelerinin aksayan ve çelişkili yönleri yeniden gözden geçirilecek.
20.12.83 : Üniversitelararası Kurulda YÖK'ün öğretim üyelerine sert tutumu eleştirildi.

Yeni siyasal iktidarın yüksek öğretim konusundaki tutumu merakla bekleniyor, fakat bu konudaki suskunlukları bu gidişin süreceğini, en azından kısa sürede bir değişiklik olmayacağını gösteriyor.

Doç. Dr. Le Compte'u kaybettik

zun süredir yakalanmış olduğu Hemipleji

Doç. Dr. Güney Le Compte eşi Dr. Ayhan Le Compte ile

U hastalığının neden olduğu kalp yetmezliği sonucu yaşama gözlerini kapayan Doç. Dr. Güney Le Compte'un ölümü akademik çevrelerde büyük üzüntü yarattı.

1937 yılında İstanbul'da doğanGüney Le Compte, 1960 yılında İst. Ünv. Psikoloji Bölümünden mezun olmuştu. Daha sonra Oregon Üniversitesinde master, İst. Üniversitesi Antropoloji bölümünde, Huston ve Kansas Üniversitelerinde doktora çalışmasını yaparak, 1972 yılında doçent olan ve Kansas, Huston, Oregon, Ortadoğu, Hacettepe gibi üniversitelerde öğretim üyeliği yapan Le Compte, 1980 yılında hastalığı nedeniyle Hacettepe Üniversitesi'nden Doç olarak emekli olmuştu. Özellikle Sosyal Psikoloji alanında Türkiye'nin sayılı isimlerinden olan, Le Compte'un, kitap olarak yayınlanmış 9 araştırması bulunuyor.

Araştırmalarını çoğunlukla, kendisi gibi bir sosyal psikolog olan eşi Dr. Ayhan Le Compte ile yürüten değerli hocamızın bize bırakmış olduğu araştırmalarıyla uzun yıllar aramızda yaşayacağı kanısındayız.

Sevgi Soysal nerede kitap imzalıyor?

ZEYNEP ARZU SAYMAN

*Puslu bir Ankara günüydü, Sevgi Soysal kürsüden sesleniyordu: **"Unutmayın, asl olan yaşamaktır!"**; Karabasanlı bir cezaevindeydi, Barış adlı bir çocuk koşuşturuyordu havalandırmada; Yenişehir'de bir öğle vaktiydi, koca bir kavak devriliyordu.*

İstanbul Kitap Fuarı, olağan bir gününü yaşıyordu. Kımıl kımıl bir kalabalık; raflar, raflar dolusu kitap; kitapların önünde arayan sorup- soruşturan gözler; gözlerde heyecan, sevinç... Kitaplar ve yazarları, okuyucuyla başbaşa vermiş, Taksim alanını gündelik kaygılarına terkedip, birkaç günlük bir balayına çıkmıştı.

İki yıldır düzenlenen Kitap Fuarı, ülkemizde, kitaba ilginin ne denli arttığını somutlamakta... Üstelik, aynı alanda - o alan ki, kitaplarına ve dostlarına yetmiyordu. - yer alan nice fuarla kıyaslanamayacak ölçülerde. Kapıdan girer girmez, omuz omuza geldiğim sımsıcak toplulukla, bir yayınevinden diğerine; bir kitaptan ötekine sürüklenerek dolaşmaya başladım.

Bilgi Yayınevi'ne vardığımda, kitaplara yaklaşabilmek bir adım daha ilerleyebilmek için çabalarken, tam arkamdan gelen bir sesle irkildim:

— Sevgi Soysal nerede kitap imzalıyor?

Uğultuyu bastırabilmek için olsa gerek, sesi epey yüksek çıkmıştı; Barış Adlı Çocuk elinde sallanıp duruyordu. Bu beş sözcükten kurulu basit cümle, olanca ağırlığıyla çöktü standa. Başlar, sesten yana döndü; yayınevi görevlisi, gözlüğünü çekiştirdi; genç bir kadın, kolunu koluma değdirdi.

Puslu bir Ankara günüydü, Sevgi Soysal kürsüden sesleniyordu: **"Unutmayın, aslolan yaşamaktır!"** karabasanlı bir cezaevindeydi. Barış adlı bir çocuk koşuşturuyordu havalandırmada; Yenişehir'de bir öğle vaktiydi, koca bir kavak devriliyordu; 1983 Kitap Fuarında bir ses, **"Sevgi Soysal nerede kitap imzalıyor?"** dedi. Bu kez, sesin tınısına, öfke karışmış gibiydi. Doğrusu ya, neden yanıt alamadığını kestirememişti. Anonslar, durmaksızın yazarların hangi reyonda kitap imzaladığını söylüyordu ama, Sevgi Soysal adını duymamıştı işte, yazarların önünde de öyle amansız kuyruklar vardı ki, gözden kaçırmış da olabilirdi. Yayınevi görevlisi, gözlüğünü çekiştirmekten vazgeçti, duyulur duyulmaz birsesle; **"Sevgi hanım öleli yedi yıl oldu"** dedi.

Delikanlı, yüzünü kabanına gömdü, gözleri ayakkabılarına dikili, parmaklarının ucuna basa basa kalabalığa karıştı. Elimde olmadan, peşinden sürüklendim. Kapının ağzında, kitabın arkasını okuyordu.

Kitap Fuarı'nı, bu yıl bir kez gezebildim. Okumaya susamış binlerce insanı, daha yakından gözleyebilmek isterdim. Sanırım bu yıl, Gazeteciler Cemiyeti'nce açılan **"OKU"** kampanyası, bitmesine gönlün elvermediği Kitap Fuarları, insanlarımızı, kitaplarımıza daha çok yaklaştıracaktır. Bu Kitap Fuarı da, süresince, imza günlerine katılamayan, **Aziz Nesin'e Hasan Hüseyin**'e; artık hiç gözgöze gelemeyeceklerimiz, **Sevgi Soysal'a, Oğuz Atay'a, Bedrettin Cömert'e, Ümit Kaftancıoğlu**'na ve biyografilerde ömrü iki tarih arasına sıkışmış gibi görünen nice yazarımıza, yeni sevdalılarından selamlar gönderebildi.

OKUR İLİŞKİLERİ

Endüstri insanımız için tasarlanmalı

Somut'un 44. sayısı, gelişen sanat anlayışı ile beraber gelişen ve insanlara kullandıkları araçların da bir sanatçı elinden çıkmış olabileceğinin anlatılması açısından son derece önemli olan endüstri tasarımını tanıtmaya yönelik bir yazıya yer vererek derginin sanata çağdaş yaklaşımdaki olumlu yerini bir kez daha vurgulamıştır. Geleceğin endüstri tasarımcıları olarak bu tip tanıtıcı yazılardan duyduğumuz sevinç büyüktür.

Kağan Güner arkadaşımızın yazısından bu konudaki yazılarının devam edeceği anlaşılmaktadır. Kendisinin bu arada ODTÜ ve Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki bu alanda yapılan eğitimlerin yanlış ve eksik uygulamalarına yönelik konulara da yer vereceğini sanıyoruz. Ancak ODTÜ endüstri tasarımı bölümünden bir grup arkadaşın İstanbul'daki bölüm arkadaşlarını ziyaret etmelerine karşın, İstanbul'dan eğitimlerimizi karşılaştırmak üzere ODTÜ'ne gelen olmadı. Oysa eğitimde bir bütünlük sağlanması amacı ile aradaki iletişimin çok daha sıkı olması gerekir. Kağan Güner'in gözleri ile görmediği bir tasarım eğitiminin hangi noktalarını eleştirebileceği ve yapacağı eleştirilerin tutarlılığı kuşkuludur.

Mimar Sinan Üniversitesi, endüstri tasarımına, daha çok sunu (presentation) anlayışı içinde yaklaşırken, ODTÜ'nde endüstri için tasarımın teknik yapısı, gerektiğinde gerekli teknik hesapların aynı tasarımın görselliğinden de önemli sayılabileceği durumlara bile ulaşmaktadır. Bu da, sonuçta tasarımcı olarak mezun olacak kişinin birikimlerini yoğunlaştıracağı alanı belirleyen faktörlerin en önemlilerinden birisidir. Her iki eğitim kurumundaki bu uygulama farkı acaba pratik uygulamalarda ne durumdadır? Yani, bir endüstri tasarımcısı iyi bir teknik bilgiye sahip ancak bu teknik bilgiye dayanarak yaptığı tasarımı aynı düzeyde bir sanatsal yaklaşımla anlatmak durumunda olmayan bir kişi mi olmalıdır, yoksa teknik bilgisi mezuniyetten sonra çalıştığı alanda tamamlanmak üzere eğitimde belirli bir düzeyi geçmeyen bir sanatçı olarak mı yetiştirilmelidir? Eğer bunun ikiside tutarsızsa ya da endüstri tasarımcısından beklenenler bu iki durumdan da fazla ise yani, iyi bir sanatçı aynı zamanda yeterli bir teknik eleman işlevlerini yapabilecek bir endüstri tasarımcısı isteniyorsa o zaman bunu sağlayacak eğitim nasıl olmalıdır?

Her ne durumda olursa olsun, yüzyılların getirdiği kısır sanat yapısından kurtulabilmek için son yıllarda büyük uğraşlar verilen ülkemizde, bu uğraşlara büyük katkısı olacağına büyük inancımız olan endüstri tasarımı eğitimi daha sağlam temellere oturtulmak zorundadır. Türk endüstri ürünleri yine Türk endüstri tasarımcıları tarafından kendi insanının yapısına uygun bir yaklaşımla tasarlanmalı ve bunu gerçekleştirecek tasarımcının eğitiminin nasıl olması gerektiği artık bir bütünlük içindeki araştırma ve uygulamalarla sağlanmalıdır.

ODTÜ'lü endüstri tasarımı talebeleri olarak ilk dileğimiz, sanayiciden kullanıcıya kadar ürün üretim ve tüketiminde tasarım ilkelerinin uygulanmışlığının aranması ve bu yolla her kesimden insanın evine sanat ürünlerinin dolaylı olarak girmesinin sağlanmasıdır.

Kağan arkadaşımızın yapılan eğitim türlerini inceleyen ve eleştiren yazısını bekliyoruz ve bu konudaki çalışmalarının Türkiye'de yeni gelişmekte olan endüstri tasarımına olumlu katkıları olacağı inancıyla kendisini kutluyoruz.

Cemalettin Saraçyakupoğlu
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Endüstri Tasarımı Bölümü
3. Sınıf
ANKARA

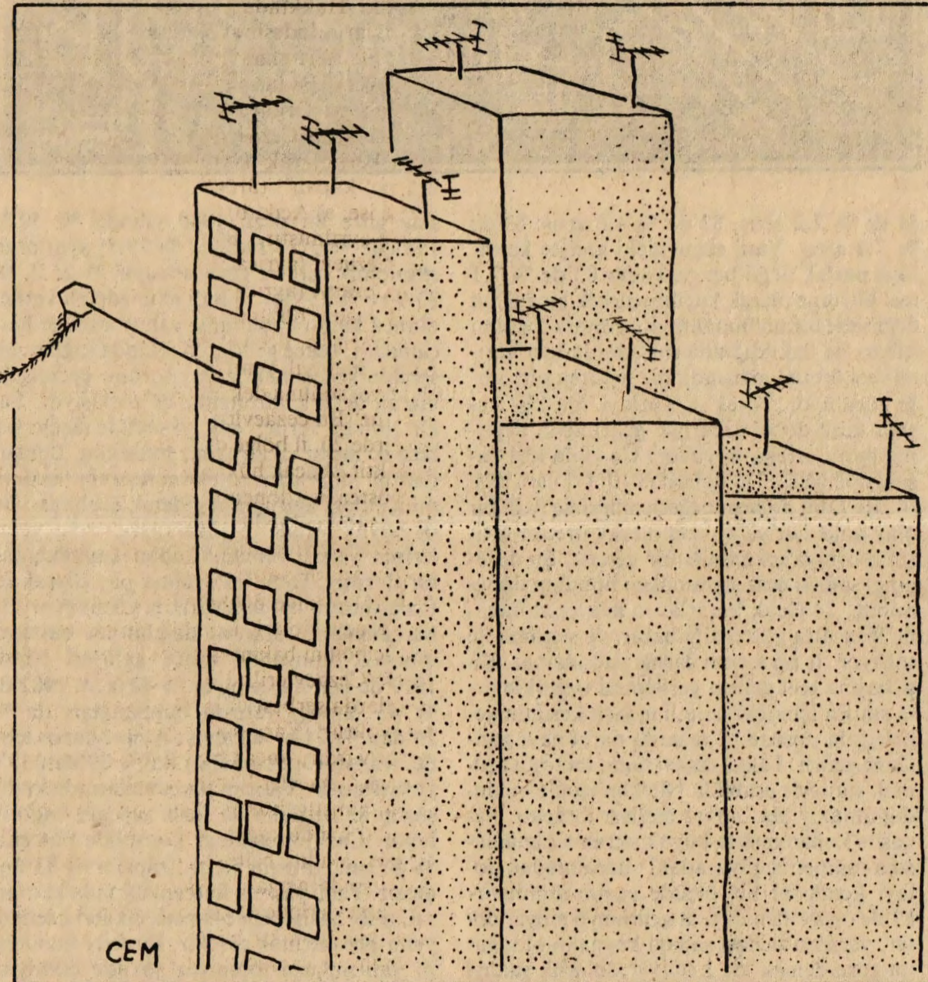
HERKESE HER ZAMAN Açık kitap fuarı

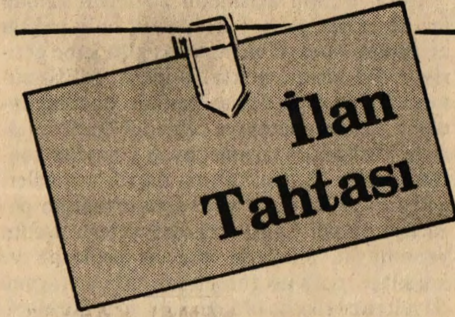
Kanımca, istanbul ikinci kitap fuarı çeşitlilik, fiyat indirimi, yayın izleme, kitap imzalatma, şair ve yazarlarla tanışma gibi hepsinin bir arada zor bulunduğu olanaklar sağladı, tüm kitap severlere... Yalnız fuar başlangıcından bitimine kadar beni düşündüren, birbirine bağlı iki soru sormak gereğini duyuyorum ilgililere;

1) Ülkemizde hem okuma-yazma oranının, hem de okuma yazma bilenlerin okuma alışkanlığının düşük düzeyde olmasını göz önünde tutarak, sembolik denilen giriş ücretinin, yine sembolik denilerek (ücretle, ödeme gücü tartışılmaksızın) kimseden alınmamasını ve de fuar süresinin daha uzun tutulmasını TÜYAP'tan istemek haksızlık mı olurdu acaba?..

2) Kitap fuarındaki ticari amacın, okumayı özendirme amacından sonra gelmesi gerekmez mi? Öbür fuarlardan ayrımlı olarak... Önümüzdeki kitap fuarının herkese ve her zaman açık olmasının kıvanç verici sonucunu görmek dileği ile, kitapla herkese sevgiler...

Ayşegül Alatlı

AMATÖR SANATÇILAR

YAMAÇ — Ocak 1984'de yayına başlayacak. Ürünlerinizi bekliyoruz.

YAMAÇ
P.K.5
Üçyol/İZMİR

YAZIŞALIM

Somut okuyucusu tüm arkadaşlarla başta şiir olmak üzere, yazın konusunda yazışmak istiyorum.

Ereğim sevgi ve saygı sınırları içinde dayanışma kurmaktır. Ürünlerinizi bekliyorum.

Cevat Akkanat
Atatürk Öğrenci Yurdu
5. Blok
İnciraltı/İZMİR

YAZILARINIZI BEKLİYORUZ

Sanat-edebiyat dergisi yayınlamayı amaçlıyoruz, ürünlerinizi bekliyor şimdiden teşekkür ediyoruz.

Kurucu Üyeler Adına
Turan Durmaz
G.O.P. Bulvarı
No: 136
TOKAT

1983'te Türk ekonomisi

Prof. Dr. Sevim Görgün, Prof. Dr. Gülten Kazgan, Prof. Dr. Asaf Savaş Akad Karacan'ın sorularını yanıtlıyorlar.

1983 24 Ocak kararlarının dördüncü yılı, aynı zamanda bu kararların sonuçlarının alınabileceği yıl olmasından ve seçimlerin yapılmasından dolayı önemli bir yıldı. Yeni yılın eşiğinde, gazetemiz geçmiş yılların özellikle '83'ün ekonomik değerlendirmesini yapan bir açık oturum düzenledi. Prof. Dr. Nuri Karacan'ın yönettiği açık oturuma Prof. Dr. Gülten Kazgan, Prof. Dr. Sevim Görgün ve Prof. Dr. Asaf Savaş Akat katıldı. Kazgan, son beş yıldaki Türk ekonomisinin reel üretimindeki gelişmeleri ve dış ticaret, dış ticaret politikalarını değerlendirdi. Görgün, kamu maliyesi, KİT'ler ve DPT'nin iktisat politikalarındaki yeri üzerinde dururken; Akat ise 1983'de iktisat politikalarının yönetimi üzerinde durdu.

Her üç konuşmacının da değerlendirmelerinde ortak nokta, büyük toplumsal maliyetleri olan 80'deki istikrar önlemlerinin kısmi olumlu sonuçlarının 1983'te yok edildiği, ekonominin her alanında olumsuz gelişmelerin olduğudur. Bir diğer ortak nokta ise, resmi makamlar tarafından sunulan reel ve parasal büyüklüklere ilişkin rakamların büyük kuşkular uyandırdığı ve gerçekleri yansıtmadığıdır.

Karacan: **Bildiğiniz gibi 24 Ocak kararları 4. yılını tamamlamak üzere. Bu aynı zamanda askeri yönetimden sivil yönetime geçiş yılını oluşturuyor. Sizce 1983 yılındaki iktisadi gelişmeleri, özellikle üretimin yapısındaki değişmeleri, 24 Ocak kararlarının bir uzantısı olarak nasıl değerlendirebiliriz Sayın Kazgan?**

yoksa enflasyon endekslerindeki yetersizliğin sonucu olarak ortaya çıkan bir büyüme mi? Önce bu konudaki şüphelerimizi belirtmek lazım. Biliyorsunuz son olarak da Merkez Bankası'nın para arzını gizli olarak arttırması, parasal büyüklükler hakkındaki şüphelerimizi arttırdı. Şimdi bu ön girişi yaptıktan sonra, 1983 yılı gelişmelerine geçebiliriz. Ancak burada bir noktayı gözönüne almak gerekiyor. Tek bir yıldaki büyümeyi daha önceki yıllardaki büyümelerden soyutlamak güç. Onun için değerlendirmeyi 1978 yılından itibaren Türkiye ekonomisinin içine girdiği durgunluk çerçevesinde yapalım. Son yıl % 6.5 büyüme hızıyla yine 17,5) milyon ton yani beş yıllık sürede buğday üretiminde görülen olay geriye gidiştir. Bunu aşağı yukarı, belli başlı bütün tarım alt dallarında gözlemlemek mümkün. Demekki üçüncü olarak, gözlenen durgunluğun geçici, sadece doğaya bağlı irade dışında bir olgu olmayıp doğrudan kullanılan girdilerdeki azalışa bağlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Gelelim sanayiye: Sanayinin gidişi tarımdan daha farklı. İsterseniz önce rakamları vereyim. Bunalımın başlangıcından itibaren 1979'da % 5.6 azalış, 80'de % 5.9 azalış

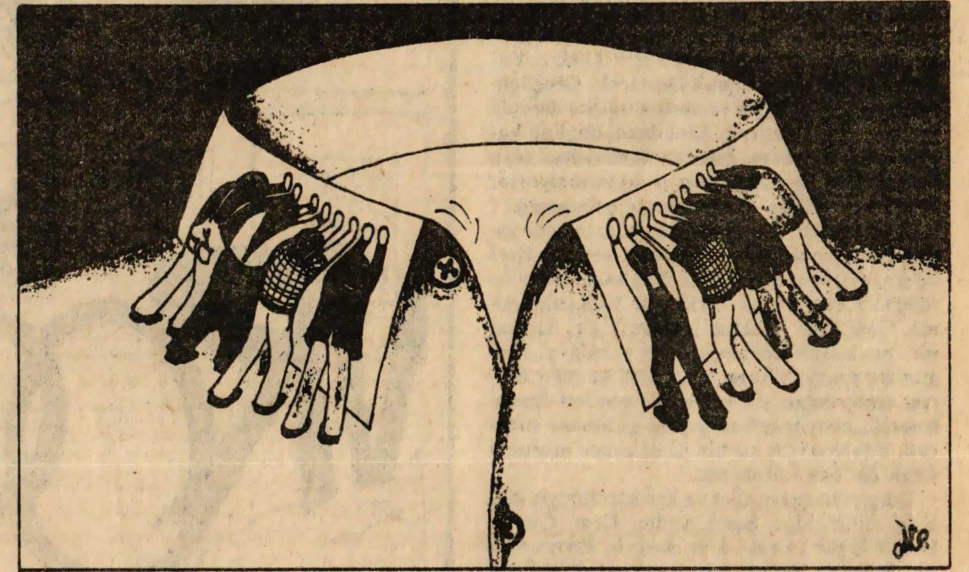
larsak 900 milyar liralık dış alım talebi sanayi kesimimize yönelmiş bulunuyor. Bu sanayiye iki yönlü yarar sağlıyor bir yandan döviz dar boğazını aşma olanağını kendi ihracatı ile yaratıyor diğer yandan dış dünyadaki çetin rekabet ortamında belki biraz daha kendine çeki düzen vermek, verimliliği artırma için olanaklar elde ediyor. Oysa tarım iç pazardaki daralmayı aşamıyor. Çünkü görünen o ki, tarım ürünleri ihracat geliri geçen yıldan bu yıla azaldı. Ve bu azalış da tarım ürenleri ihracatı miktarının azalmasından kaynaklanıyor. Reel olarak miktar artışı var, fakat döviz gelirleri düşüyor. Dolayısıyla tarım ve sanayinin gidişatı arasında önemli bir fark gözüküyor: Gerek iç piyasa durumu gerek dış dünya ile bağlantıları gerekse bunalımı aşmak için buldukları çözüm açısından. Tarım iç ve dış ticaret hadleri açısından daramatik noktada. Bunalım boyunca, 1982'deki gelişmeyi bir tarafa bırakırsak, iç ticaret hadleri sürekli tarım aheyhine değişti. Bunalım boyunca bu durum gelir bölüşümünün değiştiğini ifade ediyor; Aynı zamanda tarımda kâr marjlarının daraldığını, maliyet artışlarını izleyemeyen fiyat artışlarının üreticileri üretimi kısmaya sevk ettiğini, yatırımların düştüğünü açık seçik ortaya koyuyor. Temel yatırımların tarımda azaldığı açık biçimde ortada bakınız, kamu sektörü sektörel yatırım gerçekleşmeleri nasıl bir gelişme gösteriyor. 83 yılında ilk 6 aylık gerçekleşme tarımda % 27, oysa 82'nin aynı döneminde % 39. Bu yıl geçen yıla oranla büyük bir düşüş var. Sanayiye gelince 83'ün ilk 6 ayında imalat sanayinde kamu sektörü yatırımlarında gerçekleşme % 33, geçen yıl bu gerçekleşme oranı % 36 idi. Sanayide de bir kötüye gidiş var. Ancak, tarımdaki kadar daramitik değil. Tarımda % 39'dan % 27'ye oniki puanlık bir gerileyiş var.

Karacan: Sayın Sevim Görgün, 1983 yılında kamu kesimi ile ilgili gelişmeler üzerinde durur musunuz?

Görgün: Sayın Karacan, biraz önce Sayın Kazgan'ın belirttiğine benzer bir şekilde, artık devlet hesapları da kamu ekonomisinin faaliyetlerini tam olarak göstermiyor. Yani kamu ekonomisi hakkında bize kesin bilgi vermiyor. Kamu ekonomisinin faaliyetlerini değerlendirmek için, bizim kullandığımız en iyi kaynak bütçe gerekçesidir. Bütçe gerek-

Görgün:

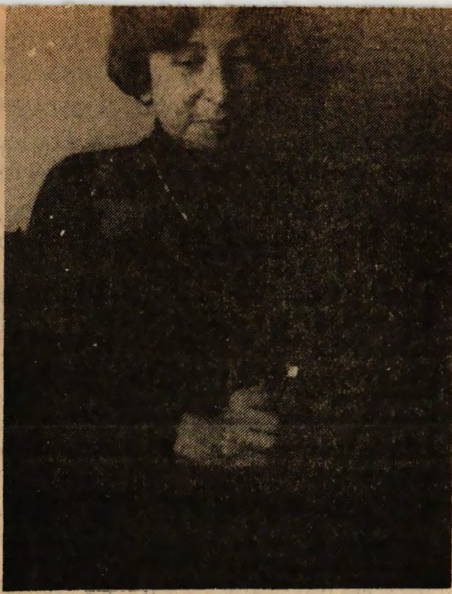
Kamu yatırım harcamalarındaki nisbî azalışın olumsuz etkileri üzerinde durmak gerekir. Bir kere bu, alt yapı yatırımlarını olumsuz şekilde etkiliyor, dolayısıyla Türkiye'de gelişme hızını olumsuz şekilde etkiliyor... İkincisi, kamu yatırımlarının özel yatırımlara oranla daha emek yoğun yatırımlar olduğunu dikkate alacak olursak, yatırımlardaki bu azalış, doğal olarak, işsizlik oranını da artırıyor.

suz şekilde etkiliyor. Çünkü milli gelir artışını sınırlayan etkenlerden biri altyapıdaki yetersizliktir. İkincisi, kamu yatırımlarının özel yatırımlara oranla daha emek yoğun yatırımlar olduğunu dikkate alacak olursak, yatırımlardaki bu azalış doğal olarak işsizlik oranını da artırıyor.

Şimdi bütçe açığı üzerinde durmak istiyorum. Benim şimdiye kadar verdiğim rakamlar 1982 yılıyla ilgili, 1983 ile ilgili veriler elimizde çok az. 1983 yılında karşılaşacağımız bütçe açığından bahsetmek istiyorum. Bütçe Kanunu'na göre bütçe denk bağlanmış durumda. Elimdeki TÜSİAD raporuna göre, Temmuz'a kadar meydana gelecek açık 250 milyar lira. Ben zannediyorum ki, bütçe aşağı-yukarı 1/3 oranında yani 1 trilyona yakın açık verecek. Bunun çeşitli nedenleri var:

tif yönde oldu. İşçi döviz girişleri zaten 81'den itibaren azalmaya girmişti. Fakat 83 yılında ciddi bir düşüş olayı ortaya çıktı. İlk sekiz aylık gelişmeler işçi dövizi girişinin sadece bir milyar dolayında kaldığını gösteriyor. Ne var ki, işçiler dövizleri getirip bankada bozdurmak yerine dövize çevirilebilir mevduat biçiminde banka nezdinde tutuyorlar. İkinci bir önemli değişme dış taahhüt hizmetleri gelirlerinde. Bildiğiniz gibi dış taahhüt hizmetlerinin Türkiye'de çok reklamı yapıldı. Türkiye'ye getireceği katkılar itibariyle.

Prof. Dr. Gülten Kazgan

Kazgan: Sanıyorum ki, konuya üretim kesimlerindeki reel değişmelerden başlamak gerekecek. Çünkü bir toplumun üretim tabanı eğer öngörülen biçimde gelişmiyorsa, reel üretim artışları sınırlı kalıyorsa, o toplumda parasal önlemlerle uzun vadede başarıya ulaşmak mümkün olmaz. Şu anlamda ki, 24 Ocak kararlarının amacı toplumda çok bozulmuş olan gelir bölüşümünü düzeltmek, enflasyonhaddini düşürmek,dış dengeyi sağlamak, borç ödemelerini düzenli bir biçimde yürütmek ve 24 Ocak kararlarının temel felsefesi olan serbest piyasa ekonomisine geçmektir. Bunların hepsi temelinde, üretim kesimlerindeki reel büyümenin gerçekleşeceği hiç olmazsa kısa sürede bir istikrar sağlayacak iki, üç yıllık dönemden sonra reel üretim artışlarının sağlam tabana oturacağı varsayımına dayanıyor. Ne var ki, ister reel üre-

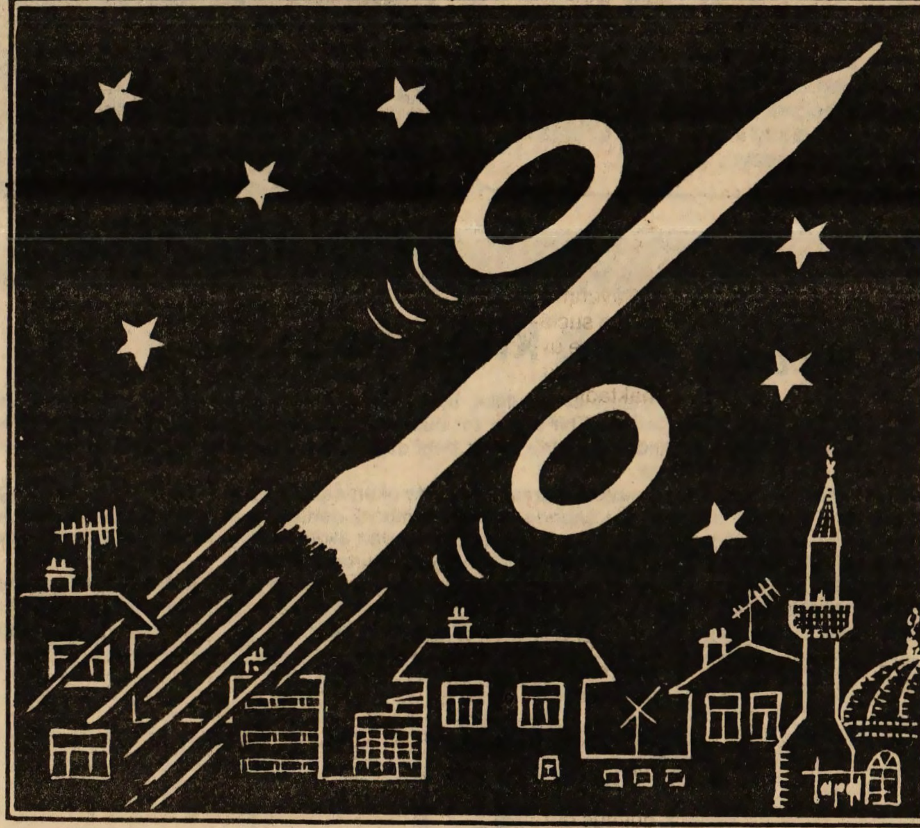
yılı özellikle vurgulayalım.

İçinde bulunduğumuzyıldareel üretim kesimlerinde, yani tarım ve sanayide görülen büyüme hıziarı eldeki son verilere göre şöyle: Tarımda reel olarak azalış var, %1,8 oranında. Sanayide ise %7,1 oranında reel büyüme var. Hizmetler kesiminde ise büyüme % 3,5. Şimdi, 1978 sonrası dönemi aldığımızda, tarımdaki durum gerçek anlamda vahim. Size bu beş yıllık rakamları vereyim. 1979'da %2,8; 80'de % 1,7; 81'de % 0,1; 82'de % 6,5; 83'de % -1,8. Yani bu beş yılın ortalamasını aldığımızda gerçekleştirilen tarım üretim artış hızı Türkiyenin % 2,2 olan nüfus artış hızını dahi karşılamıyor. Bu gösteriyorki, gıda maddesi ithal etmediğimize göre Türkiye'de insanlar reel olarak kişi başına tüketimlerini azaltmak durumunda kalmışlardır. Bunun ekonominin bugünü ve geleceği açısından çok önemli sorunlar yaratma olasılığı var. Çünkü bildiğiniz gibi Türkiye'de son yıllarda vahimbazı mikroplu hastalıklar olağanüstü bir yayılma gösteriyor. Tüberküloz bunların başında geliyor. Bunun da beslenme ve sağlıklı şartlarda yaşama ile ilişkisi var.

Gıda üretimi açısından gözlenen zaman içinde geriye gidiş Türkiye'nin halk sağlığı açısından önemli bir noktayı gündeme getiriyor. Bu birinci nokta. İkincisi: Biliyorsunuz son bir yılda Ziraat Bankası öncülüğünde ve yabancı sermaye celbedebilmek amacıyla Türkiye'de tarıma dayalı sanayiler gündeme geldi. Amaç, tarıma dayalı sanayileri geliştirerek Türkiye'nin başta ortadoğu pazarları olmak üzere, kendine yeterli üretim yapamayan ülkelerle ihracatı artırmak ve karşılaştırmalı üstünlüğü tarımda ve tarıma dayalı sanayilerde olduğu söylenen Türkiye'nin ihracatını da bu tabana oturtmak. Ne var ki reel olarak gerileyen, kişi başına gıda üretiminin azaldığı bir üretim kesimine dayanarak canlı bir ihracat sanayii kurulması tabii

Kazgan:
İster reel üretim artışları konusunda, ister parasal büyüklükler konusunda görüş bildirirken üzerinde öncelikle durulması gereken bir konu var. Bu da Türkiye'de özellikle son yıllarda elimize geçen verilerin sağlığı konusunda kafamızda uyanan kuşkular.

çesinde genellikle geçmiş birkaç yıl hakkında veriler bulunur. Bütçe gerekçesi eskisi kadar geniş bir kitleye dağıtılmıyor. Yani bütçe gerekçesini ele geçirmek önemli bir olay olmaya başladı. İkincisi, bütçe gerekçesinde verilen bilgiler gayet sınırlı. Örneğin, 1984 yılı bütçe gerekçesinde, geçmiş yılların vergi gelirleri hakkında yeterli bir bilgi yok. Kaldı ki size bazı rakamlar vereceğim; bütçe gerekçesinde verilen verilerle, yine aynı kurum tarafından hazırlanan ekonomik raporlarda verilen veriler arasında büyük farklar var. Örneğin, bütçe harcamalarının milli gelir içindeki payı ile ilgili veriler. Bütçe gerekçe-

bir tanesi 1982'de vergi gelirlerinin esnekliği 0.3 olarak hesaplanmış, 1983'e bakıyoruz, birden bire 1.8'e çıkıyor. Şimdi bunu doğrulayacak ne vergi idaresinde bir değişiklik var, ne de vergi sisteminde. Bir kere vergi gelirleri öngörülen miktarda gerçekleşmeyecek bir, ikincisi, son günlerde Maliye Bakanı'nın basına yansıyan beyanlarına göre 500 milyar olarak açık saptanmış. Bir de 300 milyar dolayında devlet tahvilleri var. (bunların da kendilerine piyasa bulamadığını biliyoruz.) Bunu da ekleyecek olursak 800 milyar dolayında açık oluyor. Harcamalarda ne kadar kısıntı yapılırsa yapılsın -ki bu en fazla yatırım harcamalarına yansıyacaktır- bütçenin bugünkü durumunda fazla bir kısıntıya uğramasına da imkân yoktur. Zaten bütçe geçmiş dönemlerde yapılabilecek kadar kısılmış, onun için sanırım bütçe büyük bir açık veriyor. O zaman bu yılki enflasyon artışında bütçenin de, yeni kamu kesimin de önemli bir payı olduğunu söyleyebiliriz.

Karacan: Sayın Kazgan, şimdi de bize 1983 yılı içinde dış ticaret dengesindeki başlıca değişiklikleri özetler misiniz?

Kazgan: Demin ekonominin reel üretim tabanı üzerinde durmaya çalıştık. Şimdi buna dayanarak sorunuzu daha kolay cevaplandırabileceğimi sanıyorum.

24 Ocak kararlarını izleyen yıllarda Türkiye ihracat geliri bakımından gerçekten olağanüstü sıçramalar kaydetti. Hem de dünya ihracatı gerilerken Türkiye'de ihracatta kaydedilen sıçramalar gerçekten dikkat çekiciydi. Artış 80'de % 29, 81'de % 62, 82'de % 22 fakat 83 yılında bu artış % 3'e dahi varamadı. Ancak son bir iki ayda kıpırdanma görülüyor. Eğer, Ekim Kasım aylarında görülen bu kıpırdanma Aralık'ta da devam ederse 1983 yılı ihracat geliri 6 milyar dolara uç ucuna varabilir. Tabii bir gerçek var ki, 24 Ocak kararlarını izleyen iki üç yıldaki olağanüstü

Prof. Dr. Sevim Görgün

Ancak bu yıla kadar da kalemden çok fazla bir döviz girişi görmedik. Bundan dolayı çok kişinin kafasında soru uyanıyordu. Evet dışarda 15 milyar dolar taahhüt yüklenimi oldu fakat bunun ekonomiye getirdiği yarar nedir diye. Aslında ben böyle bir şey söylemiyorum, yararı olduğuna kesin kes inanıyorum. Çünkü dolaylı bir takım yararlar sağlıyor, ihracat artışı gibi, dışarıya işçi gönderilmesi ve işçi döviz girişi gibi. Fakat görünen o ki, taahhüt hizmetlerinden gelen döviz miktarı geçen yıl 230 milyon dolar iken, bu yıl 677 milyon dolar oluyor ki, bu yılda üç katı artış. Türkiye yıllardıı turizm hizmetinde iyi döviz sağlamayı beklerken hiç öngörülmedik hizmetlerden gelir sağlamaya başladı. Bunlar bildiğiniz gibi transit taşımacılık, ikincisi de taahhüt hizmetleri. Demek ki Türkiye'nin cari işlemler bilançosunda

Kazgan:
Son beş yılın ortalamasını aldığımızda gerçekleştirilen tarım üretim artış hızı, Türkiye'nin yüzde 2.2 olan nüfus artış hızını dahi karşılamıyor. Bu gösteriyor ki, gıda maddesi ithal etmediğimize göre, Türkiye'de insanlar reel olarak kişi başına tüketimlerini azaltmak durumunda kalmışlardır.

Kazgan:
1983 yılında ihracatta bu düşüş olayı yanında ithalatta artış da gündeme geldiği için Türkiye'de dış ticaret açığı beklemedik şekilde arttı. İçinde bulunduğumuz yıl ve izleyen yıllarda Türkiye'nin dış borçları daha ağırlaşacağı için, dış ticaret açığının Türkiye için gündeme getirdiği çok ağır sorun var.

tim artışları konusunda, ister parasal büyüklükler konusunda görüş bildirirken üzerinde öncelikle durulması gereken bir konu var. Bu da Türkiye'de özellikle son yıllarda elimize geçen verilerin sağlığı konusunda kafamızda uyanan kuşkular. Bu kuşku reel büyüklükler için kesinlikle mevcut, çünkü anlamlı bir yorum yapılamayacak reel değişme reel büyüme rakamlarıyla karşılaşıyoruz. Örneğin 1982 de tarım üretiminde % 6,5 gibi bir artış... Bu, hava şartlarıyla da izah edilecek birbüyüme değil. 1982 yılında da öngörüler önce % 4'ten başladı yavaş yavaş yükseldi sonra % 6,5'de son buldu. Tabii kesinlikle bu böyle değildir diyemiyorum. Ama uyanmış olan şüpheler özellikle böyle aşırı rakamlar ortaya çıktığı zaman insanı büsbütün kuşkuya sevk ediyor. Bu yılda sanayide büyüme hızı olarak % 7,1 öngörülüyor. Bakıyorsunuz 1973 gibi dünya konjonktürünün en yüksek olduğu bir yılda da sanayide büyüme hızı bu civarda. Ekonominin durgunluktan sıkıntıya düştüğü, işsizliğin bu kadar arttığı noktada bu acaba reel bir artış mı,

söz konusu olamaz. Sanıyorum ki halk sağlığı yanında bir ikinci olay, öngörülen bir gelişme dalının gerçekte tabanını oluşturması gereken üretimin Türkiye'de hâlâ gerçekleşmiyor olması. Şunu da söyleyeyim ki Türkiye'de tarımsal üretim bazan iki-üç yıl üst üste hava koşullarına bağlı (tabii meteorologlar ve jeologlar bunun izahını yapıyorlar.) Böyle doğa koşullarına bağlı olarak bazen iki-üç yıl tarım üretiminin aksadığı olasıdır. Ancak şu da açık ki, insan bilinci dışındaki yalnız doğa olaylarıyla ortaya çıkmış bir olgu değil. Çünkü, ayan beyan görülüyor ki Türkiye'de kullanılan gübre miktarı zaman içinda azalıyor. Gübre de toprak verimliliğindeki artışı sağlayan başlıca öğe olduğuna göre, gübre tüketimindeki azalış kendiliğinden verim azalışını getiriyor. Nitekim, tek tek ürünler itibariyle bakıldığında bunu açık biçimde görmek mümkün. Başta buğday olmak üzere, ki buğday Türk halkının bugüne kadar temel gıdasını oluşturmuştur, geriye gidiş çok belli. Örneğin bakın 79'da 17.5 milyon ton, 83'de 16.4 milyon ton, geçen

81'de % 7.2 artış, 82'de % 4.6 artış, 83'de % 7.1 artış. Yani sanayideki gidişte kesinlikle parlak değil her ne kadar 83'de % 7.1 reel büyüme olarak küçümsenecek bir rakam değilsede bütün bunalım döneminin toplamı itibari ile bakıldığında burada da kişi başına reel üretim artışında bir sıçrama olmadığı görülüyor. Nitekim Türkiye'nin kişi başına sabit dolar itibariyle gelirindeki değişme bunu ortaya koyuyor. Üç yılda kişi başına mili gelir 1313 dolardan 1011 dolara düştü. Bu tabii doların değerlenmesi ile ilgili bir olay ama Türiye'de reel olarak üretim artışının ortaya çıkmadığı bir gerçek. Şu da ilginç, sanayi esas sıçramasını bunalım döneminde, 24 Ocak kararlarını izleyen dönemde ihracatta gösterdiği başarı ve sıçrama ile sağlıyor. İç piyasanın darlığı yadsınamaz. Kişi başına reel gelirin gerilemesi özellikle orta sınıfın içindeki ücretli maaşlı kesimin gelirlerinin düşüşü iç pazarda daralmayı gündeme getirir. Fakat sanayi bunu ihracata açılmak suriteyle aşabildi. Nitekim içinde bulunduğumuz yılda sanayi malları ihracatı, kapasite kullanımında büyük sıçrama olmamasına rağmen iç piyasadaki daralmadan dolayı kendisini bir ölçüde kurtarabilmiştir. 83'de öngörülen ihracat gelirinin 6 milyar dolar, yarıdan fazlası sanayi kaynaklı olduğuna göre demek ki, 3 milyar dolarlık sanayi ürünü söz konusu. Doları 300 liradan hesap-

sine göre bu oran 1980 yılında % 30.3, 1981'de % 28.3 1982'de % 29.8; aynı oran ekonomik rapora göre sırasıyla % 25.2, % 23.9 ve % 19'dur. Şimdi elimizde bu veriler olunca kamu ekonomisi yahutta bütçe harcamaları, bütçe gelirleri hakkında sağlam bir şekilde konuşmamız da, sorunu geçmişten alarak değerlendirmemiz de zorlaşıyor. Fakat tüm bu verileri çok iyi şekilde incelersek bazı sonuçlar çıkarmamız mümkün. Bunlardan bir tanesi kamu ekonomisinin, ekonomi içindeki ağırlığının giderek azalması. Bu da büyük ölçüde ve doğal olarak vergi gelirlerinin yeterli olmamasından kaynaklanan bir durum. Tabii bu azalma pay olarak en fazla yatırım harcamalarında gözüküyor. Bu harcamaların oransal dağılımına bakacak olursak, konsolide bütçe gelirleri içinde 1979'da cari harcamalar % 42 iken, 1982'de % 43 olmuş; yatırım harcamaları da % 29'dan % 24'e düşmüş. Aynı dönem içinde, transfer harcamaları da % 29'dan 33'e yükselmiştir. Yatırım harcamalarında ki düşüşün 83'de daha da fazla olacağı öngörülüyor. Cari harcamalar konsolide bütçenin % 46'sını, yatırım % 21, transfer % 33'ünü alıyor. Tabii yatırım harcamalarında ki oransal, nisbi azalmanın olumsuz etkileri üzerinde yeterince durmak gerekir. Bir kere bu altyapı yatırımlarını olumsuz şekilde etkiliyor. Dolayısıyla Türkiye'de gelişme hızını olum-

sıçramaların özellikle dünya konjonktürünün düşük olduğu bir ortamda sürmesi beklenemezdi. Fakat 83'te birdenbire ihracatta görülen bu düşüş dikkat çekici bir olay.

Ayrıca da 83 yılında ihracatta bu düşüş olayı yanında ithalattaki artış gündeme geldiği için Türkiye'de dış ticaret açığı beklenmedik şekilde arttı. İçinde bulunduğumuz yıl ve izleyen yıllarda Türkiye'nin dış borçları daha ağırlaşacağı için dış ticaret açığının Türkiye için gündeme getirdiği çok ağır sorun var. Türkiye'nin kredi güvenilirliği ne kadar büyük olursa (bu açık ne kadar küçülürse) dışardan kredi bulma olasılığı o kadar fazla. Dışardan kredi bulma olasılığı arttıkça da borçların ekonomi üzerindeki baskısı o denli azaltılabilir. Çünkü biliyorsunuz dış borcu dış kredi almadan ödemek ekonomiye çok ağır bir maliyet getiriyor. Yalnız şunu da belirtmek lazım ki, hizmetler kesimindeki bazı gelirler Türkiye için bu yıl beklenmedik gelişme gösterdi. Bildiğiniz gibi beklenmedik bir gelişme işçi dövizlerinde nega-

önemli hizmet girişleri sağlayabilecek olanakları var. Fakat bu hep öngördüğümüz ve Akdeniz ülkeleri için beklediğimiz turizm değil de hiç öngörmediğimiz ve çok fazla da hazırlık yapmadığımız diğer kaynaklar olmaya başladı. Bunlar da tabii sevindirici olaylar, ancak yine de bu yıl için reel gelişmeler açısından bakıldığında geçen yıllarda, bundan önceki üç yılda görünen sıçramanın bir duraksamaya girdiği görülüyor. Bu hem ihracat gelirleri için hem de cari işlemler için söz konusu. Tarım durgunluğu devam ediyor. Yalnız sanayide ihracata bağlı olduğu söylenebilecek reel bir üretim artışı var.

Karacan: 1983 yılında KİT'lerin durumu hakkında bize kısaca bilgi verir misiniz Sayın Görgün?

Görgün: Son yıllarda KİT'ler geçmiş yıllardaki gibi zarar etmediler. Çünkü devamlı zam yapılıyor, yoksa daha etkin çalıştık-

→

EKONOMİ

larından değil.Bu zamlarınhiç değilse bir kısmını haklı görmek lazım, girdi maliyetleri devamlı olarak artıyor. KİT'lerle ilgili 1983 yılında yapılan en önemli şey yeni yasa ile yapılan değişiklikler. Burda KİT'ler ikiye ayrılıyor. Birincisi, İDT denilen İktisadi Devlet Teşekkülleri; ikincisi KİK denilen Kamu İktisadi Kuruluşları. Bunları sınıflarken kıstas şu: İDT'ler piyasa koşullarına göre çalışacak, verimlilik ve kârlılık ilkesi doğrultusunda sermaye birikimine yardımcı olacaklar. KİK'ler isekendilerineverilen kamu hizmetlerini, sosyal gereklerle uygunluk içinde verimlilik ile yürütecekler. Bazı KİK'lere baktığımızda bana aykırı gelen kuruluşlar var. Mesela, Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü ve Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü KİK.. Şimdi bunu bana kalırsa şöyle izah edebiliriz. Belki bunlar devlete gelir sağladıkları için, kârlı bir mâli tekel olduklarından bu gruba alınmıştır. Çimento sanayii İDT olarak sınıflandırılmış. Oysa 1983'te 88 milyar lira ile en çok transfer çimento fabrikalarına yapılmıştır. Bu gibi rakamları daha ayrıntılı inceleyecek olursak, yasa insanın aklına bazı tereddütler getiriyor. Fakat KİT'lerin bu şekilde ikiye ayrılmasının büyük yararı var. Yalnız bu ikiye ayrılmanın kamu kesiminde sağlayacağı etkinlik büyük ölçüde uygulama ile ilgili.

Karacan: Bize kısaca DPT'nin bugünkü fonksiyonu ve yararı hakkında bir iki söz söyleyebilir misiniz Sayın Görgün?

Görgün: Sayın Karacan, DPT zaten hiçbir zaman Türkiye İktisat politikasında etkin bir rol oynamamıştır. Yani DPT, devlet yönetimi içinde yahutta devletin uyguladığı, izlediği iktisat politikası formasyonuüzerinde etkili olmadı. Bunun geçmişe bağlı çok çeşitli nedenleri olabilir. Belki bir neden, DPT'nin Türkiye'de yönetimin kabul etmeyeceği kadar büyük yetkilere donatılmış olması. İkincisi, bu teşkilata hem iktisat politikası bozulmadan iktisat politikası belirle-

> *Görgün:*
> ***DPT zaten hiçbir zaman Türkiyeiktisat politikasında etkin bir rol oynamamıştır... Nitekim buna örnek 24 Ocak kararlarıdır. Bu kararların alınmasında DPT hiç rol oynamamıştır.***

me yetkisinin verilmesi, hem de bazı iktisat politikalarıyla ilgili uygulamaları yapma yetkisinin verilmiş olması. Örneğin, teşvik önlemlerinin uygulanması zaman zaman DPT'ye verilmiştir. Daha önemli bir neden ise, DPT'nin hazırladığı plan modeli sadece uzun dönem büyümeyi içerir. Halbuki Türkiye'niniktisat politikası sorunları arasında önemli olan, hele gittikçe önemini artıran istikrar önlemleridir. Uzun dönemli planla istikrar önlemleri için rasyonel çerçeveyi kuramazsınız. Bunun için diğer bir plan modeli geliştirmek gerekir. Böyle bir plan modeli DPT de yoktur. Onun için, DPT, bu eksiklikten dolayı hiçbir zaman günümüzde bü-

> *Akat:*
> ***Ben Sayın Özal'ın büyük bölümünü uygulamış olduğu istikrar paketine karşı çıkanlardanım. Bu istikrar paketinin ekonomiyi istikrara kavuşturmak için maliyetini çok pahalı bulanlardanım.Ekonomik istikrara daha az toplumsal - insani maliyet ve ekonomik maliyet, ödeyerek ulaşmanın mümkün olduğunu düşünenlerdenim.***

normal olarak ilk birkaç yılında yalnız çok acil tedbirlerin alınmış olması doğaldı. 1983 artık bu tedbirlerin sonçularının alındığı yıl olmalıydı. Bu politikaların toplumsal- insani maliyeti ne olursa olsun 80, 81, 82'de çekilen sıkıntıların iyi kötü bir anlamı olacak 83'de ekonomi daha olumlu sonuçlara doğru gitmeyebaşlayacaktı Bundan dolayı 83 istikrar politikası sürecinin önemli yıllarından biriydi.

Şimdi ilk soracağım soru şu: 1983 yılında Türk ekenomisi iyi mi yönetildi kötü mü? Ben son derece kategorik bir cevap veriyorum, fevkalâde kötü yönetilmiştir. Turgut Özal'ı kötü yapıyor diye çok eleştirdik, Adnan Başer Kafaoğlu Özal'dan çok daha kötü yönetildiğinikayıtsız şartsız kanıtlamıştır. Cumhuriyet tarihine bence en parlak yöneticilerden biri olarak geçmeyecek, olsa olsa en kötü yöneticilerden biri olarak geçecektir. Daha kötüsünü detahayyületmek mümkün elbette; yakın geçmişimizde bulmak zor, inşallah yakın gelecekte bir Kafaoğlu ile karşılaşmayız.

1983 yılında Türkiye'de bir iktisat politikası yoktur: Ekonomi kaptansız bir gemi gibidir. Genişletici yatırım politikası mı uygulanmıştır, hayır. Daraltıcı ya da dışa açılımcı bir politika mı izlenmiştir, hayır. Peki ne yapılmıştır?

Şöyle bakalım. 1983 yılına bir dizi paket açma vaadiyle geliniyor. Dantela gibi işlenmiş sihirli paketler... Bu paketlerin paket falan olmadığı sıradan göz boyama, kalem oynatma olduğu görülmüştür. Sayın Görgünbiraz evvel bahsettiler; bütçeyi hesaplarken, esnekliği 0,3'den 1,8'e getirerek Türk ekonomisinin sorunlarını kâğıt üzerinde çözebilirsiniz. Yalnız bir yıl sonra o esneklik 1,8 olmadığı için bütçeniz öngörmediğiniz açıklar verir. Sihirli paketler kâğıt üzerinde oynamalarmış. Niçin böyle oldu? Bana öyle geliyor ki bunda yılın diğer özellikleri de önem taşıyor. Son dönemde, hiçbir politik sorumluluğu olmayan iktisat politikası yöneticileri vardı. Benzer durum 12 mart sonrası dönemde de yaşanmıştı. Benim gördüğüm kadarıyla, politik sorumluluğu olmayan iktisat politikası sorumluları,bir takım çıkar çevrelerinin aşırı etkisinde kalarak ekonomiyi değil de; ekonomi açısından marjinal, ama etkilenen kişiler açısından gayet önemli sonuçlar yaratan işler yapabiliyorlar. Türkiye böyle bir dönem yaşadı 1983'de. Bunun olumsuz sonuçlarını herhalde ilerde göreceğiz. Bunları doğrulayacak birkaç veri vereyim. Türkiye 1980, 81, 82 yılında arzulanan düzeyde olmasa daenflasyonu aşağı çekmeyi başarmıştır. '83' de enflasyon hızlanmış, bu inkâr edilemiyor. Enflasyonla mücadele bütün istikrar paketinin temel amaçlarından biridir, olmak zorundadır da. Enflasyonun sebebi üçüncü şahıslar olamaz, iktisat politikası yöneticileridir. Yöneticiler toplumun belli kesiminden kendilerine gelen para arzı taleplerine direnemedikleri için enflasyon hızlanmıştır. Enflasyon dışında önemli ikinci kritere bakacağım: tasarruf ve yatırım olayına.

1983 yılında reel mevduat artışı negatiftir. Yani mevduattaki artışlar enflasyonun altın-

> *Akat:*
> ***1983 yılında Türk ekonomisi kaptansız bir gemi gibidir... Enflasyon hızlanmış, reel mevduat artışı negatif hâle gelmiş, yatırımların GSMH içindeki payı düşmüş, reel ücretler gerilemiştir.***

da kalmıştır. 80, 81, 82'ye baktığımızda üstünde olduğu görülür. Demek ki ekonomide reel olarak kullanılacak kaynak 1983'de düşmüştür. İç tasarrufların yatırıma kanalize edilecek bölümünün böylesine düşmeye başlaması son derece olumsuz gelişme. Mutlak bir düşüşle karşı karşıyayız. Ekonomide başlayan istikrar eğilimi geri dönmüştür. Üçüncü kriter olarak yatırımların GSMH içindeki payına baktığımızda, kriz içinde bu doğal olarak düşüktü. Önlemlerin uygulandığı ilk yıllarda da düşük olması doğal karşılanabilir. 1983 yılında bunun yükselmesini beklerdik, bu olmamıştır. Bu yılda sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı düşmeye devam etmiştir. Bence bu üç gösterge salt ekonomik açıdan baktığımızda ekonominin son derece kötü yönetildiğini kanıtlamak için yeterlidir.

İşin ikinci cephesine de bakalım. Çünkü ekonomi dediğiniz sadece enflasyon, mevduat ve yatırım değil; bir de toplumsal- insani boyut var, o da gelir bölüşümü. Gelir bölüşümüne baktığımız da gene gördüğümüz benzer bir tablo.Her şeye rağmen reel ücretler, reel gelirler, istikrar programının ilk yılları olan 81, 82'de az da olsa artmıştır. Oysa 83'te tekrar mutlak düşüşler vardır. Gerçi gelir düzeyi 81'de 78, 77, 75'in hâlâ çok altındadır. Ama küçük te olsa yıldan yıla bir artışla karşı karşıyayız. 83'te bu tren geriye dönmüştür, demek ki toplumsal olarak baktığımızda gördüğümüz daha önceki yıllarda gelir bölüşümünde düzelme diyemeyeceğim ama küçük artışlar durmuş, aksine çalışan kitlenin reel geliri düşmeye başlamıştır. Kısmen de seçim yılı olması dolayısıyla Türk ekonomisi yaz başından itibaren mutlak bir atalet içindedir. Hiç bir şey yapılmamış, hiç bir kararı Ankara'dan çıkarmak mümkün olmamıştır. Ekonomiyi yönetenler felç halindedir. Nitekim doların yükselişinden kaynaklanan fiyat artışları, başta enerji kesimi olmaküzerebir türlü tüketiciye yansıtılamamış, bundan dolayı da kamu maliyesinde önemli açıkların oluşmasına izin verilmiştir. Bence 83 yılında iktisat politikasını uygulayan Kafaoğlu'nu özetleyen en iyi örnek konut kesimidir. Konut kesimi Türkiye ekonomisinde son derece önemlidir: İşsizlik-istihdam açısından, az çok yüzde yüz yerli girdi kullandığından ekonominin motoru diyebileceğimiz kesim ve çok ciddi toplumsal sonuçları olan kira, konut sorunu olan sektör. Bu sektöre 83 yılı içinde adeta tek kuruş para verilmemiş, birkaç milyonla geçiştirilmiştir. Buna karşılık az sayıda insanı kişisel olarak ciddi biçimde etkileyen ama ekonomi açısından öneminin ne olduğunu bilmediğimiz kurtarma operasyonlarına yüz milyarlarca lira ayrılabilmiştir.

Görülen şudur: Türk ekonomisi Sayın Kafaoğlu için fazla önemli değildir. Onun için, ekonomiyi yönetmekten daha önemli şeyler var, bunlarla meşgul olmuştur. Böyle olunca da ekonomik sonuçların pek parlak olması beklenemezdi. Nitekim olmadı da. Bu bir yılın Türk ekonomisiningeleceği açısından 80'de başlayan istikrar trendini ters yüz etmesinden dolayı yarattığı maliyetleri şimdiden öngörmek mümkün değil. Fakat ben, bu maliyetlerin yüksek olduğu kanısındayım. Zaman geçtikçe 83 yılı ve Kafaoğlu hakkındaki kanaatlerin iyileşeceğini değil daha da kötüleşeceğini, kızgınlığımızın artacağını düşünüyorum.

Karacan: Sayın konuşmacılara candan teşekkür ederim. 1983 yılında Türkiye ekonomisi gerek bir bütün halinde, gerekse bütünü oluşturan kesimler itibarıyla incelendiğinde ortaya çıkan sonuç hiçte parlak değil. Bu da 1984 yılına çok iyimser girmemizi önlüyor.

HUKUK

84'te yargısal alanda beklentilerimiz

TİYATRO

1983'ten kalanlar

HAYATİ ASILYAZICI

1984 yılından çok şey beklemenin nesnel bir yaklaşım olduğunu söyleyemeyiz. Kültür yaşamımızda dalgalanmaların sürdüğü, kimi kurumlarımıza uygulanan yöntemler etkilerini uzun yıllar sürdüreceğe benzer. Çağdaş anlamda yapılamayan değişikliklerin, kültür ve sanat kurumlarını derinden etkilediğini, tarihsel gerçek olarak biliyoruz. Söz gelimi TDK'nun uğradığı değişikliğin Türkiye'nin kültürüne getireceği değişiklikleri şimdiden kestirmek güç olmasa gerek. Türk Tarih Kurumu için de aynı şeyler söylenebilir. TDK üzerine en geniş yorum ve açıklamayı arkadaşım Emin Özdemir SOMUT'un bu sayısında ayıntılı biçimde kaleme aldı. Bu konuda sözü uzatmayı gereksiz görürüm. Çünkü Özdemir bu alanın çok önde gelen uzmanıdır. Ancak, bu alanda TDK ve TTK gibi büyük değişikliklere uğrayan bir kurum da İstanbul Şehir Tiyatrolarıdır. Vasfi Rıza Zobu, eski Belediye Başkanı Fahri Atabey zamanında yapamadığı değişiklikleri son üç yılda gerçekleştirdi. Tiyatro tarihindeki yerini ve değerini altüst eden kararların tek sorumlusu olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Kültür yaşamımızı budama yöntemlerinin biri de Atatürk KültürMerkezi'ndesürdürülüyor Üç yıldır onarımı yapılamayan merkezin büyük salonunda, opera, bale ve tiyatro gösterileri yapmak gerçekten de büyük bir sorun oldu. Bina müdürlüğü böyle bir gecikmeyle gösterilerin engellenmesine neden olmakta, ayrıca bakımı geciktirildiği için de binanın yıpranma payı fazlalaşmaktadır. Bu olay kültür erozyonuna girmiş oluyor böylece.

Kuşkusuz en büyük kıyım şehir tiyatrolarında sürüyor. Bu nedenle sahnelenen oyunlarda gereken yorum ve oynanış bütünlüğü sağlanamıyor. Geçen dönem sergilenen oyunlardan Türk tiyatrosuna kalacak oyunların çok azaldığını belirtmeliyim. Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeni, oyunların hemen tümüne yakın olanlarını eski repertuardan seçiyor. Eski oyunlar oynanmaz diye bir kural yok. Ancak, yeni bir şey getirmeyen eski oyunların, ilkoynanışlarından çok daha başarısız biçimde sergilenmesi gerçekten de kurum için üzücü, 1950-60'lı yıllarda şehir tiyatrolarında bulvar oyunları da iyi oynanırdı. Seçkin bir kadrodan çok bu tür oyunlara yatkın sanatçıların varlığı önemliydi. Muhasipzade'nin hemen her oyunu başarıyla sergilenirdi.. Aynı oyunlar artık bugün oynanamıyor. Yenilik ve günümüze uygun yorumlar yapılamadığından töre ve tarihsel oyunların bütün esprisi önemini yitirdi bu kurumda. Shakespear'in oyunları ilginç biçimde sergilenirdi. Bugün artık bu tür oyunların sergilenişi de başarısızlığa uğruyor.Geçen dönemden iki oyun belirli düzeyin üzerine çıkılarak sahnelenmişti. Biri Orhan Asena'nın "Hürrem Sultan"ı, diğeri ise Arthur Miller'in "Hepsi Oğlumdu" adlı oyunu başarılıydı. Bu dönemin ilk tür oyunları arasında Necati Cumalı'nın "Susuz Yaz" ve Recep Bilginer'in "Sevdiğim Adam"ı sergilendi, ilki başarısını kanıtlamış bir oyundu, bu kez aynı düzey tutturulamıyor. Bilginer'in yapıtında yorum veoynanışzayıf kalıyor. Yeni bir oyunu, yeni bir yorumla oynayacak kadro yok. Şehir tiyatrolarının en önemli sorunlarından ikisi oyuncu veyönetmenyetersizliğinden kaynaklanıyor. Oyunların seçimini Vasfi Rıza Zobu'nun tek başına yapmadığı bir gerçek. Yönetim kurulu repertuarın tümünden sorumlu olduğunu düşünmeden çalışmalarını sürdürüyor.

DEVLET TİYATROLARI

Devlet tiyatroları, geçtiğimiz dönem daha tutarlı oyunlar sergiledi. Ayrıca, Türkiye'nin hemen her bölgesine turne biçiminde oyunlar götürdü. Erzurum, Adana gibi illerde yerleşik tiyatro denemelerini gerçekleştirdi. Adana'da yerleşik tiyatro çalışmalarını sürdürüyor. Buna karşın Erzurum'da tiyatronun özellikle devlet tiyatrosunun bile tutunamayışı ilginçtir. Devletin kültür politikası olmazsa, Erzurum gibi tutucu kentlerde tiyatronun yerleşik düzene geçebilmesi öyle pek olası görülmüyor. Üniversiteyi içinde barındıran bu serhat kentimiz son yıllarda eski toplumsal çizgisinin çok dışına düştü.

Devlet tiyatroları, Orhan Asena'nın "Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe" adlı oyununu Bozkurt Kuruç sahneledi. Yeşim Müderrisoğlu-Yıldırım Türker ikilisinin yazdıkları "Gölge Ustası'nı, Y. Kenan Işık yönetti ve Macide Tanır değişik ve ilgi çeken oyun sergiledi. Bu arada savaşa karşı oyunlarıyla tanınan Max Frisch'in "Yine Başladılar Şarkılarına" isimli ilginç oyununu Haldun Marlalı sahneledi. Ankara Devlet Tiyatrolarında Paul Zindel'in "Kadife Çiçekleri" Aykut Sözeri'nin yorumuyla sergilendi ama İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda gördüğü ilgiyi derlediği söylenemez. Sabahattin Kudret Aksal'ın "Önemli Adam"ı oynandı. İstanbul Devlet Tiyatrosu'nda August Strindberg'in 'Hayaletler Sonatı' Levent Öktem tarafından sahnelendi. Goldoni'nin "İki Efendinin Uşağı" Nihat Akçan'ın yönetiminde sergilendi. İbsen'in "Rosmirsholm" oyununu Kemal Bekir yönetti. Her üç oyunu sırasıyla Güngör Dilmen,Rekin Teksoy ve Ülkü Tamer dilimize çevirdi. İzmir ve Bursa Devlet Tiyatroları sahnelerinde genellikle eski repertuarların oyunlarını sergilemeyi sürdürdüler.

ÖZEL TİYATROLAR

Kent oyuncuları, son yılların en tutarlı topluluğu. Oyunların seçimi, sahneleniş veoynanış sürekli olarak başarılı düzeyini koruyor. Ünlü ve genç oyuncuların bütünleşen takım oyunculuğu övgüye değer niteliktedir. Geçen dönem Orhan Asena'nın "Ölümü Yaşamak", Turgenyev'den Melih Cevdet Anday'ın "Babalar ve Oğullar"ı yukarıda söylediğim nitelikleri vurgulayan ve doğrulayan oyunlardı. Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Şükran Güngör gibi ustalarlarla genç oyuncuların kurdukları birlik, kentlere özgü bir çağdaş tiyatro yorumunu ortaya koymaktadırlar. Müşfik Kenter, Irving Stone'un Clarence Darrow for Defense adlı romanında David W. Rintels'in oyunlaştırdığı "Savunma"yı büyük bir başarıyla sergiliyor. Muazzez Menemencioğlu'nun Türçeleştirdiği oyunu Müşfik Kenter sahneledi ve tek kişilik oyunu günümüzün 'hukuk' kavramına ilginç ve özgün açıklamalar getiriyor. Kentlerin takım oyunculuğuna örnek vermek için Refik Erduran'ın nefis Türkçesiyle sergilenmekte olan Tennesse Williams'ın "Arzu Tramvayı" bu dönemin oyunu olduğu için önümüzdeki günlerde geniş bir

sat politikası amaçlarını etkileyen, kısa dönem tedbirleri önermede etkin bir organ olmamıştır. Nitekim buna örnek 24 Ocak kararlarıdır. Bu kararların alınmasında DPT hiç rol oynamamıştır. Çünkü oynayamaz. Onun elindeki araçlar böyle orta dönem iktisat politikası önlemleri için bilimsel, rasyonel bir çerçeve oluşturacak nitelikte değildir. Onun için gelecek dönem içinde DPT'nin statüsünün yani görevlerinin gözden geçirilmesi gerekir, hem de yıllardır uyguladığı makro plan modelinin gözden geçirilmesi gerekir. Ayrıca orta dönem iktisat politikası önlemleri için gerekli olan orta dönem plan modelini geliştirmek gerekir.

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat

Karacan: Sayın Akat bize 1983 yılında uygulanan makro politikaları ve bunların etkinlik derecesini kısaca özetler misiniz?

Akat: Teşekkür ederim Sayın Karacan. Çok değerli iki hocam Sayın Kazgan ve Sayın Görgün 83'de ekonomide neler olup bittiğini özetlediler. Ben izin verirseniz Türk ekonomisi üzerinde fazla durmayacağım; Türk ekonomisinin yönetimi üzerinde biraz duracağım. İktisat politikaları düzeyinde neler olup bitiyor onlara bakmak istiyorum.

Bence Türkiye'de ekonomi yönetimi önemli, genelde önemli. Çünkü Türkiye'de kamunun ekonomide çok büyük bir ağırlığı var. Birincisi, bildiğimiz "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler", % 100 özel mülkiyetin kontrolundaki piyasa ekonomisi söz konusu değil; ikincisi, 1983 yılı Türkiye'nin yaşadığı koşullar açısından da çok önemli bir yıldı. Bu açıdan da benim gözümde Türk ekonomisinin içinde bulunduğumuz yılda nasıl yönetildiği önem arzediyor. 1980 öncesinde-sağda solda defalarca tartışıldığı için nedenlerine girmeyelim- ekonomimizde önemli hatalar yapıldı. Bunlar bazılarımıza göre '70, 71'e kadar giden hatalar. Bunların sonunda ekonomi 70'li yılların sonunda 80'li yılların başında bir bunalım içine düştü. Bir süre fazla bir çaba harcamadan bunalım içinde kaldıktan sonra, '80 yılının başında bir istikrar paketi çıktı. Ben, Sayın Özal'ın büyük bölümünü uygulamış olduğu istikrar paketine karşı çıkanlardanım. Bu istikrar paketinin ekonomiyi istikrara kavuşturmak için maliyetini çok pahalı bulanlardanım. Ekonomik istikrara daha az toplumsal insani maliyet ve ekonomik maliyet ödeyerek ulaşmanın mümkün olduğunu düşünenlerdenim. Bu nedenle de Sayın Özal 1982'de yönetimden ayrılmadan öncede kendisini yoğun biçimde eleştirenler arasındaydım. Fakat bu istikrar paketinin

EKREM TOS

Hukuk Devleti ilkelerinin oturması; bu temelde yargının bağımsızlığının bir yapıya eriştirilmesine olanak verecek tüzel (adaletli) uygulamaların yaygınlaştırılmasını bekliyoruz. Çok genel ve olması gerekeni dile getiren bu özlemin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi bir uzak olasılık olmakla birlikte yine de tüze dağıtımında bazı yol ve yöntemlerin izlenmesiyle en kusursuz yargı işlerliğine yaklaşılabilir. Tüze istemi, denebilir ki, insanı toplumsal bir yaratık olmaya özendirip çekmiş istemdir. Yani, tüzenin (adaletin) gerçekleşebilirliğine inancımız oranında sosyal varlıklarız. Tüze istemi, eşitlik ve özgürlük arzusunu da içerir. Bu arzunun gerçekleşmesi olası kılındıkça toplum daha sağlıklı ve daha demokratik bir ilerleme gösterir.

Sosyal hukuk devleti ilkelerinin yerleşmesi ve tüzel eşitliğinin gerçekleşmesi, yıllardır vurgulanan bazı ön koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. İyileştirme eylemleri de diyebileceğimiz bu yol ve yöntemleri, 1984 yılı başlarken bir kez yeniden sıralayıp anımsatmakta yarar vardır:

ÇAĞDAŞ GEREKLERLE UYUM AÇISINDAN BEKLENTİLERİMİZ

Yasalarımızdaki bazı hükümler, neredeyse düşünmeyi suç sayan bir anlamda algılanmaya yatkındırlar. Oysa ki, düşünce suçunu, yani zorla üretebileceğimiz böyle bir kavramı, çağdaş uygarlıkla bağdaştırmaya olanak yoktur. Bugün, uygarlığın doruğuna ulaştığı söylenen toplumların hiçbirinde, düşünce suçu kavramı yoktur. Uygarlık, düşünceyi yasaklamakla değil, özgür kılmakla bugünkü düzeyini bulabilmiştir. Düşüncenin yasaklandığı ortamlarda, kargaşalıklar boy vermiştir. Çünkü, şiddet ve kalabalık, düşünce düzeyinin yüksekliğinden değil, tersine, bilgisizlikten güç alarak beslenir. Düşünceyi suç sayan ya da engelleyici nitelikteki tüm hükümler, ayıklanıp atılmalıdır.

Savunma kanadında görev sürdürenlerin güvenceleri ve toplumsal saygınlıkları, yeni düzenlemelerle pekiştirilmelidir. Savunmanın yerine getirilmesinden kaygı duyulan toplumlarda hakkın kusursuz oluştuğu da doğallıkla söylenemez.

Sav görevini yerine getirenlere, yalnızca sanık aleyhine iz ve kanıtları değil, sanık lehine olabilecek kanıtları da toplamaları gereği kavratılmalıdır. Hakkın, en kusursuz biçimde su yüzüne çıkmasına ve tüze dağıtımının en saydam biçimde gerçekleştirilmesine çalışan savcılar yetiştirilmelidir. Böylece, yurttaşların da avukatları kuşkuyla karşılama ya da en yalınç olayda bile bir kurtarıcı olarak görme alışkanlığı da değiştirilip bilimsel temeline yönelik tutumlar kazandırılabilir.

Cezaevlerinde bulunanların yaşam ve sağlık koşulları sık sık denetlenmeli; insana yaraşır düzeyde tutulmasına özen gösterilmelidir. Cezaevlerindeki insanların bakmakla yükümlü bulundukları aile bireylerinin sıkıntılara düşmesine bir yanıt getirilmeli; bir kişiyle birlikte eş ve çocuklarının da ömür boyu acılar çekmesine yol açan düzenleme ve uygulamalar değiştirilmelidir.

Yasası çıkarılmış bulunan çocuk yargılıkları, işlerliğe kavuşturulmalı; bu çocukların, topluma hem bedence ve hem de tinsel bakımdan en sağlıklı biçimde kazandırılmaları düşünülüp uygulanmalıdır.

Yasalar, tüzükler, yönetmelikler, gerek çağa uygunluk ve gerekse dil yönünden ele alınmalı; bir taramadan geçirilerek yenilenme, özleştirme, anlam, açıklık bakımlarından ortak duruma getirilmelidir. Bunun için Türk Dil Kurumu ile hukuk fakülteleri öğretim üyelerinden oluşturulacak bir ortak kurul, bilimsel bir çözüm için çalışmalar yürütmelidir.

Hukuk fakültelerine "Sanat Dersleri" konulmuş olması, geç de olsa çok yerinde ve aydın geleceğimize olumlu yansıyacak bir karardır. Dünyanın en az gazete ve en az kitap okuyan insanları olduktan sonra, hukuk fakülteleri bitirmiş olmanın anlamı nedir ki? Öyleyse, insanlarımızın her yönüyle olgun ve bilgili kılınması yolunda atılan tüm ileri adımlar gibi, bu adım da övgüyle karşılanmalıdır. Ancak, yıllarca bu yönde verilecek eğitim ve öğretimin boşa gitmemesi için, mesleğe girilen yıllarda da koşut biçimde beceri ve bilgilerini ortaya koyma olanaklarıyla yolları çizilip gösterilmelidir.

Sanık olsun olmasın, bireylere kötü işlemde bulunan gözetim görevlileri ile kolluk gibi kamu görevlileri hakkındaki cezalar çok az ve caydırıcılığı kuşkuludur. Yeniden ve çok yönlü düzenlemeyle hukuka gölge düşüren her eylem bastırılmalı; insana saygının, önce kamu görevlilerinin davranışlarıyla örneklenebileceği öğretilmelidir.

54 ve 79 sayılı kararnameler, avukatlık yasasını değiştirmiştir. Yeni düzenlemeye göre, o beldenin en yetkili yönetsel makamı, baroları kapatabilecek seçimle göreve gelmiş kişileri görevden alabilecektir. Baroların ve mesleğin bağımsızlığı ilkelerine ters düşen bu çeşit düzenlemeler değiştirilmelidir.

1136 sayılı yasanın 154. maddesi, belli bazı konularda savunma yapan avukatları, ceza uygulaması tehdidi altında tutarak savunmayı caydırıcıdır. 154. madde, avukatlığın mesleksel bağımsızlığını önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Temelli bir değişime gidilerek, savunma kanadında güçlüklere ve sakıncalı uygulamalara kaynak olan bu madde değiştirilmelidir.

Avrupa'daki işçilerimizin çığ gibi büyüyen sorunları göz önünde tutularak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı bir "Göçmen İşçiler Hukuku Komitesi" kurulmalıdır. Vize kararlarını, sağanak yağmur gibi alıp uygulayan pragmatist Avrupa'nın işveren konumundaki ülkeleri, işçilerimizin geri gönderimine başladıklarında da artık çok geç kalmış olabiliriz. Bu konuda önlemlerin alınması zamanı gelmiş ve geçmek üzeredir.

Öğrencilerin sendikalara girememesi engeli, çalışan işçilerin zararınadır. Eğitime, emeğe ve kültüre saygının da bir kanıtı olabilecek biçimde bu alanda bir ayrık hüküm düzenlenmelidir.

İşsizlik sigortası benimsenip yasalaştırılmalıdır. Yoksa, zaman zaman bankerler olgusunun yinelenmesi kaçınılmaz olacaktır. Toto-piyango ve hatta pavyon-stadyum özentili gençlik furyası da yine öyle; bunlar hep bir dayanaksızlığın acı kanıtlarıdır.

Yargılıkların örgütlenmesine ilişkin hükümler yetersiz olup yeni bir yasanın çıkarılması ve şimdiye dek yürürlükte tutulmuş olan Osmanlı Yasası "Me-hakimi Şeriyenin İlgasına ve Mahakim Teşkilâtına Ait Ahkâmı Muadil Kanun"un kaldırılması gereklidir.

Savunma hakkı alanında kangren olmuş dertler vardır. "Savunmanın suçlamayla başlaması" ilkesi, görmezlikten gelinmektedir. Bu ilkeye uyulmaması nedeniyle uygulamada gerek sanıklar, gerekse avukatlar yönünden pek çok sakınca ve yakınmalar doğmaktadır.

Ülkemizde bir çeşit dava ve ceza rekoru kırılmaktadır. Bunun kısa erimdeki çözümü, mutlaka ve mutlaka bir "Genel Af" (ki, böylesi bir olgu, ülkemizin dünya insanlık ailesi arasındaki onuruna saygınlık kazandıracaktır); uzun erimli ve temelli çözümü ise, sosyo-ekonomik koşulların düzeltilip dengeleştirilmesidir.

Tüzel araverme (adli tatil) kaldırılmalıdır. Yargı hizmetlerinin istenilen hız ve yeterlikte yürütülmesini engelleyen bu 45 günlük ölü süre kaldırılmalıdır.

Yerine getirim (infaz) düzeneğinin asıl amacının, "suçluların da insan olduğu ve topluma kazandırılması amacı"ndan yola çıkarak cezaevleri, çağın gereklerine uygun, tek tip yapımlar biçiminde olmalıdır. İş yurtları çoğaltılıp yeterli araç ve gereçle donatılmalıdır. Salıverilen hükümlünün toplum yaşamına girip uyum sağlamasına yönelik düzenek ve tasarımlara işlerlik kazandırılmalıdır.

Binlerce-onbinlerce yasa bolluğu arasında hukukçularımız boğulmuş durumdalar. 1983 yılı sonu saptamasıyla yasalarımızın sayısı 11.000'e ulaşmıştır. Henüz yürürlükte 30 dolayında da Osmanlı yasası bulunmaktadır. Bugün, hangi yasaların yürürlükte olduğunu; hangisinin hangisini değiştirici ya da etkileyici olduğunu saptamak oldukça güçleşmiştir. Ayrıca, yasaların Cumhuriyet döneminde üç kez -1- numaradan başlamış olmasıyla rakam kargaşası da kendini göstermiştir. Tüm bunlara, sayıları binleri aşan içtihatları da ekleyince sorun daha bir belirginleşmektedir. Bu nedenle, kurulacak Enformatik Hukuk Sistemi, yerinde bir düzenleme olacaktır. Avrupa Konseyi'nin bu yolda sürdürdüğü çalışmalarla ilgili yürütülecek bir eşgüdüm, bize çok yarar sağlayacaktır. Öznel gerekçelerle bu eşgüdümden kaçınılması çabaları doğru değildir.

Günümüzün hızla değişen koşulları, sosyal ve ekonomik yapımızdaki çağdaş gereksinimler, yasalarımızın toplumun gerisinde kalmış olmasından dolayı yeterince yanıtlanamamaktadır. Yeni Yurttaşlar Yasası, yıllardır süren çabalara karşın tamamlanamamıştır. Ceza ve Ticaret Yasalarını aldığımız ülkeler bile artık söz konusu yasaları değiştirip atmış bulunmaktadırlar. Tüm temel yasalarımızda yapılacak değişiklikler, hukuksal alanda uyumluluk ve tüze dağıtımında hızlılık sağlayacaktır.

Giderek artan çapta görülen, yürütmenin yargı alanına girmesi uygulamaları önlenmelidir. Yargının da yasama ve yürütme gibi, bağımsızlığı özenle korunmalıdır. Bu ilke, evrenselleşmiş bir hukuk kuralıdır.

Yargıdan yakınmalar, yalnızca ondan yararlananlar açısından olmayıp özünde yargı örgütü bünyesinden artan oranda duyulmaktadır. Yıllardan beridir dile getirilmeye çalışılan sorunlar ciddiye alınmak istenilmediğinden, olumsuz koşulları düzeltici yaklaşımlar da gözlemlenememiştir. Yargı erki, bu anlayışın bir sonucu olarak neredeyse tüzel işlevini yapamayacak bir çıkmaza sokulmak üzeredir.

---

yorumunu vermek istediğim için değinerek geçiyorum.

Levent Kırca Tiyatrosu, bu dönem usta oyuncu Münir Özkul'un katılmasıyla "Generalin Aşkı"'nı büyük bir başarıyla oynuyor. Groteske kaçan yorumuyla Münir Özkul, çağdaş oyunculuğunu üç yıllık aradan sonra yeniden sergiliyor. Levent Kırca ve Oya Başar gibi yetenekli oyuncular Özkul'un çevresini iyi dolduruyorlar.

Fikret Hakan, büyük bir özveriyle bu dönem, Işıl Yücesoy'la birlikte Hodri Meydan Tiyatrosu'nda yeni bir topluluk kurdu. Ephraim Kiskon'un "Ve Bir Saksağandı, Jüliet" adlı müzikli tragedyası ile perdelerini açtı.

Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu, geçen dönem Korhan Abay'la birlikte Aziz Nesin'in "Deliler Boşandı" oyunuyla bütün bir dönemi değerlendirdi. Bu dönem Orkestra ile yeni bir aşama yaptı. Orkestranın en büyük özelliği Ayla Algan gibi bir sanatçının tiyatroya dönüşüdür.

Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu, Hodri Meydan'da "Kaldırım Serçesi"ni müzikli olarak başarılı biçimde sergiledi. Gülriz Sururi'nin usta yorumculuğuyla ilginç bir oyun olarak ilgiyi derledi. Ortaoyuncular, Ferhan Şensoy'un "Anna'nın Yedi Ana Günahı"nı müzikli biçimde sergilediler. Zeliha Berksoy'un yorumu ilginç ve başarılıydı. Brecht fantazisi, Şensoy'un değişik bir denemesiydi ve kanımca başarılıydı.

Enis Fosforoğlu Tiyatrosu, Ted Allen'in İkiz Kardeşim David'ini Oben Güney'in başarılı yorumuyla sergiliyor. Bizim Tiyatro, Nasrettin Hoca ve Eşeği'ni çocuklar için uzun süre afişte tuttu ve yaşam savaşı verdi. Hadi Çaman-Yeditepe Oyuncuları, Kelebekler Özgürdür'ü sergiledi. Nisa Serezli-Tolga Aşkıner Tiyatrosu "Hayırdır İnşallah"'ı Venüs Tiyatrosu'nda oynadı.

Yanılmıyorum değil mi?

MAHMUT TALİ ÖNGÖREN

Bir arkadaşım var, çalışmakta olduğu görevden bir başka yere sürüldü. Danıştay'a gitti, kazandı, görevine geri verildi. Bir süre sonra yine sürüldü. Bu kez bir başka kuruma. Kendi deneyi, eğitimi, birikimiyle hiç ilgili olmayan bir yere... Bereket yaşı uygundu, emekliliğini istedi. Sonra da yine gerçek mesleğiyle ilgili bir iş buldu. Tam o günlerde de eşini bir başka kente sürdüler. O da hiç gık demeden gitti. Onun da emekliliğine bir yıl var. Bu arada arkadaşımın gerçek mesleği ile ilgili kuruluş da bir takım sorunlarla karşılaştı ve aylıklar bir süre ödenemez oldu. Aradaşım artık her şeye hazırlıklı olduğu için yine dayandı. Ama ya onbir yaşındaki kızı?

Çocuk bir ara babasına üzüldü, sonra annesinin bir başka kente sürülüşüne. Arkasından da parasız kalacaklarını sandı, korktu, her şeyi gözünde büyütmeye başladı. Geçenlerde arkadaşıma sordum, "1983 yılı nasıl geçti?" diye. Arkadaşım, "Bizim için yine de iyi geçti sayılır. Bizden çok kötü olanlar da var." dedi. Gerçi arkadaşımın onbir yaşındaki kızı, "Babanı ilk kez sürdüklerinde mahkeme onu eski görevine verdi, ama bu kez onu bir başka kuruma attılar. Herhalde mahkemenin kararına kızdıklarından böyle yaptılar. O zaman adalete ne gerek var? Sonra, annemden ne istiyorlar? Ben şimdilik küçük bir çocuğum, ama yakında genç kız olacağım. Tam bu dönemde bana niçin bunalımlı günler yaşatıyorlar?" diye sorsa, verecek yanıtımız olamazdı. Ama yine de arkadaşım haklı. 1983 yılı onlar için iyi geçmiş sayılırdı. Çünkü çok daha kötü durumda olanlar vardı. Onların çocukları üzerinde de çok daha kötü etkiler yaratılıyordu. Üstelik, onların durumunu burada sergileyemezdik 1983 yılında. Sonra 1983 yılında çıkarılan bir takım yasalara karşı gelmiş sayılırdık. Ama soylu, gerçekçi, dürüst ve yürekli davranışlarından ötürü görüşemediğim, görüşmemizin engellendiği sürüyle dostum, arkadaşım, hocam oldu 1983 yılında. Yasaları çiğnememiş, ülkesini "vatan, millet, sakarya" diyenlerden kat kat fazla seven dostlarım... İlerde onların çocuklarına nasıl anlatacağız, 1983 yılında onları? Büyüdükleri, geliştikleri, sorumluluklarını anladıklarında neler düşünecekler 1983 yılının çocukları?

Bir öğrencim var. Şimdi 30'larında... 9 Kasım 1981 günü yaşamındaki ilk görevinden atıldı. Bir yıl sonra yine 9 Kasım 1982 günü de ikinci görevinden... Niçin atıldı? Bir neden ileriye sürülmedi, her iki görevinden de çıkarıldığında. İkinci atılışta mahkemeye gitti kazandı, görevine geri geldi. Bir süre sonra yine görevine son verildi. 1983'de üçüncü kez atılmış oluyordu. Hem de elindeki mahkeme kararına karşın... Bu çocuğun ömrü böyle mi geçecek? Adalet mi? Hukuk mu? Ekonominin yüksek ve de özgür faizle düzeltilmesi mi? Hiç olmazsa, "özgür" olan faiz mi? Ya bağımsızlık? Topraklarımız üzerindeki yabancı ülkelerin üslerinden, bizim çıkarlarımıza aykırı düşen bir davranışla büyük devletlerden birinin sınırlarımızın yakınlarındaki savaşına yardım mı gönderiliyor? 1983'ün genel görünümü bundan başka bir şey değil mi?

1983'de çıkan yeni yasalarla (Basın Yasası'nın Danışma Meclisi'nde 1 dakikada kabul edildiğini unutmadık.) 1984 yılında da kitapların toplatılacağı, gazetelerin kapatılacağı ve sinema filmlerinin çekilemeyeceği doğru mu? Kültür ve sanat yaşamımız bir iki dürüstlüğün yanında yine yozlaşmaya ve binbir baskıya açık mı bırakılacak yoksa 1984 yılında da? "Gemisini kurtaran kaptandır" mı diyeceğiz. Köşeyi dönmeye mi bakacağız? Başına vurup elindekini mi alacağız?

Bu çocuklar, genç kızlar, genç adamlar, kalkıp bize 1984 için böyle sorular sorarlarsa, ne yanıt verilecek kendilerine? Daha neler neler oluyor, ama kitle iletişim araçlarımız salt sizlere değil, tüm insanlarımıza dünyada ve ülkemizde neler olup bittiğini anlatmadılar 1983 yılında mı diyeceğiz? Yıllardan beri "bilgilendirilmeyen, eğitilmeyen, düşünmesi sağlanmayan bir toplum" olarak, aynı durumla 1984 yılında da mı karşılaşacağız diyeceğiz?" 1983'ün son günlerinde İzmir'de "patlayıcı yüklü kamyonla eylem" girişiminde bulunuldu, eğer böyle giderse her dönemde karşı olduğumuz terör yine başlayabilir" mi diyeceğiz? Ve "böyle eylemler yine başlayabilir" korkusunu ve kaygısını toplumumuzun üzerinde Demokles'in kılıcı gibi dalgalandırarak, haklı olan uygarlığı ve demokrasiyi insanlarımızdan uzak tutmaya mı çalışacağız?

Demokrasi mi? Seçim mi yapıldı 1983 yılında? Artık yine halkın kendi kendini yönettiği yaşam biçimine mi döndük? 1983 yılında bu denli kolay mı oldu bu iş? Ya çeşitli kurumlarımızın demokratikleşmesi? Ya insanlarımızın demokrasinin gereklerine inandırılması ve ondan vazgeçilmemesi için tüm ulusca bilinçlendirilmemiz ne durumdaydı 1983 yılında? Ve bu durum 1984 yılında nasıl geliştirilecek?

Hayır, hayır. Çocuklarımıza da, gençlerimize de, yetişkinlere de bu denli karamsar bir tablo çizmeye hakkımız yok. Umut tacirliği yapmadan... Ama bunun için BİLİNÇ gerekli. Bu bilinci 1984 yılında bulamazsak bile, yitirmemek için çok nitelikler var elimizde. İçerdeki ve dışardaki dostlarıma soruyorum: Yanılmıyorum, değil mi?

Anılar ve söyleşiler

BEHZAT AY

Ahmet Rasim. Sadeleştiren: Nuri Erten. Çağdaş Y. 1983. 300 TL.

Nuri Erten, ünlü yazar Ahmet Rasim'in kitaplarına girmemiş bulunan 1925-1928 Yılları arasında **Resimli Ay, Resimli Perşembe** dergileriyle, **Cumhuriyet, Akşam** gazetelerinde yayınlanmış anı ve söyleşilerini bir bir tarayarak bir bölümünü derlemiş ve sözünü ettiğimiz kitabı oluşturmuştur. Hem de, Ahmet Rasim'in yazı biçemini bozmamaya büyük özen göstererek sadeleştirmiştir. Nuri Erten, bu çalışmasından oluşan kitabı, Ahmet Rasim'in 50. ölüm yıldönümüne (1982) yetiştirmeye çalışmış. Elde olmayan nedenlerle yazarın 51. ölüm yıldönümünde yayınlanmış bulunuyor kitap.

Kitabı okumaya başlayınca insan, elinden bırakamıyor. Hani, "polisiye roman gibi sürüklüyor" denir ya, öyle.

Kitaba Vedat Günyol bir "**sunu**" yazmış. Sadeleştiren ve yayına hazırlayan Nuri Erten de alçakgönüllüce birkaç tümce yazmış.

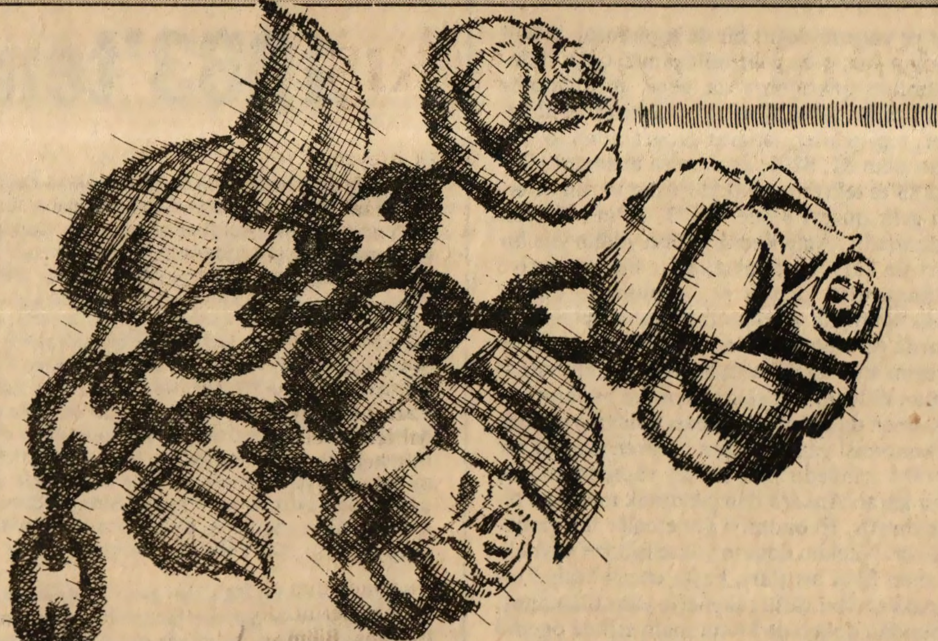
Kitap, Sabiha Zekeriya Sertel'in Ahmet Rasim'e sorduğu bir soru ve soruya aldığı yanıtla başlıyor.

Özellikle, "Yazarlık Yüzünden Neler Çektim" başlıklı bölüm çok ilginç. Bu bölümde Ahmet Rasim'in parasızlık serüvenlerini okuyoruz... Gerçi yazara zaman zaman yardım elini uzatan İngiliz bakkal Jorj, bir içkievi işleten Alman Zove gibi dostları eksik değil ama, yardımlarla da olmuyor ki! "Eşim doğurmak üzereydi, cebimde on para yoktu." derken, acısını bize kadar duyuruyor yazarımız. Sonra Ahmet Rasim'in çilesi yalnız parasızlık da değil. Abdülhamit'in karabaskılı yönetiminden de az çekmemiş.

Alman İmparatoru İkinci Wilhelm İstanbul'dan Suriye'ye giderken Ahmet Rasim'i "muhabir" olarak gönderirler. Bu bölümde yazarımızın üzünç-gülünç (trajikomik) serüvenlerini okuyoruz. Eşi İstanbul'da parasız, para ister, kendisi Kudüs'te parasız... Neyse ki, oralarda rastladığı kimi ünlü okurları imdadına yetişir. Lokantalarda ağırlanır, manastırlarda konaklanır. Dönüşte de trende parası ödenir, vapurda yer ayırtılır.

Ahmet Rasim'in çalıştığı gazetenin hemen hemen bütün yükü omuzlarındadır. Yorgunluk ve açlıktan sokağa düşüp bayılır, hem de kan kusarak. Muayene ve ilaç parasını da almak başlı başına bir sorun olur.

Yeni bir ses

Huvat, oğulları Halit'le Seyit'e "ananız ne desin lan?" der. Seyit: "İşi arsızlığa vursun. Kızım hep şiir yazacak, oğlum bir gün şirket kuramayacak değil ya" deyip "Üstüne varırlarsa bize bağırdığı gibi bağırsın." yollu akıl verir. İçlerinde tek mektepli Dirmit olduğu için bir de ona danışırlar. "Bu kadının hiç korkusuz günü olmayacak mı dünyada? Sen yazdın, ben de senin yazdığını okudum, gezdim. Ne sorgusuymuş bu diye, annem ona bir sorsun "karşılığını alırlar. İnançları zedelenen Huvat kızar: "İnkâr et çocuklarını!" diye bağırır. Ama; Atiye bu, ne yapar eder ölürken Tanrıdan çocuklarının sonunu da öğreniverir. Nuğber yüzünden de kolu kanadı kırık gider.

ÇİĞDEM DURMUŞOĞLU

İlk kitaplar gündelik yaşayışın sıcaklığını taşırlar. **Latife Tekin'**in **Sevgili Arsız Ölüm'**ünü okuyup bitirdiğinizde, öncelikle bu gerçeği düşünüyorsunuz. Sonra da, ölümün arsızı olur mu diyorsunuz? Neden olmasın ki? Bunun için "**sevme**"yi, yaşamın temel boyutu kabul etmek yeter. Yazara da yetmiş işte... Bulunduğu yer ve zamandan, geriye sevgiyle bakmış. Tutkulu bir babayı, kendi kozasını kimseyi dışarda bırakmadan örmeye çalışan bir anneyi, çocukları Nuğber, Halit/Zekiye, Seyit, Mahmut ve Dirmit'i çıkarmış karşımıza... 1940'lı yıllardan 1960'ın sonlarına uzayan bir yolda, görebildiklerini göstermeye uğraşmış. O'nun, "**Aslında roman yazmak istemiyorum. (1)**" sözüne aldanmayın. Kitabı "**Orhan Kemal geleneğini sürdürebilecek yeni bir sesim ben.**" diyor.

Sevgili Arsız Ölüm, üçüncü kişi tarafından anlatılmış. Latife Tekin zamanda bütünlüğü, akışı böyle sağlamış. Başlangıçtan beri gelişen olaylar, olayları yaşayanlar, başka türlü bir seçimde, yerlerini bulmakta güçlük çekebilirlerdi... Kitabın sonuna geldiğinizde, Atiye'nin doğurup büyüttüğü cinli kız "**Benim romanım!**" diye ortaya çıkıyor. Ve orada siz soruyorsunuz: "**Atiye mi, Dirmit mi?**"

Dirmit değil Atiye... O'nun romanı bu. 1940'ların ilk gurbetçilerinden Huvat Aktaş'ın, şehirden getirdiği güzel karısının. Böyle bir kadın, köylük yerde ne yapar? Ne yapacak, yaşamaya çalışır... Doğurduğu çocuklarla Alacüvekliler'in arasına karışır, onlardan biri olur. Dillerini konuşur, düşlerini, düşüncelerini bölüşür. "Sadece, yolda önüne bir erkek çıkınca, durup yol vermesini öğrenemez" (2) Hem herkes gibi olmak, hem de Atiye kalmak gelgitinde, günlerini sürdürüp, ayakta durmaya uğraşırken, kurar dünyasını. Yalnızlığa, yabancılaşmaya düştüğünde, rüyâlarına, geçmişini çocukluğunu aramalara sığınır. Dirmit, işte bütün bunların tanığıdır...

Romanda Aktaşlar'ın Alacüvek'te başlayan yaşamları, İstanbul'da tamamlanır. Daha doğrusu Atiye'nin yaşamı... Buradaki yokluk yoksulluk günlerinde, evi ve evdekileri gözetip kollayan, hep o olmuştur. İşsiz kalan Huvat, bozulan altınlar, oğlanların askerlikleri, büyük kızın evlenmesi, küçüğün okuması, gelinin sorunları gelip, kendisinde çözüm aramıştır. Denetleyemediği bir ölüm "Sevgili Arsız Ölüm"dür... Kocasına, oraya gittiğinde, bıraktıkları için ne diyeceğini sorar. Huvat, oğulları Halit'le Seyit'e "**Ananız ne desin lan?** (3)"der. Seyit: "**İşi arsızlığa vursun. Kızım hep şiir yazacak, oğlum bir gün şirket kuramayacak değil ya**" deyip, "**Üstüne varırlarsa, bize bağırdığı gibi bağırsın.** (4)" yollu akıl verir. İçlerinde tek mektepli Dirmit olduğu için, bir de ona danışırlar. "**Bu kadının hiç korkusuz günü olmayacak mı dünyada? Sen yazdın, ben de senin yazdığını okudum gezdim, ne sorgusuymuş bu diye, annem ona bir sorsun.** (5)" karşılığını alırlar. İnançları zedelenen Huvat kızar: "**İnkâr et çocuklarını!**" diye bağırır. Ama; Atiye bu. Ne yapar eder, ölürken Tanrı'dan çocuklarının sonunu da öğreniverir. Nuğber yüzünden de kolu kanadı kırık gider...

"Sevgili Arsız Ölüm"de yıl, ay, gün adları yok. Mevsimler var. Yaz, kış, bahar... Raslantı değil bu seçim. Kaynağını Atiye'nin, kocasının, çocuklarının, komşularının yaşama biçiminde bulmakta. Çünkü onlar, ya toprakla, ya da mevsimlik işlerle geçimlerini sağlarlar... Genel anlamda zamanı, konuşmaların, olayların ardına gizlemiş yazar. Örneğin Huvat: "**Atiye kız, en başta ben yazıldım partiye.** (6)" dediğinde, 1946 yılı geliyor akla. Dirmit'in konuştuğu tulumbaya göre, köyün öğretmeni, kuyusu kadar derin, suyu kadar soğuk yerlere yollanmıştır. Suçu düşünceleri olunca, 1950'lere yakındır diyorsunuz... Ardından, Huvat'ın iş teklifleri geri çevriliyor. Fiyat kırılması, işsizlik gündemde. Mahmut'un karaborsacılığı, tombalacılığı, anlaşmasız sözleşmesiz, iş güvenliği bulunmayan yerlerde çalışması, burada gizli. "**Eline sakalı kadar sopa geçiren kara şalvarlı hocalar bir ağızdan" Ölüm! Ölüm! diye bağırmaya başladılar.** (7)" denilen bölümde **Kanlı Pazar**'dasınız. Dirmit'in "**Şiirlerimi yırttılar. Şiirlerimi yırttılar!**" haykırışlarıyla katıldığı yürüyüş, 1968 öğrenci hareketlerinin bir parçası olsa gerek.. Hiçbiri, açık seçik verilmemiş. Görüldüğü, bilindiği kadarıyla aktarılmış.

Kitabın yanlışı, ayrıntıların hoyratça kullanılışında. Birkaç roman oluşturabilecek ögeler, kimi yerde üst üste yığılmış, kimi yerde ise öylesine bırakılıvermişler. Köye gelen iki öğretmen anlatılırken, yapıldığı gibi... Birinciden söz edilirken, odasındaki eşyalar bile, nerdeyse tek tek sayılmış. İkincisinin, en çok sevilenin, görevinden niçin alındığına, bir gerekçe aranmaktan uzak durulmuş. Bunun, kasıtlı olmadığı açık. Ama; olayların birazcık daha ayıklanması, bütünlüğün daha kolay sağlanmasını hazırlayabilirdi.

Latife Tekin, Atiye'nin anlattıklarını, yaşadıklarını yazmış. Vasconcelos'a bu yüzden benzemiyor (8). Yakıştırma, Dirmit'ten kaynaklanıyorsa ki öyle, o daha çok Betty Smith'in Bir Genç Kız Yetişiyor'unu anımsatmakta. Mahmut'lu ya da bir başına, İstanbul'daki evin damında geçirdiği saatlerde, böyle bir yakınlık geliyor akla. Ancak; yapıtın tümü okunduğunda, Dirmit'in sayılanların hiç birine değil, yalnızca kendisine yakın olduğunu görüyorsunuz... Umalım, sanatçı ikinci kitabı Berci Kristin Çöp Masalları'yla tükenmesin. Köyden kente uzanan sağlıklı sesi, yazınımızda kalıcı olsun.

1. *Cumhuriyet Gazetesi / 1.12.1983*
2. *Sevgili Arsız Ölüm / s.12*
3. *Agy 208*
4. *Agy 208*
5. *Agy 209*
6. *Agy 16*
7. *Agy 127*
8. *Cumhuriyet Gazetesi / 1.12.1983*

KISA KISA

Hazırlayan: Selim Bulut

HEP ARANIZDA OLACAĞIM
Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü
Güney Gönenç
Bilim ve Sanat Yayınları-'83
200 s.- 350 TL.

Çağımızın büyük fizikçilerinden Joliot-Curie'nin bir yaşam öyküsü olan kitap, 1900-58 arasında atom fiziğindeki gelişmeleri kolayca izlenebilecek halde sergiliyor. Aynı zamanda atom bombasının yapılmasına kadarki gelişmelerde kronolojik sırayla, savaş ve barış mücadelesi içinde veriliyor.

Joliot, yalnız bir bilim adamı değil, bilimsel bulguların ne amaçla kullanılacağıyla da ilgilenen topluma karşı sorumlu bir insandır. Paris Komün'ü savaşçılarından bir maden işçisinin oğlu olan Joliot, Alman Nazilerine karşı direnişin başı olarak aktif biçimde savaşmıştır. Barışın kendiliğinden gelmeyeceği ancak fethedileceğinin bilincinde olduğundan, savaştan sonra barış hareketini oluşturmuş ve dokuz yıl başkanlığını yapmıştır.

ÇIKAN KISMIN ÖZETİ
Aral Öztaşkent
Kendi basımı -'83
62 s. 75 TL.

Çeşitli sanat ve kültür dergilerinde şiirleri yayınlanan Öztaşkent'in ilk kitabı, Çıkan Kısmın Özeti.

Düşünceler değişik bir biçimde sunulmuş. Kitabın kapağında şu dizeleri okuyoruz:

"Açıklamak
Neye yarar
Duyguları,
Korunmak
Mümkün olmayınca."

AYIPTIR SÖYLEMESİ "TRT'NİN İÇİNDEN"
Mahmut Tali Öngören
YAZKO Yayınları -83
200 s.- 250 TL

*Öngören, bu kitabında gazete ve dergilerde son yıllarda çıkan yazılarını toplamış. "**Emperyalizmin Haberciliği**"ve "**TV Reklamları: En Büyük Sömürü**" konulu iki geniş incelemede; dünya haberciliğini ellerinde tutan bir kaç haber ajansının kamuoyunu nasıl güdüledikleri, reklamlarda yasaların nasıl hiçe sayıldığı irdeleniyor.*

Öngören, tam bağımsızlığın ancak haberde bağımsızlıktan geçtiğini vurguluyor.

Ayrıca kitap boyunca birçok örnekle habercilik ve yayıncılıkta TV'nin ilkesizliği ve beceriksizliği sergileniyor.

HEİNE'NİN MEKTUPLARI
Türkçesi: Melahat Togar
Düşün Yayınevi- '83

Heine'nin Mektupları D. Yayınevi'nin mektuplar dizisinden çıkan 5. kitap. Gençlik yıllarından ölümüne kadar büyük ozanın iç dün-

Faik Baysal ve NUNİ

NECATİ MERT

NUNİ — Faik Baysal
Öykü, Altın Kitaplar, İst. 1983, 267 s. 350 TL.

Faik Baysal, nesnel dünyayı kendine özgü bir ideal prizmadan değerlendiren usta-

"**Mutlu Istakozlar**" öyküleri toplumcu-gerçekçiliğin ilk basamak konularından zengin-yoksul karşıtlığı üstüne kurulmasına karşın ideolojik yönlendirmenin berisinde tutulmuşlardır. "**Cımbızoğlu Mahallesi**"nde Harun Bey'le yoksul mahalle, "**Mutlu Istakozlar**"-da da iki aile arasındaki karşıtlık Harun Bey'in

Çok çalışıp çok ürettiği halde yoksulluk içinde çırpınan Ahmet Rasim'in anılarını, ilginç bir raslantı ki ben, Altıntepe'deki AHMET RASİM İLKOKULU yanındaki evimde okurken, derinden içsızısı (hüzün) duyuyordum. Bu içsızısını, biraz da olsa, yazarın yaşamının sonuna doğru, 1927 yılında, Atatürk'ün önerisiyle İstanbul milletvekilliğine seçilmesi azalttı.. Demek, Ahmet Rasim'e de O (Atatürk) el uzatmış, milletvekili ederek sürünmekten kurtarmış...

larımızdandır. Kendine özgülüğü, hem onun düşün dünyasının estetiksel dışavurumundaki özgünlüğü hem de dünyanın sosyal ya da siyasal bir ideolojinin açık etkilerine bırakılmadığını anlatmak içindir. Gerçi aşkı, dostluğu, iş hayatını ve insan ilişkilerini değerlendirişi özgürlükçü, barışsever ve hakbilir yaklaşımlara aykırı düşmez ama daha çok gözleme dayalı günlük bilinçten kaynaklanır.

Baysal'ın sanatının bu genel özelliğini 1972'de yayımlanan altıncı kitabı **"Drina'da Son Gün"**'den on bir yıl sonra gelen yeni öykü kitabı **"Nuni"**'de de izlemekteyiz.

Örneğin **"Cımbızoğlu Mahallesi"** ile banka soyguncusu olup polislerce götürülmesiyle çözülürken, ikinci öyküde dar gelirli karı-kocanın birbirlerine yabancılaşıp kopmalarıyla sürer. Birinde çözülme tarihsel koşulları ile öykülenmemiş ötekinde de dolaylı olarak karşıtlığın sürekliliği söylenmiştir. Fakat Faik Baysal, yine de, mahalleliyi ferahlatan öykü finali ve dar gelirli karı-kocanın birbirlerine zorunluluklarını ve ayrı beraberliklerini içeren rüyâ imgesi ile hem yaşanan gerçekliği eleştiren hem de güzeli ve doğruyu dar gelirli kalabalıkların yanında bulan bir dürüstlüktedir.

Rüyâ, estetiksel dışavurumun önemli bir öğesidir Baysal'da. "Mutlu Istakozlar"ı bildirisel anlatımın üstüne çıkartıp düzeyini yükselten bu rüyâdır bence. Çünkü okur, bu dar gelirli karı-kocanın hangi koşullarda evlendiğini, kadının yalnızlık ve çaresizliğini, adamın sevgisini bu rüyâ ile öğrenir ve öğrenmesi yanında bu iki insan arasında olmayan zorunluluk ve dayanışma duygusunu da bu rüyâ ile çıkartır. Böylece rüyâ hem bu öykünün kurgusal karakterini yükseltir, hem de kendisi gibi gerçekte olmayıp gerekliliği imlenen dayanışma duygusuna uygun bir imge de olur.

Rüyâdan yararlanılan öteki öyküler **"Ranza"** ile **"Opel"**'dir. "Ranza" da rüyâ kurgusal bir imge olmaktan çok tutuklunun yaşanmakta olan gerçekliği olarak ortaya çıkar. Karısının sevgilisi zannıyla kayınbiraderini öldürerek tutuklanan adam hem amacına ulaşamamanın hem de suçlanmanın kıskacında bunalım ve öfke dolu yaşadığı hapislikten sık sık rüyâ yoluyla kaçar ve amacına ulaşmış yeni cinayetler işleyerek yalancı doyumlar sağlar. Bu öyküde rüyâ tutuklunun ranzası kadar gerçektir, ama böyle bir karakterin olaydaki serinkanlılığıyla olay sonrası korkularının ancak rüyâ yoluyla karşıtlanabildiği de açıktır. Buradaki rüya tutuklunun psikolojik değişimlerine denk düştüğü gibi ilişkileri güzel kurulmamış bir toplumda öfkenin nasıl genelleşebileceğini, örneğin bir kadından tüm kadınlara nasıl kolaylıkla uzanabileceğini yansıtan bir mekândır da.

"Opel"de, çok işlenmiş bir konu, ambar hamalı Mehdi'nin ambar kâtibi Çingene Mustafa'yı ve onun opelini kıskanması, ilk işleniyormuş çarpıcılığında güzel anlatılmıştır. Güzelliği, kıskançlığın yalınkat bırakılmayıp sonuçsuz da olsa kurtuluş yolları ile birlikte anlatılmasında ve her şeyin ince dikkatlerle seçilmesindedir. Opele rüyâda kavuşma belki eleştirilebilir, ama okur gerçekle gerçek-dışı arasında gerçekmişçesine öyle bir tutulmuştur ki onun bu aldanışı Mehdi'ninkiyle çakışıp gerçeğin çirkin özleminse güzel olduğu anlaşıldığında artık rüyâda kavuşma doyum sağlamaz. Ama okur ferahlık arayanlardan yanadır ve işte bu öyküde rüyâ böyle bir işlevle önümüze gelir.

"Kız Kuyusu" öyküsünde rüyâ öğesi yerini söylenceye bırakır. Poyracıklı Irgat Gazap'ın sevdiğine kavuşamayan kızı Haziran'ın söylencesi ile sevdiği ayakkabıya ve bisiklete kavuşma umudu içindeki iki çocuğun çırpınışı birbirine koşut yürütülerek belki bir çocukluk anısı olan nesnel gerçeklik aşılır ve sanatsal üretim sağlanır.

Koşutluğa **"Gogo"** ve **"Cimbakuka"** öykülerinde de rastlıyoruz. "Gogo" öyküsünde, eski bir kaymakamın, karısını bir yabancı erkeğe kaptırması ile yeni yerleştiği balıkçılar çarşısında mangalını yitirmesi koşuttur. Düşen grafiğe karşın insanın onuru ve önem duygusunu ne denli gereksediğinin anlatıldığı bu öyküde, koşutluk, kaymakamın iki ayrı dönemini, birbiriyle açan ve pekiştiren bir rol de yüklenir.

"Kalbi güzeldi abim, kalbi". tümcesinde can bulan "Cimbakuka" öyküsünde de koşutluk karakterler arasındadır. Arap avukat ile Madam Veysiye arasındaki aşkın Madam Veysiye'yi bir adada yalnız başına yaşamaya sürükleyişini ve bu yaşama Veysiye'nin katlanışı ile acı ölümünü en iyi anlayan yine onun gibi sevgiyi, dostluğu her türlü maddi çıkarın dışında tutan kaptandır.

Kapak düzeni: Erkal Yavi

Aşk, çok öykünün konusudur Baysal'da. **"Hanfendi"**'de insanoğlunun diliyle eylemi arasındaki uyumsuzluk tensel heyecanlara dayalı bir aşk öyküsü içinde eleştirilir. Fransa'ya giden mühendis sevgili, ardında bıraktığı genç kız, genç kızdan yine kendine yazılmış mektuplarla sağlanan avuntu ve ihtihar gibi Kerime Nadir malzemesini bol kullanan **"Yıldızlar"**'öyküsünün düzeyi de sahte mektuplara inanan, başkalarının mutluluğunu kıskanan kontras komşu kızıyla ve gereksiz yere yarışa koşulan aşkla yükselir. **"Yeşil Oda"** ve **"Nuni"** öyküleri de karşılıksız ya da yeterince erişilememiş ve daha çok çocukluk, gençlik yıllarının art niyetsiz aşklarını dile getirir. "Yeşil Oda" karşıtı ile anlatılmayan bir sevi öyküsü olup bir gözlem, bir yaşantı, çocukluk aşklarına bir övgüdür daha çok. "Nuni" ise yine böyle bir aşkı taşra-İstanbul, sevgili-rakip karşıtlıklarında boyutlayan hatta aşkı Afrika, eski Mısır ve Hindistan'a taşıyıp pırıltılarını o zamanlarda da arayan bir öyküdür.

Tarihsel boyut **"Fanfin"**'de daha belirgin ve önemlidir. İlk erkeklik gecesinin yaşandığı bir randevuevinde tarih öğretmeni Heredot ile karşılaşır öykü kahramanı. Öğretmenin derste anlattıklarıyla randevuevindeki durumunun karşıtlığı üstüne kurulan öyküde giderek insanların ikiyüzlülüğü ile kadınlar önünde yaşanan bir başka gerçeklik konuları birlikte işlenir ve bu gerçekliğin Napolyon'dan, Baltacı'dan, Katerina'dan günümüze değişmezliğine dikkat çekilir.

"Çeço"'da acı bir anıya çağrışım vardır. Bir ölümden altı yıl önceki bir başka ölüme uzanan adam yeni ve eski gerçeği aynı anda öyle canlı yaşar ki, küstüğü denize açılıp motoru kayalıklara sürmesi ve hem denizden oğlunun öcünü alması hem de oğluna kavuşmasısı yadırganmaz.

Ekseni ortak çok durumun anlatıldığı bir başka öykü de **"Profesör Unamuno"**'dur. Sanatta, aşkta, günlük ilişkilerde hatta heyecan, korku ve duygularda yalanın baş rolde bir gerçek olduğunu, yaşlandıkça yalanın bırakılmayıp eski yalanlarla yenilerinin değiştirildiğini anlatır bu öykü.

Baysal'ın öyküleri büyük, önemli, çarpıcı, gerilimli olaylara dayanmıyor. Ama olaysız da değil. Ancak öyküler olaylarıyla değil yazarın ideal gördüğü insanlar, durumlar ve davranışlarla var oluyorlar. Örneğin **"Cilimboz Deresi"**'nin kahramanı, işini kavgasız dövüşsüz sürdüren ve bunu başa kakmayıp alçakgönüllülüğü yeğleyen bir eşektir ve onuru yaralanınca karşı koymak yerine Cilimboz Deresi'nde kendine kıyması pek soylucadır. Yine **"İş Adamı"**'nın müteahhidi ile **"Yağmur Bilâl"**'in anakahramanı gayrımeşru kazançlar peşinde olduğu halde ilki sevimsiz Bilâl ise idealdir. Baysal'a göre insanın makbulü parası, varlığı, dış zenginliği ile değil gönlü, duyarlığı, vicdanı yani mayası ile ölçülür. Bilâl kabasaba, hoyrat hatta otoriterdir. Ama yoksulu sevindiren, ona arka çıkan zengin bir yürek de taşır. İşte bu özelliği hem çevresine hem yazara Bilâl'in hoyratlığını bağışlatıverir. **"Cisri ile Lüfer"**'in kahramanları ise kıtlıklar içinde iki insandır. Lüfer ne kadar gönlü zengin, karşılıksız ve saygın bir insansa Cisri de o denli cep hırsızı bir kızdır. Fakat, "Bu koşullarda bu kadar olunur" diye bağışlanamıyor Cisri. Çünkü aynı koşullarda ama iyi insan olarak Lüfer vardır öyküde.

Bazen öykü bilinci açık olmayıp öykünün zengin örgüsü içinde yeraltı suları gibi akıtılıyor. Örneğin **"Aariiifff"** öyküsü on kuruşluk dondurmaya sevinen çocuk/veresiye defterine pek de namusluca eğilmemiş bakkal/torununa bakan işsiz bir dede/oğlunu terk eden baba/eski bir dostu özleyen vefalı yazar gibi karşıt kişilikler ve durumlar arasında debisi ağır akarken finalde **"Aaariiifff"** çığlığına ulaşır. Bu öyküde, beklenen babayı bağışlamanın güzelliği kadar karşıtlıklar arasından başka duyarlıklara da gidilebilir istenirse.

"Kedi Mezarlığı" da zengin öykülerden biri. Kira borcunu ödeyemeyen Civri Olu ile karısı, ev sahibi Zoti'nin gönderdiği icracılar tarafından evden çıkartılır. Öykünün olay kanalı bu denli basittir, ama belediyenin ölü kedileri gömdüğü tepe/bu tepedeki ev/sürekli yağan kar/ Zoti'nin tüfeğine karşın mısırları gagalamaktan vazgeçmeyen karga belası gibi motifler Civri Olu'nun evden çıkan ölüsüyle birleşince öykü trajik bir atmosfere yoğunlaşır.

Öykülerden görüldüğü gibi Baysal'ın dış dünyaya yaklaşımı ideolojik değil özneldir. Bilâl'i, Lüfer'i, Gogo'yu bağrına basarken ve Harun Bey'e, "Hanfendi"deki İstemi'ye karşı çıkarken, gösterdiği coşkunluk ve yine "Ranza"nın kadınlara düşman kahramanıyla kurduğu öfke koşutluğu (Kasıklarına kadar her şeyleri ortaya dökmüş kızlar... Mini eteğinin altından mermer iki sütun gibi uzayıp giden bacakları bembeyazdı. Göbek çukuruna kadar her şeyi meydandaydı. Birden kan beynine vurdu. Sevmiyordu kadınların hiç birini artık... Tüm dünyanın kız ve kadınlarını öldürmek istiyorduk), **"Aaariiifff"**'teki çığlık, **"Çeço"**'da ölüme doludizgin gidiş... sanırım Baysal'ın öyküye katılışından dolayıdır Fakat öyküleri çarpıcı ve çekici yapan da Baysal'ın bu içtenliği, dolayısıyla kazanılan lirizmdir. Kimi öyküleri anı izlenimi bırakan olaylara dayandırması, pek cok öyküde **Geyve Boğazı, Sapanca Elması, Tozlu Hamam, Beşköprü, Tabahna Suyu, Erenler, Altın Kundura...** gibi Adapazarı merkezli özel adlar kullanması da içtenliğin nesnel kaynakları olarak düşünülebilir.

Özetle; coşkusu, güzellikleri ve öykülemesiyle okuru prizmasına çeken bir usta Faik Baysal.

yasını, dünya görüşünün oluşmasında etkili olan olayları, ilişkileri, aşkları yansıtan mektuplar.

Heine;Marx, Engles, Hugo, Balzac'ın çağdaşıdır. Vatanında özgürlük hareketinin kahramanı, 1830, 48 Paris İşçi Devrimlerinin tanığıdır. Gericiliğin kampı kilise ve aristokratlara karşı tutkuyla savaşır.

Edebiyatta romantizmin siyasette özgürlüğün şarkısıdır.

M. Togar'ın girişi ve açıklayıcı dip notlarla 19. yüzyıl Avrupasından bir soluk, Heine'nin Mektupları.

ORTADOĞU ÇIKMAZI
Cengiz Çandar
Hil Yayınları-'83
208 s.- 400 TL.

Yıllardır haber bültenlerine konu olan Ortadoğu, bölgeyi çok iyi bilen, olayları yerinde izleyen bir gazetecinin kaleminden.

Kitap Ortadoğu'nun iç ve dış dinamiklerini genel çizgileriyle değerlendiren bir giriş ve İran devrimi, Lübnan olayları, Suriye, Mısır, Cezayir'deki olaylar konusunda haber-yorum, söyleşi ve gözlemden oluşan yazıları içeriyor.

Çandar girişte şunları belirtmiş: "Ortadoğu dünyanın bunalım merkezi. Dünya çapındaki çatışmanın sahnesi ve aynası. İnsanlığı tanrısal barışa davet eden büyük dinlerin beşiği olan bu bölge, bugün dünyayı onulmaz bir felakete sürükleyebilecek bir savaşın, bir dünya savaşının da yuvası."

1983'te Türk dili ve yazınına genel bir bakış

EMİN ÖZDEMİR

Bir yılın dilsel ve yazınsal ürünlerini topluca dökümleme, bunları bir takım genel saptayımlar içine oturtma, yıllık değerlendirme yazılarının başat amacıdır. Ben de öyle yapacağım. 1983'te Türk dilinin ve yazının görünümünü, temel yönsemelerini kalın çizgilerle belirlemeye çalışacağım. Daha doğrusu nirengi noktalarıyla yılın görünümünü yansıtmayı deneyeceğim.

1983 Türk dilinin yargılandığı bir yıl olmuştur. Bunu yıl içinde yoğunlaşan tartışmalara, sözcüklere yöneltilen suçlamalara bakarak söylüyorum. Gazetelerin birinci sayfalarına değin yansıyan bu tartışmalarda gelişen, özleşen Türkçe; özleştirme ülküsüne gönül vermiş Türkçeseverler ağır bir dille suçlandılar: "Dilimizi yolunmuş tavuğa çevirdiler", "Geçmişimizi bize unutturmak istiyorlar", "Bu zararlı ve yıkıcı kelimelerle babalarla çocukları birbirlerine düşürenler, bunları dışarıdan (komünist ülkelerden) ithal ediyorlar.", "Türkçeyi iptidai bir kavim dili haline getirdiler"... gibisinden suçlamalar yıl boyunca sürdü gitti.

Bilinen bir gerçektir, Türk dilini yalınlaştırıp geliştirme girişimleri Batılılaşma yönelimleriyle yaşıttır. Batılılaşma yönelimleri birtakım yeni kavramlarla karşı karşıya getirmiştir bizi. Hem bu yeni kavramları karşılama, hem de bunları halka iletme ister istemez yeni bir yazı dili oluşturmayı gerekli kılmıştır. Nitekim Tanzimat Fermanı'nın ünlü mimarı Reşit Paşa bu gereksinimi duyanların başında gelir. "Herkesin anlayabileceği yalınlıkta bir yazı dili oluşturma" Tanzimatçıların ortak bir ilkesi gibidir.

Bu ilkenin uygulamaya konması ya da yaşama geçirilmesi gerçekleştirilmiş midir? Böyle bir şey söylenemez elbette. Ne ki, Tanzimatçıların bu özlemi daha sonraki dönemlerde de gündemde kalmıştır hep. Servetifünun, Milli Edebiyat dönemlerinden geçerek Cumhuriyet dönemi atılımlarının odak noktası olmuştur bir bakıma. Gerçek anlamda dilin yalınlaştırılması, bilgiyi geniş yığınlara taşıyacak bir yapıya kavuşturulması dil devrimiyle gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz değişik aşamalar izlemiştir bu değişme ve yenileşme. Her aşamada devrimin yanında olanların yanı sıra karşısında olanlar da çıkmıştır. Aslında doğaldır bu. Çünkü dilsel gelişme ve değişmede izlenen yol zorlamaya, yasal buyurum ve yaptırımlara dayanmaz. Doğaylı bir yol izlenir: Yazarların, bilim adamlarının öncülüğünde halktan aldığını halka verme yolu. Değindiğim gibi bu yolu tıkama çabaları her dönemde varolagelmiştir. Ancak kimi dönemlerde bu çabalar güçlenmiş, kimi dönemlerdeyse zayıflamıştır. 1983'te bu çabaların yoğunlaştığını, eski yıllara oranla daha bir güçlendiğini belirteyim.

1983, dil devriminin, dil devrimcilerinin ve Türkçenin kazandığı yeni söz değerlerinin yargılandığı, suçlanıp karalandığı bir yıl olmuştur. Kimler sürdürmüştür bu suçlama etkinliğini? Ad sayıp dökecek değilim. Daha çok şu dergi ve gazetelerde görülmüştür bu...

anlayamaz duruma düşürmüştür. Bu kurumun kapatılması, mal varlığına el konması gerekir...

Bu savlar belirli gazete ve dergilerde değişik başlıklar altında kamuoyuna sunulurken, 1982 Anayasası'nda yer alan "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu"nun kurulmasına yönelik yasa tasarısı Danışma Meclisi'ne sunulmuştur. 1983'ün ilk günlerinde gündeme gelen yasa tasarısı ister istemez dil sorununun hep tartışma gündeminde kalmasına ortam hazırlamıştır. Tasarı bir yandan Danışma Meclisi'nde, bir yandan da Danışma Meclisi'nin dışındaki çevrelerde tartışılmıştır. Böylece yılın ana konularından biri olmuştur dil sorunu.

Başta **Tercümancılar** olmak üzere coşkuyla karşılamışlardır tasarıyı kimi çevreler. Çünkü tasarı yasalaştığı zaman Türk Dil ve Tarih Kurumlarının tüzel kişiliği sona erecek, bu kuruluşlarda görev alacaklar atanma yoluyla geleceklerdir. Kısacası dernek düzen ve yapısından devlet dairesi biçimine dönüşecektir bu kurumlar. Bu da yıllardan beri dile getirilen bir özlemin, "dili devlet denetimine alma" özleminin gerçekleşmesi olacaktır.

Türk Dil Kurumu'na yapısal bir değişim getirmeyi amaçlayan tasarıyı "kutsal bir atılım" diye niteleyenler çıkmıştır. Sözgelimi Ahmet Kabaklı **Tercüman**'ın 24-26 Ocak 1983 günlü sayılarında bu değişimi çok önemli bir girişim diye vurgulamış, "yüzakı bir kültür hamlesi" olarak adlandırmıştır. Kabaklı'nın bu sevinç ve coşkusunu paylaşanlar da **Bulvar** gazetesinden **Töre** dergisine varıncaya değin irili ufaklı birçok yayın organında duygularını dile getirmişlerdir. Danışma Meclisi hiçbir şey yapmasa da salt bu tasarıyı gerçekleştirip yasalaştırsa amacına ulaşmış olacağını belirtmişlerdir.

KARŞI ÇIKIŞLAR

Yasa tasarısına içerdiği ve getirdiği kimi değişiklikler yüzünden karşı çıkanlar da olmuştur. Atilla Sav, "Atatürk'ün Vasiyeti" "**Cumhuriyet**, 15 Ocak 1983), Hıfzı Veldet Velidedeoğlu "Atatürk'ün Vasiyeti Bozulamaz" (**Cumhuriyet, 16 Ocak 1983**), Mümtaz Soysal "Hukukla Oynamak" (**Milliyet,** 18 Ocak 1983) adlı yazılarında tasarıyı hem Medeni Kanun, hem de Dernekler Kanunu açısından eleştirmiş, Atatürk'ün vasiyetini yaralayacağını değişik açılardan ortaya koymuşlardır. Dahası bu tasarının Türk Dil ve Tarih Kurumlarının tüzel kişiliğini kaldırması bakımından 1982 Anayasası'nın 134. maddesine de aykırı olacağını vurgulamışlardır.

Tüzebilimciler (hukukçular), tasarının tüzel yönden eksikliklerini ortaya korken, dilseverler, Türkçenin özleştirilmesi, geliştirilmesi, bir başka deyişle Atatürk'ün dil ülküsüne bağlı olanlar da konuyu dil gerçeği açısından ele almışlardır. Oktay Akbal Cumhuriyet'teki yazılarında bu yasa tasarısından duydukları sevinci dile getirenlerin nasıl öteden beri dil devrimine karşı olduklarını somut örneklere bağlayarak sergilemiştir. Konunun giderek politik bir tutuma dönüşece-

yeniden yayımladı. Bu yazı yüzünden Nadir Nadi ve gazetenin Yazı İşleri Müdürü Okay Gönensin hakkında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı (1) Numaralı Askeri Mahkemesi'nce dava açıldı. İki ay, yirmi gün hapis cezasına çarptırıldı Nadir Nadi. Daha sonra ise, bu mahkûmiyet kararı Askeri Yargıtay'da oybirliğiyle bozulmuştur.

Sözü şuraya getirmek istiyorum Danışma Meclisi'ne sunulan yasa tasarısı üzerinde tartışmalar, yazışmalar büyümüş, Türkçenin yazgısı yılın baş sorunu olmuştur. **Yankı** dergisi tasarının karşısında olanlarla yanında olanlara sorular yöneltmiş, konunun bütün boyutlarıyla tartışma gündemine getirilmesini sağlamıştır. Öte yandan Danışma Meclisi içinde de danışmanlar bu tasarıyı "Türkçenin tahribine son verme" amacıyla gerçekleştirmenin gerekliliğine değinmişlerdir. Sayıları sınırlı da olsa kimi danışmanlar da tasarıya karşı çıkmışlardır.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

Tartışmalarına kısaca değindiğimiz tasarı Danışma Meclisi'nin 7 Temmuz 1983 günlü oturumunda yasallaşmıştır. Milli Güvenlik Konseyi'nin de onayından geçtikten sonra 17 Ağustos 1983 günlü Resmi Gazete'de yasa metni yayımlanmıştır.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1984'e yazdığım "1983'te Türk Dili" adlı toplu değerlendirmede yasanın neler getirdiğini, hangi çalışmaların ve etkinliklerin sürdürülmesini öngördüğünü dökümlemiştim. Yineleyecek değilim burada. Şu kadarını söyleyeyim dernek düzeninden devlet kuruluşu kapsamına alınan Türk Dil Kurumu'nun öteden beri tüzüğünde saptadığı amaçlardan bir ayrılış olmamıştır. Büyük ölçüde benimsenmiştir bu amaçlar. Öte yandan yasanın benimsediği dil de %76 oranında Türkçedir. Yasa metninde gördüğümüz Türkçe söyleyiş oranına bakarak özleştirmeye karşı bir tutum içermediğini söyleyebiliriz.

Şu da bir gerçektir, Türkçenin özleşme ve gelişme serüveninde yeni bir evre başlamıştır artık. Türk Dil Kurumuna ve etkinliklerine karşı olan çevreler bu yeni düzenleyimi özleştirmeciliği durdurma yolunda bir atılım sayıyorlar. Böyle bir şey olabilir mi? Türkçenin özleşmesi, varsıllaşıp gelişmesi durdurulabilir mi? 1983'te bu sorular da tartışılmıştır sık sık.

Şu da bir gerçektir, Türkçenin özleşme ve gelişme serüveninde yeni bir evre başlamıştır artık. Türk Dil Kurumu'na ve etkinliklerine karşı olan çevreler bu yeni düzenleyimi özleştirmeciliği durdurma yolunda bir atılım sayıyorlar. Böyle bir şey olabilir mi? Türkçenin özleşmesi, varsıllaşıp gelişmesi durdurulabilir mi? 1983'te bu sorular da tartışılmıştır sık sık. **Cumhuriyet'te** yayımlanan bir soruşturmada Melih Cevdet Anday, Oktay Akbal, Tahsin Yücel, Vedat Günyol, Tomris Uyar, Kemal Sülker, İlhan Selçuk, Çetin

ni Dil Kurumu? Amaçları arasına aldığı etkinliklere hangi yöntemlerle eğilecektir? TDK'nın gerçekleştirdiği işlere sahip çıkacak, bunları sürdürecek midir? Bu sorulara şimdiden yanıt verilemez.

BAŞKA SORUNLAR

Yıl boyunca kimi sorunlar da bir dil sorunu olarak geldi tartışma gündemine. Yüksek öğretime konan Türkçe dersleri, daha doğrusu Türk dili dersleri bunlardan biri oldu. Özellikle bu derslerde öğrencilere okutulmak için seçilecek yazar ve yapıt adları tartışmanın odak noktasını oluşturdu. YÖK hazırladığı çerçeve programda hem dersin amacını, hem konu dökümünü belirliyor; hem de "uygulamada kullanılacak metinlerle ilgili kitaplar ve öğrenciye tavsiye edilecek eserler"i gösteriyor. Seçilen adlar arasında Sevinç Çokum, Bülent Yavuz Bakiler, Sadık K. Tural gibi Türk okurunun tanışık olmadığı ya da pek dar bir çevrenin duyduğu adların bulunması, kimilerinin de gelişen ve özleşen Türkçeye karşı oluşları (Arif Nihat Asya, Tahsin Banguoğlu, Muharrem Ergin, Mehmet Kaplan, F. Abdullah Tansel, Mümtaz Turhan) tartışmalara yol açtı. Öte yandan Sait Faik, Orhan Veli dışında çağdaş Türk yazınından başka adlara yer vermeyiş de eleştirilen yönlerden biri oldu.

Yabancı dille öğretim sorunu da üzerinde durulan konulardan biri oldu. Yabancı dili öğrenmeyle, yabancı dille öğretim kavramlarının karıştırılmaması gerekliliği tartışmalarda ortaya kondu.

YAPITLAR VE YAZILAR

1983 dil sorunlarının gündemden inmediği bir yıl oldu. Ne ki, ürünler yönünden verimli bir yıl olduğu söylenemez. Bir kez üniversite düzeyinde dil sorunlarımıza eğilen çalışmalar yapılmadı. Çalışmalar Türk Dil Kurumunkilerle sınırlı kaldı. Bunlardan kimilerini anayım burada: **Macit Gökberk Armağanı, Türkçe Sözlük, Fizik Terimleri Sözlüğü, Matematik Terimleri Sözlüğü, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dili Araştırmalar Yıllığı, İstatistik Terimleri Sözlüğü, On Sekizinci Türk Dil Kurultayı...**

Türk Dili'nin Temmuz ve Ağustos sayıları "Dil Öğretimi" konusuna ayrıldı. Bu sayıdaki yazılarla birlikte Meriç Karacaovalı'nın "Türkçenin Standartizasyonu" (Cumhuriyet, 16.VI.1983), Türker Acaroğlu'nun "Kimi Eski Sözcüklerimizin Kaynakları ve Yayılış Alanları" (Yazko Somut 23-30 Eylül 1983), Ferit Edgü'nün Milliyet Sanatta-

tirmek isteyenler yok değil. Sözgelimi **Varlık** böyle değişim süreci içinde. Kemal Özer'in danışmanlığında yeni arayışlara yöneldi Varlık. Yazının kuramsal sorunlarına yer verirken sayfalarını yeni adlara açtı. Varlık gibi, Doğan Hızlan'ın danışmanlığında yayımını sürdüren **Hürriyet Gösteri** de daha çok konu alanı açısından arayışlar gösterdi. Ayın dosyası bölümünde ele alınıp işlenen konular bu arayışın somut örnekleridir. Aynı arayışı **Yazko Edebiyat'**ta da görüyoruz. Nitekim yıl içinde el değiştiren dergi yönetimi, derginin hem sayfa düzeninde hem de yazınsal yaratıların dergideki dağılım ve türlendiriminde değişiklikler yaptı. **Milliyet Sanat'**sa kemikleşmiş, yerleşik tutumunu, bol resimli, fotoğraflara dayalı sanat olaylarını duyurma yönelimini değiştirmedi pek. Daha önceki çizgilerini derinleştirerek sürdüren **Yarın, Yaba, Bilim ve Sanat** dergilerinde yeni bir açılım olmadı.

Çağdaş Eleştiri, yazınsal ürünlere değil, daha çok bunların sorunlarına, kuramlarına yer veren bir dergi. Yerli yaratılara, yazılara olduğu kadar çevirilere de ağırlık veriyor. Denilebilir ki Çağdaş Eleştiri hemen her sayısıyla yazınsal kavram ve terim dağarcığımızın sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Bu bağlamda özgün bir yeri vardır dergiler arasında.

1982 Haziranında yayımına son veren **Sanat Olayı,** 1983'ün Aralığında Attilâ İlhan'ın danışmanlığında yeniden başladı yayımına. Derme çatma, yığma, bir havası var bu ilk sayının. Sözde bir tartışma, bir devinim getirmek isteniliyor dergideki yazılarla. Kuşkusuz tek sayıya, hem de ilk sayısına bakarak dergi üzerine bir yargıya varmak yanıltıcı olabilir. Yoksa, bu ilk sayının, acele yolculuğa çıkan bir kişinin valizine benzediğini söyleyebiliriz.

İzleyebildiğim dergilerin genel görünümü böyle. Bunlarda yer alan yazınsal ürünlere gelince şiir açısından iki ana yörüngeye oturtulabilir bunlar: Dile yaslanan, büyük ölçüde dilin tadını çıkaranlar, dilin tadıyla birlikte daha çok toplumsal bir öz, toplumsal bir iletiye ağırlık verenler. Ali Yüce'den Yaşar Miraç'a: Ahmet Telli'den Hilmi Yavuz'a; Ozan Telli'den Erol Çankaya'ya değin değişik adlar bu iki yörüngeden birine yerleştirilebilir. İzleksel ve söylemsel bir değerlendirme yapılarak...

Böyle bir ayrımlamanın dışında kalanlar olacaktır elbette. Doğaldır da bu. Bir genellemeye giderek yapıyorum bu saptamayı. Şunu da ekleyeyim 1983'te bir şiir olayı yaşanmadı ama şiir ırmağımız aktı durdu yıl boyunca. Seyrek de olsa dergilerde Edip Cansever, Oktay Rıfat, Metin Eloğlu, Ali Yüce, Hilmi Yavuz, Mehmet Başaran, Talip Apaydın, Şükran Kurdakul, Erol Çankaya, Refik Durbaş, Necati Cumalı, Ali Püsküllüoğlu, Abdülkadir Bulut şiirlerini yayımladılar. Ahmet Erhan, Ahmet Özer, Hidayet Karakuş, Hüseyin Yurttaş, Hüseyin Ferhad, Seyyit Nezir, Suat Vardal, Turgay Fişekçi... Adlarına ve şiirlerine duyulan ilgiyi pekiştirip

Şairler ve Yazarlar Sözlüğü üzerine

MUZAFFER UYGUNER

Yazın dünyamızdaki adları (ya da imzaları) yakından tanımak bakımından yazarları ve ozanları tanıtan kitapların önemi elbette yadsınamaz. Ancak, bu kitaplarda yer alan bilgilerin doğru ve güncel olması, ona başvuracak kişilerin doğru ve gerçeğe uygun bilgi edinmeleri bakımından önemlidir. Ancak, bu konuda bilgi vermek üzere düzenlenen kitaplarda bunu görememekteyiz. Burada üzerinde duracağımız kitap, Şükran Kurdakul'un, yıl içinde dördüncü basımı yapıldığı belirtilen **Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü**'dür. [1]. Daha önce ki baskı için de görüşlerimizi belirtmiştik. Bilmiyorum, o yazımız, üzerinde durulmayacak kadar önemsiz miydi?

Kitabı açıp da ikinci sayfayı çevirince, Sait Faik'in yapıtlarına göz attığımızda epeyce önce yayımlanan kitaplarının anılmadığını görüyoruz. Tarafımızdan baskıya hazırlanıp Bilgi Yayınevi'nce yayımlanan **Balıkçının Ölümü/Yaşasın Edebiyat, Açıkhava Oteli,** çeviri ve uyarlamalarından oluşan **Müthiş Bir Tren,** çok önceleri yayımlanıp ikinci baskısı Bilgi Yayınevi'nce yapılan **Yaşamak Hırsı** anılmamıştır. Haydi diyeyim ki, sağlığında basılan kitapları anılmış da ölümünden sonra yayımlananlar anılmamıştır. O da değil. Çünkü, **Tüneldeki Çocuk, Mahkeme Kapısı** da ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bilgi Yayınevi'nce yapılan basımların 8 ciltten oluştuğunu yazmak da cabası. Sait Faik, şöyle böyle bir yazar değil. Onunla ilgili bilgilerde böyle noksanlık olursa öbürlerine nasıl güveneceğiz?

Samet Ağaoğlu geçen yıl içinde ölmüştü. Burada ölüm tarihini benim vermem gerekmiyor. Ama, 1983 yılında basılan bir kitapta bu tarih gösterilmeliydi.

Füsun Akatlı'nın 1982 yılında yayımlanan ve okurlar için ilginç olacağına inandığım kitaplarını da anmamız gerekmez miydi? Gülten Akın'ın, bütün şiirlerini **Seyran** adlı bir kitapta topladığı da işaret edilemez miydi? Aksal'ın son şiir kitabı 1982 yılında çıkmadı mı? Abdullah Aşçı hiç mi kitap yayımlamadı? Kemal Ateş'in **Toprak Kovgunları** adlı bir kitabı ödül alıp yayımlanmadı mı? Salâh Birsel 1979 yılından sonra hiç mi kitap yayımlamadı? A. Bozfırat ölmedimi? Biraz atlayalım da Cemal Yeşil'e gelelim ve onun **Rübailer II** adlı bir kitabının da yayımlandığını söyleyelim. Dergiler konusunda, eski

suçlamayı sürdürenler: **Tercüman, Son Havadis, Flaş, Hamle, Yeni Düşünce, Yeni Devir, Adalet, Anadolu, Olay, Milli Gazete, Tasvir, Türkiye...**

DİLDE DEVLETÇİLİK ÖZLEMİ

Andığım gazete ve dergilerde çıkan, gelişen ve özleşen Türkçenin kazandığı yeni söz değerlerini yerenlerin ağız birliği etmişçesine yineledikleri ve vurguladıkları sav şu olmuştur: Türk Dil Kurumu bir dernektir. Bilimsellikten uzaktır. Dilimizi bir çıkmaza sokmuştur. Kuşaklar arasında anlaşma bağını koparmış; babalarla çocukları birbirini ğini, temelde bir kültür sorunu ve değişkeni olan dilin bütün yönleriyle politikaya bulaştırılacağını açıklayan yazılar yazılmıştır. Çünkü tasarı getirdiği yeni düzenlemelerle dili dolaylı yollarla değil, doğrudan bir denetim altına almayı amaçlamaktadır; öte yandan bu denetimi yapacak kişiler de politikacılarca atanacaktır. Kısaca tasarıya yöneltilen eleştirilerin bir dilimi de bu noktada yoğunlaşmıştır.

Nadir Nadi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yasa Tasarısı'na karşı, 1961'de yayımladığı "Tuhaf Bir Tasarı" adlı yazısını 23 Ocak 1983 günlü Cumhuriyet'te

Altan, Prof. Dr. Akşit Göktürk, Ayla Kutlu, Yaşar Kemal Türkçenin özleştirme, kendi öz değerlerine kavuşma yönsemesinin durdurulup engellenemeyeceğini belirttiler.

Başka soruşturmalarda da aynı gerçekler dile getirildi. Örneğin **Hürriyet Gösteri**'de (sayı 34, Eylül 1983 Mehmet Deligönül, Atilla Dorsay, Hikmet İlaydın, Kâmile İmer, Pınar Kür, Ahmet Oktay, Erol Toy TDK'nın uğradığı yapısal ve işleyişsel değişikliğin özleştirmeyi durduramayacağını, dili geriye götüremeyeceğini açıkladılar. Bunun gibi **Yazko Edebiyat** da uğraş ve ilgi alanlarına göre kimi yazarlara (Ahmet Cemal, Necati Güngör, Kemal Özer, Ali Püsküllüoğlu, Bekir Yıldız), bu konudaki düşüncelerini sormuş. Aynı noktada kesişiyor yanıtlar. Dilin özleştirilip geliştirilmesini kurumlar, kuruluşlar değil, yazarlar ozanlar gerçekleştirir.

Dillerin yazgısını yazarlar, ozanlar çizer. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu içinde nasıl bir etkinlik gösterecektir ye-

ki "Politika ve Dil" adlı yazılarını da sayayım.

YAZINSAL GÖRÜNÜM

Dil tartışmalarının alabildiğine yoğunlaştığı 1983'ün, yazınsal ürünler ve olaylar açısından devinimli bir yıl olduğu söylenemez. Bir kez ortaya konan ürünler yönünden nicelik bir yana, nitelikçe tartışma yaratacak bir roman, öykü, oyun ya da şiire rastlanamadı. Bununla ortaya yeni ürünler konmadı demek istemiyorum. Elbette yazarlarımız, ozanlarımız sürdürdüler çalışmalarını. Dergilerde şiirler, öyküler, denemeler, eleştiriler yayımlandı. Ödüller dağıtıldı. Ödül kazananlarla konuşmalar, görüşmeler yapıldı. Yazınsal sorunlara yönelik sormacalar düzenlendi. Ne ki bütün bunlar yılın olağan etkinlikleri olarak sürüp gitti. İlgileri ve dikkatleri üzerine toplayan, **yılın yazın olayı** dedirtecek bir yaratı ortaya konmadı. Vurgulamak istediğim de bu.

Çok yinelenmiş bir söz vardır: Yazının nabzı dergilerde atar. Daha yalınlaştırarak söylersek yazının deney yeridir dergiler. Bu yönden yıllık değerlendirmelerde dergilerin görünümüne bakmak, büyük ölçüde yazınsal görünümü de yansıtmaktır.

Bir genel saptayımımı söyleyeyim önce bir ikisi bir yana bırakılırsa dergilerimizin havası üç aşağı beş yukarı aynı. Bir kez kadrolaşma yok. Aynı adlar, aynı konular, boyutları ya da baskı ve sayfa düzeni ne denli farklı olursa olsun, hemen her dergide karşımıza çıkıyor. Kuşkusuz kendini yenilemek, değiş- genişlettiler.

Şiir alanında gördüğümüz bu niceliksel, bir ölçüde niteliksel, zenginliğe öykü alanında rastladığımı söyleyemeyeceğim. Dergilere bakarak. Osman Şahin'in "Ocağına Düşmek", Necati Güngör'ün "Dünya Bir Yağmur", Selçuk Baran'ın "Baharın Zamanı", Hulki Aktunç'un "Binbirdirek Batakhanesi - Yeni Bir Söylenti", Feyaza Çilingir'in "Anaç Yaprak", Rıza Zelyut'un "Elimi Tut Anne" dergilerde yayımlanan öykülerden bende kalanlar. İnci Aral'ın adını da anmam gerek.

Kitaplaşmış yaratılara gelince 1983'ün öykü kitapları içinde özellikle birini, Mehmet Başaran'ın **Dilsiz Oyunu**'nu anmalıyım. Yaşamımızı karartan ya da yaşamımızdan yitip giden ayrımına varmadığımız, bu yüzden de sevgisizliğin çölüne bizi düşüren etkenlerin üzerinde düşünüyor Mehmet Başaran.

Roman açısından da kurak bir yıl sayılmaz 1983. Yılın ürünleri arasında ilk elde anacağım adlar şunlar: **Sevgili Arsız Ölüm** (Latife Tekin), **Tutsaklar** (Ayla Kutlu), **Ölü Bir Deniz** (Erhan Bener), **Kervan - Servan** (Esma Ocak)...

Oyun, eleştiri, deneme, günlük, anı, gezi türlerine gelince yazınımızın bu bölgelerini genel saptayımlar düzeyinde değerlendirmek oldukça güç. Tekil örnekler düzeyinde kalan bu bölgelere özgü örneklerin her birini ayrı ayrı ele almak gerekir.

Yineleyerek bağlayayım yazımı: Dil açısından devinimli, yazınsal yönden özgünlüğü olmayan bir yıl sayılabilir 1983.

yazımızda belirtmeğe çalıştığımız nususların da gözden ırak tutulduğunu söylemeyelim mi? Abdülhak Hâmit Tarhan'ın şiirlerinin topluca yayımlandığını ve bunları İnci Enginün'ün baskıya hazırladığını genç okurlara haber vermeyelim mi?

Bütün bunlar, şöylece gözümüze çarpanlardır. Teker teker ele alıp da maddeleri, herbirindeki noksanlıkları bircik bircik göstermeğe kalkışmadık. Çünkü, bildiklerimiz kadar da bilmediklerimiz vardır. Bir taşralı garip meraklının elinin altında bazı belgelerin olmaması nedeniyle hata yapması her zaman olağandır. Ama, "Türk Klasikleri" yargısına erişmiş bir kitabın hatalarının en aza indirilmiş olması, taşralı bir meraklının bile görebileceği noksanlıklardan uzak olması gerekmez mi?

Sorular, sorular... İlk kez bir yazımda bu kadar soru sordum.

Sormakta haksız sayılmam herhalde. Eleştiri, kötü yanları belirtip iyi yanları es geçmek değildir, denilecek. Bu söz de doğrudur. Kitap, bir çok maddede doğru olanı vermiştir. Kurdakul'un bu emeğini elbette yadsıyamayız. Gelecek baskının daha noksansız olmasını bekleyeceğim.

1- Şükran Kurdakul, Düşün ve Edebiyatımızda Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Bilpa Yayını-Türk Klasikleri, İstanbul 1983 (4. basım), 599 sayfa, fiyatı 500 lira.

Evlerin, dar sokakların, insan'ın geniş yürekli şairi Behçet Necatigil'e saygı

VEDAT YAZICI

Yaşamını şiire adamış, bireyin günlük dertlerini, özlemlerini bir kuyumcu titizliğiyle şiirlerinde işleyen bir şair Behçet Necatigil.

Şiirle başlayan, şiirle gelişerek şiirle süren ve yine şiirle kapanan yalın, kararlı, sabırlı, soylu bir sanat çizgisi...

"Kapalı kaynar tencerem, bilinmez/Et mi pişer, dert mi pişer./Çağırmadılar ki beraber gidelim/Gittiler birer ikişer."

(Kapalı Çarşı, Hal Tercümesi)

İlk şiirini 1935 yılında Varlık dergisinde yayımlayan Necatigil bu tarihten sonra bireyin yaşayışında önemsizmiş gibi görünen ayrıntıları yalın bir söyleşiyle şiirleştirme yoluna girer. Issız sokaklar, karanlığına sığınılan gece, özlemi çekilen küçük sevinçler, kaldırımlar, duvar dipleri, sıkıntı ve hüzün... Necatigil şiiri bu izleklerle uç vermeye başlayacaktır.

1945-1955 yılları arasında yazdığı şiirlerde çokça anlatı ögesine yaslanacaktır Necatigil. Kendi deyişiyle "ayrıntıları belli, anlamları açık" şiirlerdir bunlar. 1955'ten sonra bu anlayışını beğenmez. Yalnızca; **Bir duyarlığı sezdirme, bir telkin, bir yaşantı birliği sağlama yoluna sapacaktır.** (10 Aralık 1968, radyo konuşması, anan: Rauf Mutluay, Çağdaş Türk Edebiyatı.)

Behçet Necatigil'in yaşamını şiirinden ayıramayız. Şiirlerinin hemen bütün ögeleri yaşayışının ayrıntılarında saklıdır. Düzenlilik, program dışına çıkmamak, uzun çalışma saatlerinden yorulmadan çıkmak ve sessizlik kişiliğinin belirgin özellikleridir. (Yasemin Saner, Milliyet Sanat Dergisi, 1 Aralık 1980)

Necatigil'in ilk şiir kitabı "Kapalı Çarşı" 1945 yılında yayımlanır. Anlık duyguların dile getirildiği 48 şiirden oluşur kitap. Söz sanatlarının ustalıkla kullanıldığı bu şiirlerinde Necatigil biçime de önem veren bir kimlikte görünür.

İkinci yapıtı Çevre'de (1951) tedirginlikleri, bunalımları başköşeye alacaktır Necatigil. Bir de ev-

lere girecektir artık. Acısıyla, sevinciyle, iyisiyle, kötüsüyle evler... "Çevre"den iki yıl sonra yayımlanan kitabın adı da "Evler" olacaktır.

"Necatigil evlerin şairidir" demek fazla bir şey vermez bize. Bu "ev" temasının Necatigil'in şiirinde neyi imlediğini, neleri kapsadığını ortaya koymak gerekir. (...) İkili bir anlamdır bu çoğu kez. Hem, bu çekingen, tedirginlik, kuşku içindeki insanı dışarı'dan, çevre'den koruyan bir sığınaktır, hem de umarsızlıktan dolayı içinde yaşamak zorunda olunan bir yerdir. Yani hem bir sığınak, hem bir hapishane." (Mehmet H.Doğan, Türk Dili, Mart

Necatigil için yaşama düzeyinin, yaşama biçiminin göstergesidir ev. "Evlerle Savaş" başlıklı şiirinde evlerle aramızdaki savaşın kaçınılmazlığını, sürekliliğini vurgular. İnsan sürekli evlerin, "git getir" buyruğundadır. Yaşam boyu yiyecek, içecek, yakacak, giyecek taşınacaktır evlere; yine de doymak nedir bilinmeyecektir. Buyruğun ardı arkası kesilmeyecektir: "git, getir".

"Körükler cılız olmak/Evlerin hiddetini,/Evlerle savaşımız/Savaşların çetini.

Evler her gün yollar bizi dışarı: Git. getir! Emredilen ekmeği akşamları/Alın terlerimiz getirecektir."

(Evler, Evlerle Savaş)

Necatigil Evler'den çıkıp dışa açılmak isteyen insanın tedirginliğini, çabasını 1956'da yayımlanan "Eski Toprak" şiirler toplamında dile getirecektir. O, artık sözcük ustalığında, simgeli bir söyleşin derinliklerine doğru yol alacaktır. Böyle olmakla birlikte yaşayışının getirdiği etkiler şiirinin konu dağılımında yine ön planda yer tutacaktır. "Arada" ve "Dar Çağ" adlı kitaplarında da Necatigil çizdiği şiir yolundan ayrılmadığını gösterecektir. Evlerde yaşayanlar, yollara dağılan yorgunluklar, umutlar, acılar, tedirgin anneler Necatigil'in şiir tablosunda koyu görüntüler oluşturacaktır.

Kapalılık Divançe'yle birlikte Necatigil'in şiir dörtgenine girerken çağrışım kolaylığından uzaklaşılacak, simgeli söyleyiş ustalıklarına yaslanılan zor şiirin peşinde yürünecektir.

Behçet Necatigil şiirinde yerli havanın esmesini ister. Şiirlerine eşyalardan, evlerden, insanlardan gölgeler düşsün ister.

Yazdıkları kendi değerlerinden, yüzyıllardan beri sürüp gelen diri sözcüklerden, deyimlerden, söz ve edebiyat sanatlarından beslensin ister. Ve bütün isteklerini gerçekleştirir.

Behçet Necatigil şiirlerinin yanısıra, yararlı başka yazı uğraşları içinde de görünür, başka türlerde de titizlikle çalışarak yazınımıza değerli yapıtlar bırakır. Düzeyli, ince işçiliğiyle yabancı yazarlardan dilimize seçkin yapıtlar kazandırmıştır. "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü", "Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü" alanının nitelikli çalışmalarıdır. Şiir duyarlığını, şiir inceliğini radyo oyunlarına da yansıtmış, bu dala da en yetkin örneklerle katkıda bulunmuştur. "Yalnız ses etkisine dayanan bu konuşmalarda inanılmaz derinlikte insancı bakışlar vardır." (Rauf Mutluay, Çağdaş Türk Edebiyatı, s: 367)

13 Aralık 1979 günü yitirdiğimiz değerli şairimiz Behçet Necatigil şiirlerinde canlandırdığı sade insanların arasından kırık bir gülümseyişle varlığını sonsuz sürdürecek.

TİYATRO - OPERA- BALE

— 1983-84 döneminde çalışmalarını İstanbul'da sürdüren Ankara Çocuk-Gençlik Tiyatrosu, adını değiştirerek Aile-Çocuk ve Tiyatro topluluğu adını aldı. Topluluk, Enis Fosforoğlu Tiyatrosu'nda "Oynamak İstiyorum" adlı müzikli çocuk oyununu sergiliyor.

Christian Veit - Wolfgang Kolneder ikilisinin yazdığı, Özlem Ertan'ın Türkçeleştirdiği oyunu Reha Bilgen yönetiyor. Müziklerini Muammer Sun'un hazırladığı oyunda Meral Koro, Ayşe Oya Küçümen, Fazıl Cem Küçümen, Gamze Gözalan ve Reha Bilgen rol alıyorlar.

— Ankara Devlet Opera ve Balesi Rossini'nin **Sevil Berberi,** Mascagni'nin **Cavalleria Rusticana** ve Leoncavallo'nun **Palyaço** operalarını sergiliyor.

Gürçil Çeliktaş'ın sahnelediği **Sevil Berberi**'nde orkestrayı Cem Mansur, koroyu Jaroslav Wolf yönetiyor. Yapıtta, koreografisini Zourob Kikilatşi Vivi'nin yaptığı bale gösterisi de yer alıyor. Operanın dekor ve giysilerini Cevdet Batur hazırladı.

Cavalleria Rusticana'da ise Ender Arıman, Nilgün Akkerman, Deva Çolakoğlu, Şule Köker ve Leyla Çolakoğlu rol alıyor. **Palyaço** operasında başlıca rolleri Keriman Davran, Yıldız Tumbul, Oktay Akyüz, Ekrem Çelikkol, Cumhur Böler ve Seyit Ahmet Yıldız paylaşıyorlar.

— Ankara Devlet Opera ve Balesi'nde Adnan Saygun'un Yunus Emre **Orotoryosu** ve Verdi'nin **Rigoletto** operasının çalışmaları da sürüyor.

— Ankara Sanatevi'nde **"Hamdi Ortadirek'in Önlenebilir Çöküşü"** sahneleniyor. Selçuk Uluergüven ve Erol Demiröz'ün yazdıkları oyunu yine Erol Demiröz yönetiyor. Oyunun müziklerini Ertuğrul Bayraktar, danslarını Feridun Ulusoy hazırladı.

— Stockholm Halk Oyuncuları'nca düzenlenen 'Haftalık Tiyatro Şenliği büyük ilgi gördü. İsveç'in başkenti Stockholm'de çalışmalarını sürdüren Halk Oyuncuları topluluğunun Berlin Schaubühne Tiyatrosu ile birlikte düzenlediği 'Haftalık Stockholm Tiyatro Şenliği' geçtiğimiz hafta yapıldı. Stockholm'de çalışmalar yapan Halk Oyuncuları'nın kadrosunda Tuncel Kurtiz, Ayşe Emel Mesci, Ragıp Yavuz, Mahmut Gökgöz, Semah Gökgöz, Kamuran Tanfer, Serpil İnanç, Mustafa Uzun, Emin Bozkaya gibi sanatçılar bulunuyor.

SERGİLER

İstanbul

— Galeri Baraz'da 20 Aralık'ta açılan karma resim sergisi 11 Ocak'a dek sürecek.

— Biles Öcal, ilk kişisel resim sergisini 4 Ocak'ta Galata Sanat Galerisi'nde açacak. Sergi, 24 Ocak'a dek açık kalacak.

— Tiglat Sanat Galerisi'nde Ruzin Gerçin'in suluboya resim sergisi sürüyor. Sergi 21 Ocak'ta kapanacak.

— Taksim Sanat Galerisi'nde Sema Ündeğer ve Faruk Çağla'nın karikatür, Muhsin Bilyap'ın resim sergileri 3 Ocak'ta sona eriyor. Galeride, 4 - 18 Ocak günleri arasında Nejat Gönenç, Ulvi Soyaslan ve Nurperi Demirhan'ın resim sergileri yer alacak.

— Burhan Uygur'un resim sergisi EDPA Sanat Galerisi'nde sürüyor. 23 Aralık'ta açılan sergi 23 Ocak'ta sona erecek.

— Günajans salonlarında, 'Bedri Rahmi Öğrencilerinden Bir Grup' sergisi yer alıyor. 5 Ocak'a dek açık kalacak olan sergide, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencilerinden Birim Bozok, Nurper Demirhan, Nedim Günsür, Gülsün Karamustafa, Zerrin Kehnemuyi,

1983'te sinema

Ülkemizde İstanbul Festivali "Sinema Günleri 83" gösterileri dışında "olay" olarak anılmayı hak eden tüm gelişmeler, sinemanın yerel ve kamusal kurumlarla (kısaca devletle) ilişkilerinde ortaya çıktı. Örneğin Türkiye Moskova Film Şenliği'nde resmen temsil edilecekken, bu, son anda anlaşılamayan nedenlerle gerçekleşmedi... Belediyelerin sinema bilet fiyatlarını çağdışı düzeylerde tutmayı sürdürmeleri bir garabet olarak devam etti... Hazırlanan yeni Sinema Yasa tasarısında sansürün daha da ağırlaştırıldığı öğrenildi... Nihayet kasım ayında TRT Genel Müdürü Macit Akman, kurumun 1979-1982 arasında 20 milyon lira harcatarak yaptırdığı dizi film Yorgun Savaşçı'nın yaktırıldığını ilan etti.

NEZİH COŞ

Geride bıraktığımız yılın sinema dökümünü iki düzlemde yapmak istiyorum. Değişik yerlerde görebildiğim kayda değer filmler ve irili ufaklı çeşitli sinema olayları.

TECİMSEL SİNEMALARDA İZLEDİĞİMİZ FİLMLER

Yıl içinde dört ayrı gösterim alanında film izledim. Tecimsel sinemalar, İstanbul Festivali, TV ve kültür merkezleri. (Giderek yaygınlaşan videoyu biryana bırakıyorum.) Tecimsel sinemalarda 1982-83 sinema mevsimi öncekilere göre daha nitelikli bir yabancı film toplamıyla kapandı. Kuşkusuz bir bölümünü 1982'nin son aylarında izlediğimiz filmlerden en iyi bulduğum yabancı ve yerli örnekleri daha önce ayrıntısıyla açıklamıştım (Somut, 24 Haziran). Çok kısa biçimde yinelersem, en iyi yabancı filmlerim **Yalnız Bir Kadın** (P. Mazursky), **Teneke Trampet** (V. Schlöndorff), **Dönüş** (D. Duval), **Hair** (M. Forman), **Eve Dönüş** (H. Ashby), **Köpeklerin Günü** (S. Lumet), **Kramer Kramer'e Karşı** (R. Benton), **New York New York** (M. Scorsese), **Kutsal Hazine Avcıları** (S. Spielberg), **Sıradan İnsanlar** (R. Redford), yerli filmlerim de **Dolap Beygiri** (A. Yılmaz), **Kırık Bir Aşk Hikayesi** (Ö. Kavur), **Mine** (A. Yılmaz), **Göl** (Ö. Kavur), **At** (A. Özgentürk), **Seni Kalbime Gömdüm** (F. Tuna), **Bir Günün Hikayesi** (S. Çetin) sırasını izledi. Yabancı filmler arasında J. Boorman'ın **Kurtuluş,** P. Weir'in **Gelibolu,** B. Edwards'ın **Victor Victoria** filmleri diğer tartışılan yapıtlar oldular. Kanımca mevsimin öteki ilginç filmleri arasında A.Pakula'nın **Eve Gelen atlı**'sı, M. Ritt'in **Arka Sokak**'ı ve belki C. Chabrol'ün **Zehirli Çiçek**'i de sayılmalıydı. Yerli filmlerden de ayrıca görme olanağı bulduğum Şerif Gören'in Cannes 1982 birincisi yapıtı **Yol**'un tartışılabilecek yönlerine kar- [...] **Kedi Kız**'ı (1981) ve Alan Parker'ın **Erişilmez Duygular**'ı da (1982) beklenenin tersine yeni bir şey söylemeyen zayıf çalışmalar olarak kaldılar.

Yerli filmler arasında Şerif Gören'in **Derman**'ı 1983-84'ün şu ana kadar kien eli-yüzü düzgün yapıtı oldu. Öykü, kimi abartılara karşın inandırıcıydı; büyük sözlere kaçılmaması, insan sıcaklığının ön planda tutulması dikkati çekiyordu... Kartal Tibet'in güldürüsü **Şalvar Davası,** öyküsünün ütopik kalışına, kaba-saba bir oyunculuk ve yönetim taşımasına karşın, kadın hakları konusunda belli bir bildiri iletebiliyordu... Halit Refiğ'in **Beyaz Ölüm**'ü ele aldığı çok sayıda kahramanı derinliğine işleyemeyip şematik bir görünüm taşıyor, eğildiği eroin saplantısı konusunda klasik ahlakçılıkla polis övgücülüğü karışımı bir çizgiyi aşamıyordu... Oksal Pekmezoğlu'nun Antalya Şenliği'ne ne düşünceyle katıldığı anlaşılamayan **Küçük Eller**'i tam bir ilkellik anıtıydı... Ümit Efekan'ın **Aptal Kahraman**'ı anlaşılmaz tutarsızlıkta öyküsüyle, tümüyle inandırıcılıktan yoksun bir ilyas Salman "show"uydu... Osman Seden'in **Haram**'ıysa yine düzmece ve yapay öyküsünden kaybeden, Hülya Avşar'ı lanse etmeye yönelik, önemsiz bir yapıt olarak kaldı.

YILIN SİNEMA OLAYI: "SİNEMA GÜNLERİ 83"

İstanbul Festivali kapsamında ilk kez düzenlenen 'Sinema Günleri 83" gösterileri, İstanbul'da geçtiğimiz yılın en görkemli sinema olayı oldu. 4 filmi sunulan Mısırlı ünlü sinemacı Y. Şahin'le Polanyalı K. Kieslowski'nin konuk oldukları şenlikte F. Fellini, A. Wajda, W. Wenders, R.W. Fassbinder, F. Carpi, K. Wolf, J. Losey gibi güçlü yönetmenlerden ve değişik ülkelerden ilginç örnekler (30 yabancı, 5 yerli film) izlendi (Bk: Somut, 5 Ağustos). Bu, şimdiye dek Türkiye'de gerçekleştirilmiş en büyük uluslararası [...]

*1983'te Sinema-TV Enstitüsü'nde gösterilen ilginç filmlerden biri: Alman kadın yönetmen Helma Sanders-Brahms'ın **Almanya Solgun Ana**'sı (1980).*

yazı ve yeni mevsimin ilk aylarında F. Capra'dan **Mr. Smith Washington'a Gidiyor** (1939), W. Wyler'dan **Batıya Giden Adam** (1940), **Küçük Tilkiler** (1941) ve **Hayatımızın En Güzel Yılları** (1946), B. Wilder'dan **Sunset Bulvarı** (1950), A. Penn'den **Solak Silahşör** (1958), nihayet Orson Welles'in dev klasiği **Yurttaş Kane** (1941).

TV'de 1983-84 mevsiminin ilk aylarında izlediğimiz iki yerli diziden Ünal Küpeli'nin Orhan Kemal uyarlaması **Yalancı Dünya**, rahat anlatımı ve inandırıcı, düzeyli oyunculuğuyla belli bir başarı kazandı... Yeşilçam'dan Orhan Elmas'ın **Kanun Adamı** adlı polisiye dizisiyse polise övgüden başka bir özelliği olmayan zayıf bir çalışmaydı. Dizi,başoyuncusu Müşfik Kenter'i de uyurgezer bir komiser kılığına sokmuştu.

> ***TV'de 1983-84 mevsiminin ilk aylarında izlediğimiz iki yerli diziden Ünal Küpeli'nin Orhan Kemal uyarlaması Yalancı Dünya, rahat anlatımı ve inandırıcı, düzeyli oyunculuğuyla belli bir başarı kazandı... Yeşilçam'dan Orhan Elmas'ın Kanun Adamı adlı polisiye dizisiyse polise övgüden başka bir özelliği olmayan zayıf bir çalışmaydı. Dizi, başoyuncusu Müşfik Kenter'i de uyurgezer bir komiser kılığına sokmuştu.***

KÜLTÜR MERKEZLERİNDEN...

Son olarak yerli-yabancı kültür merkezlerinin daha dar seyirci kesimlerine açık olabilen gösterilerine değineyim. 1983'ün ilk aylarında İstanbul Fransız Kültür Merkezi, Claude Chabrol'ün ülkemizde tanınmayan [...] yuyor, insanın yüz ve vücut ifadesini temel anlatım öğeleri arasına sokuyordu.

1983 yılı içinde İngiliz Kültür Merkezi'nde önce videoda (**Gandhi** gibi), kasımdan başlayarak da küçük bir beyaz perdede bu sinemanın kimi ilginç ürünleri sunuldu. Üyelik zorunluluğu yüzünden geniş yankı uyandıramayan bu gösterilerde kasım ayı içinde Lindsay Anderson'ın Cannes birincisi başyapıtı **If**'i (Eğer, 1968) izleme olanağı bulduk. Merkezin aralık gösterilerinde de sinemalarımızda gösterilmemiş K. Russell'in **Aşık Kadınlar** (1969), R. Attenborough'un **Oh! Ne Güzel Bir Savaş** (1966) ve S. Lumet'nin **Küheylan** (1977) gibi dikkate değer yapıtları sunuldu.

Aralık ayında AKM'de düzenlenen 4 filmlik Sovyet Filmleri Haftası'nda sözü edilebilecek iki yapıt vardı: 1980'de "en iyi yabancı film" Oscar'ı alan Vladimir Menşov'un **Moskova Gözyaşlarına İnanmıyor** (yalnızca çağrılılara gösterilen açılış filmiydi bu), Sovyet insanının batılılışan yaşam ve ahlak anlayışlarını göstermeyi deneyen, uzun ve hantalca bir çalışmaydı... 1976 San Sebasti- [...] ödül Şohei İmamura'nın **Narayama Türküsü** ile Japonya'ya gitti. Venedik'teyse **İsim: Carmen** ile Jean-Luc Godard **"Altın Aslan"**ı Fransa'ya kazandırdı. Oscar dağıtımında da Richard Attenborough'un **Gandhi**'si film, yönetmen, başoyuncu (Ben Kingsley)dahil 8 ödülle büyük yankı uyandırdı.

Ülkemizde Antalya Şenliği ulusal film yarışmasında Zeki Ökten'in **Faize Hücum**'u "en iyi film", Ökten de "en iyi yönetmen" seçildi. Ş. Gören'in **Derman** ve **Tomruk** yapıtları ikincilik ve üçüncülük elde ettiler. Genco Erkal "Faize Hücum", Hülya Koçyiğit de "Derman"la başoyuncu ödülleri aldılar. Lütfi Akad'a sinemamıza büyük katkısı nedeniyle bir onur ödülü verildi. Öte yandan Sedat Simavi Vakfı'nca açılan para ödüllü uzun film yarışmasını TV'den sinemaya geçen Nesli Çölgeçen **Kardeşim Benim** adlı yapıtıyla kazandı.

Ülkemizde İstanbul Festivali "Sinema Günleri 83" gösterileri dışında "olay" olarak anılmayı hak eden tüm gelişmeler, sinemanın yerel ve kamusal kurumlarla (kısaca devletle) ilişkilerinde ortaya çıktı. Örneğin Türkiye Moskova Film Şenliği'nde resmen temsil edilecekken, bu, son anda anlaşılamayan nedenlerle gerçekleşmedi... Belediyelerin sinema bilet fiyatlarını çağdışı düzeylerde tutmayı sürdürmeleri bir "garabet" olarak devam etti... Hazırlanan yeni sinema yasa tasarısında sansürün daha da ağırlaştırıldığı öğrenildi... Nihayet kasım ayında TRT Genel Müdürü Macit Akman, kurumun 1979-1982 arasında 20 milyon lira harcatarak yaptırdığı dizi film **Yorgun Savaşçı**'nın

Mustafa Salihoğlu, İbrahim Örs, Gülşen Saraçoğlu, Berrin Küçüka, Nevhiz, Sevgi Yaman ve Feyyaz Yaman'ın yazma, gravür ve yılbaşı kartları yer alıyor.

— Tanak Sanat Galerisi'nde Nazan Akpınar, Sebil Özkaygısız resim sergisi 4 Ocak'a dek izlenebilir.

— Nursen Karas Ak'ın "Anadolu Uygarlıkları Sergisi'nden İzlenimler" konulu fotoğraf sergisi 4 Ocak'ta açılacak. Beyoğlu Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'ndeki sergi 14 Ocak'a dek açık kalacak.

— Eller Sanat Galerisi'nde 'Anadolu Medeniyetleri Çağlar BoluyTakı' sergisi açıldı. Sergide müzelerdeki yapıtlardan örneklerle takılar yer alıyor.

— Jale Aytı pişmiş toprak ve seramik sergisi Pangaltı Sanat Galerisi'nde açıldı. Sergi 10 Ocak'a dek sürecek.

— Yapı ve Kredi Bankası Osmanbey Sanat Galerisi'nde Ayfer Aras'ın "Trakya Yöresine Ait El Dokumaları" sergisi açıldı. Sanatçının bu 3. kişisel sergisinde yaklaşık 150 parça dokuma sergileniyor. Sergi 10 Ocak'a dek açık kalacak.

Ayfer Aras yapıtlarıyla.

İzmir

— İzmir Resim ve Heykel Müzesi'nde Dündar Cengiz, Hasan Rastgeldi ve Fahri Sümer'in resim sergileri 2 Ocak'ta açılıyor. Sergiler 14 Ocak'a dek açık kalacak.

— İş Sanat Galerisi'nde Fatma Eğe'nin resim sergisi sürüyor. Sergi 20 Ocak'a dek izlenebilecek.

Ankara

— Mehmet Boztaş resim sergisi 6 Ocak'ta Galeri Z'de açılacak. Buca Eğitim Fakültesi Resim Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışan sanatçının yağlıboya çalışmalarının yer alacağı sergi 25 Ocak'a dek sürecek.

— Kibele Sanat Galerisi'nde Zahit Büyükişleyen'in resim sergisi 4 Ocak'ta açılacak. 28 Ocak'a dek açık kalacak olan sergide ressamın yağlıboya tabloları yer alacak.

— Söbütay Özer'in "Minibüsler" konulu resim sergisi 3 Ocak'ta Vakko Sanat Galerisi'nde açılıyor. 27 Ocak'a dek sürecek olan sergide sanatçının bazı natürmordları da yer alacak.

— İş-Sanat Galerisi'nde Sabri Akça'nın resim sergisi 2 Ocak'ta açılacak. "Ankara Peyzajları" konulu sergide sanatçının pastel çalışmaları sergilenecek. Sergi 20 Ocak'a dek açık kalacak.

— Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde İslam Ülkeleri Çocuk Resimleri Yarışması Sergisi 2 Ocak'ta açılıyor. Sergi 15 Ocak'ta kapanacak.

şın önemli ve saygın bir çalışma olduğunu belirtmeliyim.

Sürdürdüğümüz 1983-84 mevsimine gelince. Aralık ayının son haftalarına girerken hiç de parlak bir bilançoyla karşı karşıya değiliz. Somut'taki haftalık eleştiri yazılarına ilk film şenliğiydi.

"TV'DE SİNEMA"

TV'de 1982-83 mevsimi boyunca sunulan yabancı filmler arasında, ülkemizde ilk kez izlenebilen Jan Troell'in **Göçmenler** ve onun

*Şerif Gören'in **DERMAN**'ı yeni mevsimin şu ana kadarki en eli-yüzü düzgün yerli filmi.*

birkaç haftadan sonra teknik olanaksızlıklar yüzünden ara vermek zorunda kaldığım yeni mevsimin ilk aylarına topluca bakarsak, düzeyli film sayısının bir elin parmaklarını güçlükle bulduğunu görüyoruz. Rainer W. Fassbinder'in **Bir Evlilik Öyküsü** (1978) derin insani içeriğiyle mevsimin şu ana kadar ki en düzeyli yapıtı bence. Ardından John Landis'in alabildiğine kişilikli ama anarşist dünya görüşüyle de itici yapıtı **Cazcı Kardeşler** (1980) geliyor. John Cassavates'in konusuyla çoğu izleyiciye inandırıcı gelmeyen (Mafia'ya karşı tekil savaşım) ama değişik bir "dostluk öyküsü" olmasıyla yine de ilgi çeken Venedik Şenliği birincisi yapıtı **Gloria** (1980) ne yazık ki bir hafta zor oynayabildi. Martin Scorsese'nin, kişiliğini kanıtlama ve üne ulaşma tutkusu içindeki "yalnız" Amerikalıyı ince bir yergiyle anlattığı **Kahkahalar Kıralı** (1982) mevsimin ilk yarısının bir başka ilginç yapıtı oldu. Sidney Furie'nin "parapsikoloji" alanına giren ve bir gerçek olaya dayanan öyküsünü çarpıcı ve ustalıklı bir dille anlattığı "suspense"i **Karabasan** (1981) da bir tür çalışması olarak kayıtsız kalınamayacak düzeydeydi... Geriye kalanlardan Menahem Golan'ın **Elma** (1981) ve Peter Yates'in **Şahit**'i belli olumlu yanları bulunan, rahat anlatımlı, izlenebilir "tecimsel" yapıtlardı. John Milius'un **Conan**'ı (1981) anlatım ustalığına karşın, öyküsüyle "tekil savaşım" anlayışının yeni ve tecimsel düzeyde bir örneği olmayı asamıyordu. Paul Schrader'in

devamı olan **Yeni Ülke** yapıtları (1971-1972), Francis Ford Coppola'nın Cannes Şenliği birincisi filmi **Konuşma** (1974), François Truffaut'nun "en iyi yabancı film" Oscar'ı sahibi yapıtı **Amerikan gecesi** (1973), John Huston'ın **Zorlu Yargıç**'ı (1972) ve Franklin Schaffner'in **En İyi Adam**'ı (1964) en ön sırada yer aldı. TV'miz 1983 yaz başından aralık sonuna dek Amerikan sinemasından Türkiye'de ilk kez gösterilen başka ilginç yapıtlara da yer verdi: Martin Scorsese'nin **Alice Artık Burada Yaşamıyor** (1975), Robert Ellis Miller'in **Kalp, Yalnız Bir Avcıdır** (1968), Michael Ritchie'nin **Aday** (1972), Stuart Rosenberg'in **Cep Harçlığı** (1972), Alfred Hitchcock'un **Aile Sırrı** (1976). İngiliz asıllı Anthony Harvey'in büyük oyuncu Glenda Jackson'la çevirdiği ve Patricia Neal'in yaşamını anlattığı TV filmi **İradenin Zaferi**'ni de bunlara ekleyebiliriz.

Öte yandan TV'miz 1982-83 mevsimi boyunca olduğu gibi, 1983 yazı ve 1983-84 mevsiminin ilk aylarında da ABD sinemasının klasiklerinden pek çok örnek sundu. Kimilerini anımsatalım: 1982-83'te F. Lang'dan **Öfke** (1936), B. Wilder'dan **Çifte Tazminat** (1944), G. Stevens'den **Yılın Kadını** (1942), F. Capra'dan **Aday** (1948), J.L. Mankiewicz'den **Perde Açılırken** (1950), **Çıplak Ayaklı Kontes** (1954) ve **Bayanlar, Baylar** (1955), N. Ray'den **Asi Gençlik** (1955), J. Ford'dan **Çöl Aslanı** (1956), H. Hawks'dan **Rio Bravo** (1959) ve **Eldorado** (1967), 1983

filmlerinin ağırlıkta olduğu 8 filmlik bir toplu gösteri düzenlendi. Bunlar arasında **Yeğenler** (1958) ve **Halktan Kadınlar** (1960) yönetmenin ilk döneminin en iyileri olarak sivrilirken, 1967-70 dönemi filmlerinden **Kasap** (1969) ince ruhbilimsel dokusuyla Chabrol'ün en sevdiğim filmi oldu. Sunulan öbür filmleri arasında **Hayvan Ölmeli, Dişi Geyikler** ve **Kopuş** da vardı.

Fransız Kültür'de C. De Chalonge'un **Melevil** (1980), L. Malle'ın **Delifişek** (1963), Bresson'un **Boulogne Ormanı Kadınları** (1945) geçen mevsim, 4 Gérard Philippe filmi olan **Şeytanın Güzelliği** (R.Clair, 1949), **Fanfan la tulipe** (C-Jaque, 1952), **Gururlular** (Y.Allégret, 1953) ve **Pot-Bouille** (Y. Allégret, 1957) dışında, Jean-Luc Godard'ın **Hayatını Yaşamak** (1962) ve **(Alphaville** (1965) adlı iki yapıtı, Jean Rouch'un Fildişi Kıyısı'ndaki yaşamı anlattığı "sinema-gerçek" akımının öncülerinden **Ben, Bir Zenciyim**'i (1958), Maurice Ronet'nin Herman Melville uyarlaması Bartleby (1976) J. Rouffio'nun **Şeker** (1978) adlı toplumsal güldürüsü, R. Gilson'un **Juliette ou l'air du temps** (1976) ve Paul Vecchiali'nin **Corps à coeur** (1979) adlı filmleri de bu mevsim ilgiyle izlendiler. **Alphaville** ile Gilson, Ronet ve Vecchiali'nin yapıtları en dikkatimi çeken örnekler oldular.

İtalyan Kültür Merkezi, 1983'ün ilk beş ayında birbirinden ilginç yapıtları izlenceye almıştı. Bunlardan 4 skeçli **Boccaccio 70**'i (1962) nihayet izleyebiliyordu İstanbullular. Fellini'nin skeçi küçük bir başyapıttı. Aynı yönetmenin **Kadınlar Kenti** ve M. Bologni-ni'nin **Kamelyalı Kadın**'ı da İstanbul Festivali'nden önce merkezin gösterilerinde yer aldı. Kadın yönetmen Liliana Cavani'nin iki filminden **Deri** (1981), durgun ve derinliksiz anlatımına karşın, **Kapının Ardında** (1982) adlı sonraki filmine göre daha dikkate değer bir çalışmaydı. Dino Risi'nin **Sevgili Babam**'ını (1978) diğer yapıtlarının gücünde bulamadım. Merkez Mario Monicelli'den de iki ilginç örnek sundu. Bunlarda biri 1959 Venedik Şenliği birincisi **Büyük Savaş**, diğeri 1982 Berlin Şenliği'nde "en iyi yönetmen" ödülünü aldığı nefis toplumsal-tarihsel güldürü **Grillo Markisi**'ydi. R. Rossellini'nin **Yaşasın İtalya**'sı (1960) tarihin yeniden canlandırılmasına düzeyli bir örnekti. Luigi Comencini'nin **Lo Scopone Scientifico**'su da toplumsal içerikli bir güldürü olarak ilgi çekti. Merkez, Marco Ferreri'nin **Barınak İstiyorum** (1979), Francesco Rosi'nin **Üç Erkek Kardeş** (1980) adlı kişilikli yapıtlarıyla mevsimi kapatıyordu. Özellikle Rosi'nin filmi göz dolduran, incelikli bir kişi-toplum çözümlemesiydi.

B. Alman filmleri genellikle Sinema-TV Enstitüsü izlencelerinde yer aldı. **Başöğretmen Hofer** (1975) ile tarihçi-toplumcu sinemacı Peter Lilienthal ile tanıştık. **Almanya Solgun Ana** ile de yetenekli kadın yönetmen Helma Sanders-Brahms'la. Filmi, güçlü bir anti-faşist çalışmasıydı. Jorg Graser'in **Ay Yalnızca Çıplak Bir Küredir**'i (1980) alabildiğine duyarlıklı bir gözlem gücüyle taşra insanlarını anlatıyordu. Fassbinder'den sunulan yapıtlardan **Yalnızca Beni Sevmenizi İsterim** (1976) kanımca yönetmenin en önemli çalışmalarından biriydi. Kasım sonu-aralık başında izlenen **Maria Malibran'ın Ölümü** (1971) ve **Genel Prova** (1980) adlı iki yapıt da B.Alman genç kuşak yönetmenlerinden Werner Schroeter'i karşımıza çıkardı. Opera yönetmenliğinden sinemaya atlayan Schroeter, müzik-dans eşliğinde ilginç bir evren, değişik, özgün bir sinema dili ortaya ko-

an Şenliği büyük ödülünü alan Emil Lotyanu'nun **Ateşli Kan**'ıysa çingene gelenek-görenekleri üzerine batılı için egzotik olmayı pek aşmayan, folklor ağırlıklı bir aşk dramıydı.

ŞENLİKLER, "OLAYLAR", YAYINLAR...

1983'te büyük uluslararası şenliklerden Berlin'de Erden Kıral'ın **Hakkari'de Bir Mevsim**'inin "jüri özel ödülü" de dahil 4 ödül birden alması sinemamız için yeni bir zafer oldu. (Film, Korsika adasındaki bastia, 2. Akdeniz Kültürleri Film Şenliği'nde de "büyük ödül"ü kazandı). Berlin Şenliği'nde birinciliği Edward Bennet'in **Belfast 1920** (İngiltere) ve Mario Camus'nün **Arı Kovanı** (İspanya) paylaştılar. Cannes'da büyük

yaktırıldığını ilan etti. Bu sonuncusu, yalnızca Türkiye'de değil, dünyada bile "sinema olayı" sayılabilecek bir çağdışılık, bir kültür barbarlığıydı.

1983'te Gösteri dergisinin ekleri halinde, Atilla Dorsay ve Turhan Gürkan'ın hazırladıkları yerli ve yabancı sinemaya değgin **Sinema Ansiklopedisi** bütünlendi. Burçak Evren'in **Türk Sinema Sanatçıları Ansiklopedisi** de Film-San Vakfı tarafından az sayıda bastırıldı. Oğuz Onaran'ın Türkçede çıkmış sinema yazıları üzerine bibliyografya çalışmasının da Ankara'da yayımlandığı öğrenildi, ancak kitaba herhangi bir yerde rastlayamadık. 1982'de yayın yaşamına giren sinemacılık meslek dergisi **Film Market** kendi çizgisindeki yararlı işlevini 1983'te de sürdürdü. Ancak sinemaseverler ciddi bir sinema dergisi gereksinimi duymaya devam ettiler.

SATRANÇ

Hazırlayan: **SERDAR ÇELİK**

Jose Raul Capablanca (1888 - 1942)

Satranç oynamaya daha henüz dört yaşındayken başlayan Capablanca tüm zamanların en büyük satranç dahilerinden biri olarak kabul edilmektedir. 13 gibi çocuk sayılacak yaşta Küba birincisi olduktan sonra, 1909 yılında zamanın en kuvvetli oyuncularından Amerikalı F. Marshall'la yaptığı karşılaşmayı açık farkla kazanınca dikkatleri çekmeye başladı. İlk katıldığı uluslar arası büyük turnuvayı da kazanan Capablanca 1921'de E. Lasker'i yenerek dünya birincisi ünvanına ulaştı. 6 yıl sonraki ilk ünvan maçında ise beklenmedik bir şekilde A. Alekhin'e kaybetti.

Capablanca'nın oyun tarzı çok sadeydi. Gerekmezse karışık durumlara girmez oyunları çok ufak üstünlükleri değerlendirmedeki eşsiz tekniğiyle kazanırdı. Pozisyonlardan o kadar iyi anlıyordu ki,diğer ustaların uzun yorumlar sonucunda vardığı yargılara o, bir çırpıda ulaşıyordu. Oyun sonlarında ise erişilmez üstünlüğü vardı.

Aşağıdaki oyun onun, basit gibi görünen, ama gerçekte oldukça zor ve derin oyun tarzını açıkça göstermektedir.

Capablanca - Spielmann (New York 1927)
Vezir Gambiti

1. d4	d5	14. Ad2!	b5
2. Af3	e6	15. Va5!	Ae4
3. c4	Ad7	16. Axe4	dxe4
4. Ac3	Agf6	17. a4	Vd5
5. Fg5	Fb4	18. axb5!!	Vxg5
6. cxd5	exd5	19. Fxe4	Kb8 **(b)**
7. Va4	Fxc3 + ? **(a)**	20. bxa6!	Kb5 **(c)**
8. bxc3	0-0	21. Vc7	Ab6
9. e3	c5	22. a7	Fh3
10. Fd3	c4	23. Keb1	Kxb1 **(d)**
11. Fc2	Ve7	24. Kxb1	f5
12. 0-0	a6	25. Ff3	f4
13. Kfe1	Ve6	26. exf4	1-0

a) 7...Ve7! 8. e3 c6 9. Fd3 h6 10. Fh4 0-0 11. 0-0 Ke8 12. Kfe1 Vf8 ve şanslar eşit.

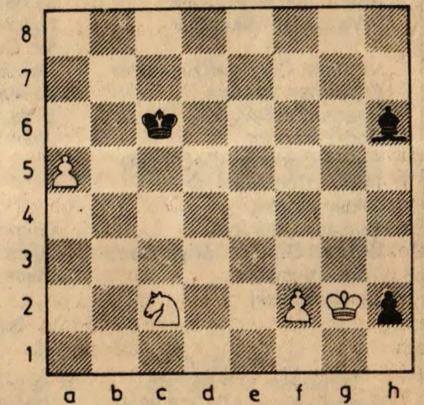
b) 19.Ka7 20.b6! V × a5 21.b × a7! V × a1 22.K × a1 Ab6 ve şimdi 23.a8V A × a8 24. F × a8 veya 23. Kb1 ile beyaz kazanır. Eğer siyah 21... Fb7 oynarsa o zaman beyaz 22. K × a5 F × e4 23.K × a6 ile kazanır.

c) 20...Vxa5 21. Kxa5 Ab6 22. a7 Ka8 23. Kb1 beyaz kazanır.

d) 23...Kc8 24. Vxb6! Kxb6 25. Kxb6 beyaz kazanır.

Etüd: 5
Richard Reti

Beyaz oynar, kazanır

Problem: 5'in çözümü:

1. Vg3! ve eğer şimdi: 1...Şa4 2.Vc3 ve Vb4 + mat veya 1...Şa6 2. Vxc7 ve Vb6 + mat, veya 1... Ff3 (veya Fc2) 2. Vg8 Şa4 (2...Şa6 3 Va8 + mat) 3. Va2 + mat. Veya 1...Fb3 2. Vxc7 + Şa4 (2..Şa6 3. Vb6 + mat) 3. Va7 + mat.

Ankara Devlet Tiyatrosu'nda

"Acılı Toprak" ve bir eleştiri üzerine

BURHAN GÜNEL

Yazko-Somut'un 25 Kasım 1983 tarihli sayısında, Ankara'daki Altındağ Tiyatrosu'nda oynamakta olan "Acılı Toprak" adlı yerli oyuna ilişkin bir eleştiri yayımlanmış olmasaydı, doğrusu böyle bir yazı hazırlama gereğini ve isteğini duymayacaktım. "Acılı Toprak", H. Vasfi Uçkan'ın oyunu; bu oyuna ilişkin eleştiri yazısının sahibi ise Hilmi Zafer Şahin. H. Vasfi Uçkan'ı şiirlerinden, öykülerinden, radyo oyunlarından tanıyorum ama "Acılı Toprak"'a ilişkin, kasıtlı değilse bile yanlış olduğunu sandığım yaklaşımıyla Hilmi Zafer Şahin'in kim olduğunu bilmiyorum. Sanki Devlet Tiyatroları içinde yer alan ve bugünkü yönetime ters düşen biri olduğu izlenimi veriyor yazı, tümüyle. Ancak, bu durum konunun başka bir yönü olabilir ve beni ilgilendirmez. Ama, bir izleyici olarak gittiğim oyunun, göz göre göre karalanması, doğrusu bu yazıyı yazmak bakımından beni ilgilendiriyor; çünkü ülkemizde yerli yayınların, yerli ürünlerin, bu arada yerli oyunların yaygınlaşmasını isteyen, bekleyen, bu konuda kendi çapında uğraş veren biriyim.

Cilfford Bax, tiyatro eleştirmenlerinin tutumunu irdelerken şöyle diyor: "**Sanat eleştiricisi, kitap eleştiricisi, hatta o korkunç görüntüye benzeyen, biçimsiz canavar müzik eleştiricisi, bunlar bence aynı ailenin ya da grubun öteki üyeleriyle birçok ortaklaşa niteliklere sahip olmakla birlikte, bütün duygulu varlıkların içinde en garip olanlarıdır.**" (1) Bax'ın eleştirmenlere, özellikle tiyatro eleştirmenlerine yaklaşımı pek olumlu değil. Sözlerini şöyle sürdürüyor: "**... yaratıcı insanın kanını emen bu asalakların, evde karılarının, önlerine koydukları çiğ bir et parçasına ellerini süremeyeceklerini imgeleminizden geçirirsiniz. O daha önce çatlayasıya doymuştur, tıpkı bir vampir gibi.**" Biraz aşırı kaçtığını düşünmüş olmalı ki, Bax, az sonra şunları da söylemektedir: "**Söylediklerimin doğruluğunu benimseyip onaylayabilmeniz için tiyatroda çalışmalısınız.**" Bax, eleştirmenler için düşündüklerini belirttikten sonra oyun yazarlarına da değiniyor: "**Her oyun yazarı size bu adamların ulu beyinsizlikleri üstüne türlü örnekler verebilir.**" Burada sözkonusu olan örnekler, eleştirmenlerin oyuncuların, hatta yönetmenlerin eksikliklerine, yanlışlıklarına ilişkin şeylerdir. Sonra yine eleştirmenlere döner Bax: "**... akla yatkın olan, bütün bu yönlerin, profesyonel eleştirmence tastamam bilinmesidir. Yani, o bunları bilmek zorundadır, değil mi? Böyle olduğu halde, eleştirmenler soyundan biri,**" gerisini ben tamamlıyorum; bütün bu durumları bilmezden gelerek oturup yazısını döşenecektir. Tabii ki sözüm Hilmi Zafer Şahin için değil; çünkü yazısından anladığım kadarıyla, anılan bu kişi eleştirmen değil, eli azbuçuk kalem tutan bir izleyici olsa gerek. Sözü yine Bax'a bırakalım: "**İyi de, güzel de olsa bir şeyi (tiyatro oyununu-BG) kolay ve çabuk beğenmemek, öyle görünüyor ki, bu adamlarda doğuştan gelme bir başka özelliktir.**" (sayfa: 13, 14, 16, 17.) Yapılan işe, içinde uğraş verilen konuya saygı duyulması gerektiğini vurgulayan Bax, eleştirmenlere ilişkin sözlerini şöyle sürdürüyor: "**... ben profesyonel bir oyun eleştirmeni olsaydım, yazılı oyunu, eğer oynanışı kötü ise, seyrettiğim oyundan ayırmak için profesyonel bir eleştirmenin yapması gereken zorunlu zihinsel eylemi ben de kendi zihnimde yapamadığım zaman bundan kesinlikle utanç duyardım.**" (s. 17-18)

Bence Hilmi Zafer Şahin'in, belki de böyle yanlış bir yaklaşımla karşılanacağını önceden sezen H. Vasfi Uçkan'ın söyledikleri üzerinde düşünmesi gerekirdi. Zira, belli koşullarda, belli oranlarda yerini açar, o "yeri" kullanır sanat ürünleri.

Doğrusunu söyleyeyim, Bax'ın kimi aşırı düşüncelerine katılacak yürekliliği gösteremem. Belli ki Bax, İngiliz tiyatrosu içerisindeki yaklaşımları ile tiyatro eleştirmenlerine fazla kızıyor; üstelik kimi düşüncelerini Türkiye'deki tiyatro olayına uygulamak da zor; ama yukarıdaki son söylediklerine katılmaktaydım.

"Acılı Toprak"ı severek izledim. Oyun sırasında dağıtılan broşür ile oyunun metnini içeren kitabı da edindim; böylelikle Bax'ın sözünü ettiği biçimde hem oyun olarak, hem de metin olarak biliyorum "Acılı Toprakı.

Bir kez olaya şöyle yaklaşmanın gereğine inanıyorum: Bu tiyatro mevsiminde Devlet Tiyatroları'nda bir yaklaşım değişikliği olduğu gözleniyor. Belki de bu, Genel Müdür Özakman'ın sanatçı, yazar kişiliğinden; ayrıca kurumun belli basamaklarında çalışmış olmasından kaynaklanan bir sonuç. Kaynağı ne olursa olsun, bu yılki oyunların yerli yazarlardan seçilmiş olması başlıbaşına bir olaydır bence. Oyunlar ve yazarlarını sıralayalım: Karacaoğlan, Dinçer Sümer; Aktanrılar, G. Dilmen Kalyoncu; Mine, Necati Cumalı; Kanlı Nigâr, Sadık Şendil ve Acılı Toprak, H. Vasfi Uçkan.... İstanbul sahnelerinde Müsahipzade'nin İstanbul Efendisi, Anday'ın Mikado'nun Çöpleri, Asena'nın Gılgamış adlı oyunları yer alıyor.

"Devlet Tiyatroları 1983-84 dönemi birinci tur oyunlarında sadece Türk yazarlarının yapıtları sergilenecektir. 1983 yılı Cumhuriyetimizin 60. yılıdır. Özellikle Cumhuriyet dönemi kuruluşları, bu kutlamalara farklı bir içtenlik ve coşku ile katılmaktadır. DT da 60. yıl kutlamalarında Cumhuriyet dönemi tiyatro yazarlarından oluşan 60 yıllık bir tablo ile yerini almaktadır. Ne var ki, DT'nın bu tür kutlama yaklaşımı, toz duman içindeki birçok kutlamaların biçimselliği (ve törenselliği) ile karıştırılmamalı. repertuar politikasındaki öz gözardı edilmemelidir. Zira, yukarıdaki sözkonusu tablo, aslında yeni Türk Tiyatrosu'dur. Çünkü Ulusal Türk Tiyatrosunu Türk yazarları kuracaktır. Gerçekten, yeni Türk Tiyatrosu Cumhuriyet ile akran olup, kuşkusuz yine Cumhuriyet toprağında boy atacaktır." (2)

Bu yaklaşım içerisinde, DT'nin olumlu bir seçim yaptığı ortadadır. Oyunların tümünü izleme fırsatını henüz bulamadım, ama izleyeceğim. Şimdiden şunu söyleyebilirim ki, ön bilgilerime dayanarak konuşuyorum, anılan oyunlar içerisinde gerek konusu, gerek açıksimgesel mesajları ile, "Acılı Toprak" en iyilerinden biri durumundadır. Oyuna ilişkin broşürde yazar şunları söylemektedir: "**Ben daha çok Bulgurcu dedenin umudunu ve toprağa olan bağlılığını düşünerek yazdım ACILI TOPRAK'ı. Ama bu yüzden Bulgurcu dedeye bakılıp oyundaki öteki kişilerin davranışlarını salt ona bağlamamak gerekir. Onlarla birlikte Bulgurcu dedeyi bu duruma getiren etmenler oyunun dışındadır ve en önemlisi insanımızın toprakla olan ilişkisinde, onun doğumundan ölümüne dek süregiden mülkiyet anlayışında aranmalı bu.**"

Bence Hilmi Zafer Şahin'in, belki de böyle yanlış bir yaklaşımla karşılanacağını önceden sezen H. Vasfi Uçkan'ın söyledikleri üzerinde düşünmesi gerekirdi. Zira, belli koşullarda, belli oranlarda yerini açar, o "Yer"i kullanır sanat ürünleri. Son yıllarda gazetecilikte çok yaygın bir deyim türedi, tabii ki durup dururken türemedi, koşullar türetti bu deyimi: "**Satır aralıklarını okumak...**" Ne diyor Uçkan, yineleyelim: Ötekilerle birlikte, "Bulgurcu dedeyi bu duruma getiren etmenler oyunun dışındadır." Elbette böylece, oyunu yetersiz bulan Hilmi Zafer Şahin de "oyunun dışında" kalmış olmaktadır.

Oyunda ve oyun metninde kişiler çok canlı çizilmişlerdir. Baykal Saran'ın başarılı yönetiminde oynayanlar içinde özellikle Erol Kardeseci, Elif Türkan Çölok ve Ayşe Sungur rolleri gereği öne çıkıyorlar ve oyunlarını aksamadan sürdürüyorlar. Belli ki, Bulgurcu dedenin eski gelininin de kendine özgü bir öyküsü var, ama onun öyküsü "toprak"la yakın ilişki içinde olmadığından fazla üzerinde durulmuyor. İşte buna benzer yan konularıyla "Acılıl Toprak" izleyeni düşündüren, tiyatro salonunun dışında da belleğini, beynini kurcalayan bir oyun durumunda. Bulgurcu'nun torunu Ulviye (Ayşe Sungur) ile anası Esma (Tomris Çetinel) arasındaki ana-kız bağının kopuşu; giderek karı-koca ilişkisinin tüm öteki ilişkilerin önüne geçmesi de aynı şekilde yoruma açık, uzantıları günlük yaşamın içinde bulunan olaylardan...

Şahin'in, yerli yazarların oyunlarının sahnelenmesinden hoşnut olduğu yazısından anlaşılıyor ama, oyunun yorumunda, özetlenişinde, erdemlerine, iyi yanlarına hiç değinilmemiş olmasında en azından bir **yetersiz yaklaşım** izlenimi oluşuyor. Oyuncuları ve yönetmeni yeterli bulup, aynı oyun için oyun metnini ve yazarını yetersiz bulmak nasıl bir mantık ürünüdür doğrusu anlaşılmıyor. Şöyle diyor Şahin: "Genelde bakıldığında, oyun kişileri, dramatik çatışma, aksiyonun gelişimi, sürükleyiciliği, oyunu ilginç kılma açısından yazara olanaklar tanıyan özelliklere sahip. Ama bu olanakların oyunun yazarınca iyi bir şekilde kullanıldığını söyleyemiyoruz." Bunun nedenlerini açıklamaya çalışan Şahin, sonunda, belki de asıl amacının yazar ve oyun metni olduğunu açığa vurduğunun da ayırdında olmadan sözlerini sınırlıyor: Oyuncular "oyunculuklarıyla, Cemil Demirsipahi müziğiyle, Gül Emre dekoruyla ve Baykal Saran oyuna hareket getirme çabasındaki yönetimiyle, oyunun seyredilmesinde büyük katkıda bulunmuşlar." (3) Eh, bu kadar olur. Her şey iyi, güzel; ama Vasfi Uçkan ve "Acılı Toprak" iyi değil, tutarlı değil, eksik ve yetersiz... Bunun açıklanmayan bir başka nedeni olsa gerek diye düşünmemek elde değil.

Sırası gelmişken, genel olarak ortalamanın üzerinde bir başarıda olduğunu düşündüğüm oyunun tek aksayan yanı bence "Gül Emre"nin dekoruydu. Gerisi, gerçekten

PLASTİK SANATLAR

Beyza Gönensay'ın içli,

Deniz Türkali, "Her Şey Satılık"ta

"Herşey Satılık"ı görün

ŞAHAP BALCIOĞLU

Beyoğlunda, dar bir sokakta, Baro hanının bodrum katında perdelerini açıp kapayan "Dostlar Tiyatrosu"na çağırıyorum sizi. Orada süren "Herşey Satılık" oyununa dikkatlerinizi çekmek isterim. Bu iki perdelik müzikal oyunda başrol Deniz Türkalinin. İkinci roldeki oyuncunun adı da Deniz Türkali, Ana rolünde Deniz, işçi rolünde Deniz, sürtük rolünde Deniz ezilen toplum rolünde gene Deniz. Türkçesi, bu oyun tek kişilik. Ve Deniz Türkali iki saat boyunca, yapıtı tek başına götürüp noktalamakla kalmıyor, sahneyi gene tek başına kaplıyor, hem de ne kaplayış... Evet, Deniz, oyunculuğun bu en zor yanlarından birini büyük bir ustalıkla başarıyor. Seyirci tek kişilik bir oyun izlemiyor sanki. Kenarda piyano çalan Hüseyin Kaya elbette ki görevinin bilincinde. Ama bu genç adam, sonunda piyanoya çakılı. Bir yere kıpırdayamıyor. Oysa Deniz, sırtlandığı eseri ve apayrı roller yükünü tek başına, bir TIR kamyonunun rahatlığıyla sonuna kadar götürüp noktalıyor, emaneti yerine teslim ediyor.

"**Hadi kalk toparlan, durma, davran artık, uyan! / Hadi yüreğim, hadi / Hadi kalk, toparlan umutlarım / Sor biraz / Çıkar kabuğundan başını yüreğim / Ateşi sönmüş ateşçiler insanlar / Yeryüzü alev alev yanıyor bakın / Ey suları kurumuş balıkçı insan / Sular gırtlağını aşmak üzere, bak / Hadi yüreğim, hadi / Hadi kalk toparlan, hazırlan, kanatlan / Gidiyoruz buralardan!**"

Oyun böyle bitiyor ama, ondan önce dinleyeceğiniz, izleyeceğiniz daha pek anlamlı sahneler var. Yapıtı yazan ve yöneten Macit Koper ortaya akıllı bir ürün koymuş. Sarper Özsan'ın müziği gereken katkıyı getirmiş. Küçük salon ve çok geniş olmayan bir sahne için piyanonun güçlü sesi bir bakıma fazla geliyor. İnsan, "şu alet bir ton daha yumuşak çalınsa, etkisi artmaz mı?" diye de düşünüyor. Beri yanda, tiyatroda çalışanların sürekli olarak kapalı tutmaya sanki özel çaba gösterdikleri salonu da rutubet kokusu sarmış. Bunları birer küçük kusur olarak belirtmekte yarar var. Ama ne gam! Öylesine güzel bir oyun izliyorsunuz ki, bu saydıklarımı bile hoş karşılıyorsunuz.

Oyun neden tek kişilik? Deniz Türkali:

— Bunun en başta gelen nedeni ekonomik konu, diyor. bu yıl "tiyatro-atölye" olarak çalışmaya başladık. Şimdilik ben çıraklık yapıyorum. Çırak olarak çalışmak isteyen gönüllü sayısı arttıkça, oyunlar da çok kişilik olacak elbet.

Yani lafı biraz daha açarsak, olayı şöyle incelemek gerekir: Salon büyük değil, koltuk sayısı da sınırlı. Masraflarsa her gün biraz daha artıyor. Yaşamak için seçilmesi gereken yol çok açık: Zorunlu giderleri elden geldiğince kısıtlı tutmak. O zaman salon her gün dolmasa bile "Dostlar Tiyatrosu" ayakta kalabilir. Şimdilik kalıyor da. Akıllı bir yol tutmuşlar.

Elbet, bu tek kişilik oyun türünün de gizlediği bir tehlike var: Tek kişiye dayalı olması. Deniz hastalansa n'olacak? Dikkat ettim, iki saat boyunca basbas bağırdı, şarkı söyledi. Kolay iş mi bu? Oyundan sonra kendisini gönülden kutlamaya gittiğimde ter içindeydi. Bu noktayı iyice vurgulamakta yarar var. Vurgulayalım ki, bu genç kadın, yolda yürüyen herhangi bir kimseden daha fazla kendine, sağlığına, gırtlağının ses tellerine baksın, ayrı bir özen göstersin, sendelemesin. Çünkü bu zor iş onun omuzlarında yükselip yürüyor.

Yapıtın tek kişilik oluşundaki başka bir neden de insanın kafa yapısına dayanıyor. Bu tür "mesaj taşıyan" girişimler, içeriğindeki felsefi görüşe inanan oyuncuları gerektirir. Kişide o inanç, o yürek, o kafa yapısı yoksa eğer, yırtınsa, başaramaz, sırıtır. Öyle olunca da, "tiyatro-atölye"ye başvurmayı tasarlayan oyunculara konuyu bu yanından incelemelerini öneririm. Orada sahneye sıradan insan çıkamaz. Yüreği pek olanı bağrına basar bu kumpanya!

Zaten Deniz Türkali, olayın bu tarafından söz ederken:

Sergilediğimiz oyunda insanın kendisi ve çevresiyle ilişkilerinin eleştirisi var, diyor.

hüzünlü, sevgi yüklü kadınları

AYLA ERSOY

Kadıköy yakasının en güzel galerilerinden biri olan Dört Boyut Sanat Galerisi'nde 2 Aralık cuma günü, yaşayan çağdaş kadın sanatçılarımızdan Beyza Gönensay'ın yapıtları sergilenmeye başladı. Sanatçı Arnavutköy Kız Koleji'ni bitirdikten sonra 1952 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne girmiş, Cemal Tollu atelyesinde resim öğrenimini tamamladıktan sonra bir yıl İngiltere'de resim üzerine araştırmalarda bulunmuş. 1973 yılında ilk sergisini Cumalı Sanat Galerisi'nde düzenleyen sanatçı, bu güne dek beş kişisel sergi açmış. Yurt içindeki etkinliklerinin yanı sıra, 1979 yılından bu yana Almanya'nın Stutgart, Hannover, Köln ve Hamburg kentlerinde de kişisel sergiler düzenlemiştir.

Bir sanatçının ortaya koyduğu yapıtları ile kişiliği arasında koşutluk varsa, bence o sanatçı amacına ulaşmış demektir. Beyza Gönensay'ın tablolarında duygusal, yumuşak kişiliğinin izleri gözlemleniyor. Karşılaştığımız ilk anda resimleri üzerinde konuşmak istemediğini, yorum yapmayı bana bıraktığını nazik bir dille anlatan Gönensay oldukça mütevazi bir kişilik. Resimlerinin, duygu birikiminin dışa çıkış yolu olduğunu sözlerle ifade edemediği duygularını çizgiyle ifade etmeye çalıştığını söyleyen sanatçının, sergide yer alan tablolarda, içerik ve biçim açısından tam bir bütünlük gözlemleniyor. Çoğunda bir ya da iki figürün yer aldığı enteriyör resim nitelikleri taşıyan kompozisyonlarında sıcak, duygusal, yumuşak bir anlatım hakim. Titiz bir teknikle, yalın bir çalışmayla yaşamın ta kendisi olan görüntüler. Siyah gri ve beyaz zemin üzerinde ayrıntılara fazla yer verilmeden, soyutlanmış figürlerinde, izleyicinin algılama yeteneğine de pay bırakılmış. Bildiğimiz, ancak ilk bakışta mantık kategorilerinin yardımı ile çözümleyebileceğimiz nesneler görüyoruz bu resimlerde. İçeriğe uygun biçimlerle tam bir denge ve uyum sağlanmış. Bu serginin bütününde kadın ve çocuk aracılığı ile kent yaşamından kesitler veriliyor. Armonik renk düzenlemeleri içinde çocuğunu, kedisini, kuşunu seven kadınlar, hüzünlü, içli kadınlar, düşünen müzik yapan, eğlenen, eğlendiren kadınlar ve bunların kişiliklerini, o andaki ruhsal durumlarını en açık şekilde ortaya koyan, değişik hareket ve jestleriyle elleri ve kolları.

—Aynı temanın tüm resimlerde işlenmiş olması ilgimi çekiyor ve soruyorum neden hep kadın?

— Bu benim çalışma yöntemim. Bir tema ele alıp, onu değişik açılardan yorumluyorum. Örneğin 1973 yılındaki ilk sergimde İstanbul'u çalışmıştım. Haliç, limanlar, Mısır Çarşısı, Mahmutpaşa kalabalık dinamik figürlerden oluşan kompozisyonlar yeralıyordu. 1974'te Cumalı'da açtığım sergimin konusu Bozkırlardı. Kapadokya'dan edindiğim izlenimler. Bozkır'ın gece öyle güzel bir aydınlığı olur ki onu vermeye çalışmıştım. Sonra Bahriyelilerden bir dizi resim yaptım! 40 tuval üzerinde denizcinin yaşamını ölümüne dek sergilemeye çalıştım, Künmat Sanat Galerisi'nde düzenlediğim sergimde. 1976'da Fener serisi ile deniz fenerlerinin bende yarattığı duyguları dile getirdim. Zincirlikuyu Halk-Koop'da düzenlediğim 5. kişisel sergimde yer alan resimlerime müzik dönemi diyebilirim. Genellikle çalışmalarımı tek bir tema üzerinde yoğunlaştırmaya özen gösteriyorum. Bu son sergimde kadın aracılığı ile salt yüzleri ile değil kolları ve elleriyle yaşamın kendisini ifade etmeye çalışıyorum. Bence eller, insanı ele veren organlardır. Sizin o günkü ruhsal durumunuzun göstergeleri.

— Beyza Hanım, her yiğidin bir yoğurt yemesi vardır. Her sanatçının da bir çalışma şekli Siz nasıl çalışıyorsunuz? Yöntemlerinizden söz eder misiniz?

— Eskiz yapmam, doğrudan tuval üzerine desen çizerim. Birkaç tuval hazırlarım ve uzun bir süre boş tuvallere bakarak düşünürüm. Bu bazen günlerce sürebilir. Yapacağım resim düşüncemde oluştuğu zaman, heyecanım kaybolmadan hemen tuval üzerine deseni çizerim. Eskiz yapmak heyecanımı yok ediyor. Boyaya geçtiğim zaman duygu birikimimi tuvale aktarmakta plastik kaygularım başlar. İçimdeki duygu ve heyecan ile tuvaldeki form birleştiği an o resim bitmiş olur. Bir resmi tam olarak bitirip, onunla ilgili hiçbir düşüncem kalmadıktan sonra bir yenisine geçerim. Bu bazen çok uzun bir zaman alır, bazen de birdenbire oluşup kısa bir sürede ortaya çıkar.

— Ortalama yılda kaç resim çalışabiliyorsunuz?

— Yirmi.

— Bu sergide 47 resim sayıyorum.

— Evet, bu sergi üç yıllık çalışmalarımı oluşturuyor. Almanya'dan döndüğümden beri sürekli çalışıyorum. Üç yıldır ilk kez sergi açtım.

— Beyza Hanım günümüzün resim sanatı ve sanatçıları hakkında neler düşünüyorsunuz? Türkiye'de son yıllarda yapılan resim çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Birçok sanatçı kendi hakkında kitaplar dolduracak kadar çok şeyler söylüyorlar. Ancak yaptıkları ile söyledikleri birbirini tutmuyor. Sözcüklerle birçok şeyi örtüyorlar. Ben her zaman yaptıklarımın arkasında kalmaya özen gösteriyorum. Sonra bir de resim yarışmaları var. Bence resim yarışma konusu değildir. Bir takım şartlandırılmış kişilerden oluşan jüriler, yarışmaya katılan resimleri değerlendiriyorlar. Oysa sanatın iyi ve kötü oluşu bireysel olarak değerlendirilebilir. Kime göre iyi ya da kötü? Kim seçiyor iyi kötü diye?..

Böyle şartlanmış kişilerin elinden sanatı kurtarmak gerekir. Bunu, inanıyorum ki gerçek sanatçı ve sanatseverler yapacaklar. Zaman çözümleyecek, bir gün Türk sanatı yerine oturacak, bu arada kötüler ayıklanıp, dökülecektir. Sanat üzerinde yarışma yapmak bana ters geliyor. Bunun için bu güne dek hiçbir yarışmaya katılmadım. Sen ondan daha iyisin ya da kötüsün denilemez. Herkes yapabildiğinin en iyisini yapar, yapmaya çalışır.

— Peki niçin resim yapıyorsunuz?

— Sanatçının kendine karşı görevleri vardır. Önce kendim için resim yapıyorum. Bir takım şeyleri çizgi ve boya ile anlatmak daha kolay geliyor bana. Sonra yaptıklarımdan izleyenler bir şeyler algılıyorsa, aramızda bir köprü kurulabiliyorsa ne mutlu bana.

— Yağlı boya ve pastel olarak çalışmış olduğunuz resimlerinizde sevgi teması, aydınlık ışıklı, ferah görüntülerle Boz Martı'da Falcı'da, Manolyalı Kadın'da, Metamorfoz'da dile geliyor. İnsanı insan yapan bu en güzel duyguyu böylesine içten duyarak yorumladığınız için ellerinize sağlık.

Beyza Günsay

övülmeye değer çabalardan oluşuyordu.... Hilmi Zafer Şahin'in son söylediklerine katılıyorum: "Kısacası, seyredilmesi gereken bir oyun!"

(1) Genç Oyun Yazarına Mektup C. Bax, 1964, ikinci basım.
(2) Ünsal Piroğlu, Oluşum, Ekim 1983 sayısı.
(3) Yazko-SOMUT, sayı: 43.

Bu denli karmaşık bir sorunu çözerken müzik faktörünü de akıllıca kullanmışlar. Oyunun müziği, "neşeli temaşa"nın eğlenceli trombon ya da saksafon sesi olmaktan çok uzak. Orada piyano, oyunla birlikte yürüyen, oyunda ulaşılmak istenen "çıkış noktası"na varışı kolaylaştıran bir işlev görüyor. Deniz'in de belirttiği gibi bu oyunda müzik "sözün bittiği, yetmediği yerde, bir anlamı, bir duyguyu dile getirmeye" yarıyor.
İşte bunun adına kollektif çalışma denir.
Ve oyunu görmeniz salık verilir.

MÜZİK

Cılız bir keman sesi fakat arzulu, içten inançlı

ÜMİT GÜLTEKİN

Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın 16 Aralık Cuma dinletisinde, mevsim başından beri sunulanlardan ayrı nitelikler vardı. Dinletide solo keman partisini ÇAĞIL YÜCELEN seslendiriyor, orkestrayı TADEUSZ STRUGALA yönetiyordu. İki yapıttan oluşan programda, ilk sırayı ANTONİN DVORAK (1841-1904)'ın La Minör Keman Konçertosu alıyordu. Dvorak'ın kompozitör (-besteci) olarak ün kazanmasına Johannes Brahms'ın katkısı olmuş, bazı yapıtlarının basılıp, yayınlanmasını sağlamıştır. Gerek Brahms, gerek Dvorak yaşadıkları dönemin ünlü kemancısı JOSEPH JOACHIM'den etkilenmişler ve ona adayacakları birer keman konçertosu yaratmışlardır. Yalnız Dvorak'ın konçertoyu oluşturması için dilek Joachim tarafından gelmiştir. Dvorak yapıtı üç ayda tamamladı. Yapıt tamamlandıktan sonra Dvorak'ta Brahms gibi Joachim'in önerilerine başvurdu. Besteci ve ünlü kemancı arasındaki bu görüş alışverişi fazla uzayıp bir tartışmaya dönüşünce konçerto hiçbir zaman kendisine adanmış olmasına karşın Joseph Joachim tarafından seslendirilmedi. Çeşitli teknik güçlüklerle dolu konçertoyu seslendirmeyi yirmibir yaşındaki genç solistimiz ÇAĞIL YÜCELEN'in üstlenmesi, bir bakıma onun yürekliliğini göstermekte. Daha ilk ölçülerde bir volum düşüklüğü (= ses yüksekliğinin azlığı) seziliyordu. Solist arzulu, yumuşak bir tonla, içten duygularını yansıtarak partisini yorumluyordu. Partisindeki güçlükler sürekli tartım değişikliklerine, böylelikle de ancak orkestra ilebirlikteoluşturulabilecek dokunun seyrekleşmesine neden oluyordu. Eğer Strugala gibi deneyimli ve o derece de güçlü bir şef orkestrayı yönetmeseydi, bu seyrekleşen doku kolaylıkla kopabilirdi. Yapıtın ikinci bölümünde volum düşüklüğü nedeni ile solistin güzel yorumu, tatlı müzikalitesi, orkestra tarafından bastırıldığı için yeterince algılanamadı. Son bölüm Finale'de ise müzikal düzeni sağlamak için şef çok yoruldu. Çağıl Yücelen izleyicilerin alkışlarına JOHANN SEBASTIAN BACH (1685-1750)ın yalnız keman için sonat ve partitalarından, altıncı Majör Partita'nın Gavot bölümünü seslendirerek yanıt verdi. Fakat bu program dışı armağan seslendirme de istenilir düzeyde değildi. Ne etli Bach arşesini (= yayını), ne çift seslerde rahatlığı algılayabildik. Demek ki solistin Dvorak Konçertoda aceleciliğe kapılıp kendi işini güçleştirmesi bazı müzikal nedenlere dayalı ve rastlantı değil. Ama bir ışık getirdi Çağıl Yücelen genç kişiliğiyle Ankara'nın karamsar müzik ortamına. Tüm müzikseverlerin umutla dolmalarını sağladı.

Programın son yapıtı SERGEY RAHMANİNOF (1873-1943)'un Opus 27, 2. Senfonisi'ydi. 1907 yılında bestelenen yapıt, vatan özlemi çeken bir kişinin tüm duygusal dönemeçlerini senfonik bir kompozisyon ile gözler önüne seriyordu. Yaklaşık kırküç dakika süren bu uzun senfoni boyunca, dinletinin ilk yarısının tersine bambaşka bir orkestra ile karşılaştık. Son yıllarda olumsuz yorumlarla öylesine şartlanmışız ki, güzelden ödün vere vere salt müzikal binanın doğru yapılmasını arzulayacak kadar beğeni gücünde birikim oluşturmuşuz. Polonyalı büyük şef TADEUSZ STRUGALA, senfoninin yorumunda sadece müzikal binayı olanca görkemi ile inşa etmekle kalmadı, binanın içini döşedi, dışını süsledi, bahçesini bile düzenledi. İç dekorasyonda bazı mobilyalar defoluydu ama, Rahmaninof yorumundan memnun kaldık. Strugala'nın şarkılayan ellerinde sihirli bir güç yok onu sanatında böyle güçlü kılan düzenli çalışma, iyi bir eğitim, sürekli araştırma ve müzikal yetenek olsa gerek.

Genç kemancı Çağıl Yücelen

Polonyalı şef Tadeusz Strugala viyolonselci Kaya Öztan ile...

Ayla Hungen'in yapıtlarının düşündürdükleri

METİN ELOĞLU

Hani insanı çarçabuk saran, tavlayan görünümler vardır.. Sevindiriveren, kızdırıveren, coşturuveren... Tüm sanatlarda apayrı bir yetenek isteyen bir beceri türüdür bu. Çoğu kez alkışlanır da...

Özellikle RESİM alanında böylesine tuzaklar, hele beğenisi pek gelişmemiş çevrelerde gözdeleşebiliyor. Oysa, bir tablonun geçerliliğindeki ölçüt, biçimsel hünerleri değil de, İNSANCIL ÖZ'ü yansıtabildiğince somutlaşıyor; bir önem, kalıcılık taşıyabiliyor. Sanatçının içtenliğiyle sınırlı bir olgu bu.

Şimdi, Ayla Hungen'in yapıtlarına bakarken, bu kanım daha da pekişiyor: Doğasal kökenlerini yadsımayan, GELİŞMİŞ İNSAN'a özgü bir varolma özeni, çağcıl bir beğeni önerisi... Dolayısıyla, papatyalarla, yoncalarla özetlense de, yaşamak sevincini, dirime saygıyı yeniden yorumlama, güzelleme...

Öykünmesiz bir coşkuyla ortaya konan bu işlerde, soğuk loşluklardan sıcacık fışkıran renk seçkinliği, AYLA'nın sanatçı kimliğini, kişiliğini de saptayıveriyor. Yani çiçek motifi birer bahane, bir kulp.

Üstelik MASAL'sız, resim dışı desteklerden hiç medet ummaksızın; tüm soylu uğraşlar gibi, salt kendi yağıyla kavrulabilen.

somut

HAFTALIK SANAT VE KÜLTÜR GAZETESİ

Göçmen işçiler:

Avrupa'da ırkçılıktan, Türkiye'de terkedilmişliğe

Almanlara benzemedikleri için Avrupa'dan dıştalanan işçi çocukları, bu kez de burada "Türk gibi" olmamakla suçlanıyor. Irkçılıktan kaçıp özlemle Türkiye'ye dönenler bu kez de burada farklı giyindikleri, farklı düşündükleri için toplum dışına itiliyor, farklı oldukları için cezalandırılıyorlar.

Hollanda'da bir duvar resmi, "Göçmen işçilerin konut sorunu için ortak eylem"

GÜNDÜZ VASSAF

Yirmi beş yıldır, önce işçiler, giderek de ailelerinin Avrupa'da yaşamasına karşın ancak son birkaç yılda kamuoyu bu olgunun bilincine vardı. Yıllardır göçmen işçiler Avrupalı kapitalistleri zenginleştirir ve Federal Alman Hükümeti Yabancılar Danışmanı Funcke'nin deyimiyle "Almanya'yı Almanya yaparken" diğer yandan da Türkiye'ye gönderdikleri dövizler devlet kredileriyle yerli komprador burjuvaziyi besledi ve Türk ekonomisinin ithal ikamesi (montaj sanayii) politikasıyla dışarıya bağımlılığını pekiştirdi. Bir yandan da düzeni sorgulayabilecek niceliğe varan işsizlik, yurt dışına ihraç edilerek temel çelişkiler yumuşatılmış oldu. Ancak kapitalizmin tüm dünyayı etkileyen yapısal krizi ve birlikte getirdiği işsizlik ve ırkçılığın şiddetinin başgöstermesiyle bu insanların dramı kamuoyuna yansıdı.

Artık bu insanlar da "uluslararası haber ve kültür sanayiinin" konusu oldular. "Time" gibi Amerikan dergileri bile Avrupa'da Türklere ve diğer Müslüman ülke işçilerine yönelik ırkçılığı kapak konusu yapıyor. Avrupa'da göçmen işçilerle ilgili filmler çevrildi, doktora tezleri yazıldı. Ya Türkiye'de? Genellikle dış basında çıkanları aktarmakla yetiniliyor. Dış politikadan, doğal zenginliklere kadar birçok konuda olduğu gibi, Avrupa'nın bizim insanlarımızla ilgilenmesi sonucu, biz de bizim insanlarımızla ilgilenmeye başladık. Gene de tek tük kitaplar, araştırmalar ve ender toplantılar dışında ciddi bir ilgi yok. Komşumuz Yunanistan, göçmen işçiler bakanlığı kurarken, Türkiye'deki yetkililerin ilgisi dışarda olup bitenlere tepki göstermekten öteye gitmiyor. O da zaman zaman.

Hâlâ belirlenmiş bir devlet politikası yok. İlgili mercii yok. Ama korkulu bir bekleyiş var. İşçiler ve aileleri birdenbire akınlar halinde dönerse ne yapılacak? Bu konuda da hiçbir hazırlık, hiçbir politika yok. Kendi yurttaşlarımızın kendi ülkelerine dönmesinden sanki bir işgal ordusu gelecekmişçesine korkuluyor.

Önümüzdeki günlerde Avrupa'da ve Türkiye'de neler olabilir? Bu soruyu son yıllardaki gelişmelerin yol açtığı ve açabileceği doğrultular açısından yanıtlamak gerekli.

OECD'nin gelişmiş kapitalist ülkelerin ekonomilerine ilişkin Aralık ayında yayınladığı istatistikler önümüzdeki yılda ekonomik bunalım ve işsizliğin artarak süreceğini gösteriyor. Buna göre dönüşlerin çoğalmasıyla birlikte Avrupa'da pahalılık ve işsizlikle karşı karşıya kalan işçilerden gelen dövizlerin de, giderek azalmasını bekleyebiliriz. Ancak kapitalizmin krizinin Türkiye gibi 3. dünya ülkelerine daha şiddetle yansıdığı ve Özal hükümetinin kısa vadede enflasyonla mücadele gerekçesiyle, işsizliğin artmasını öngören ve Türk parasının değerini düşüren ekonomi politikası gözönüne alınırsa, Avrupa'daki işçilerimizin çok büyük çoğunluğu dönmeyecek. (Zaten yapısal olarak Avrupa ekonomisiyle bütünleşmiş durumdalar. Avrupa'daki işsizlik ve ırkçılığa karşı direnecekler.) Federal Almanya İçişleri Bakanı Zimmerman'ın 1990'a kadar Almanya'daki Türk nüfusunun yarı yarıya azalacağını söylemesine karşın, Avrupa'da Türkler azalmayacak, tersine çoğalacak (Çalışma Bakanlığı istatistiklerine göre, geçen yıl Avrupa'da dünyaya gelen Türk çocuğu sayısı 52 bin).

Bunlar ekonomik beklentiler. Ekonominin üst yapıya yani siyasal ve sosyal yaşantıya nasıl yansıdığı ve yansıyacağı ise Avrupa ülkeleri arasında, farklılık gösteriyor. Genellikle iki eğilim var. Birincisi İskandinav ülkeleri, Hollanda ve Fransa'da ağır basarken, ikincisi Almanya, Belçika ve İsviçre ve İngiltere için söz konusu. Göçmen işçi ve ailelerin artık Avrupa'da kalıcı bir unsur olduğunu kabullenen birinci gruptaki ülkeler bir çok alanda bu yabancı unsura siyasal ve sosyal haklar tanıyor. Örneğin İsveç'de göçmenlerin yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı var. Aynı hak 1986'dan itibaren Hollanda'daki göçmenlere de tanındı. Gene İsveç'de yurttaş olmasalar dahi, göçmenlerin genel seçimlere katılabilmesi için çalışmalar yapılıyor.

Göçmenlerin siyasal ve giderek sosyal yaşantıya katılmaları ise bir yandan bu ülkelerdeki sol politika ve eğilimleri güçlendirirken, bir yandan da Avrupa mutfağından, edebiyatına kadar yeni zenginlikler getiriyor. İkinci grup ülkelerin politikalarında ise ırkçılık ve işçilerin hiçbir şekilde siyasal ve sosyal yaşantıya katılmaması gerektiği düşüncesi egemen.

Bu görüş en açık bir şekilde 1981'de 15 Alman bilim adamı tarafından kaleme alınan, özet olarak Alman ırk ve kültürünün bozulmamasını savunan, Heidelberg Manifestosunda dile getirildi. Gazete haberlerinden de izlendiği gibi bu görüşün egemen olduğu ülkelerde ırkçı çatışmalar, katliamlar giderek artıyor.

Şimdiye değin olup biteni boynu bükük karşılayan Türk işçileri, ırkçı saldırılara giderek artan bir şiddetle karşılık verebilirler.

Yukarda belirtilen gruplar arası farklılıklara rağmen, genel olarak tüm Avrupa ülkelerinde ırkçılık eğilim ve akımlarının giderek güçlendiği görülüyor. Buna karşılık Türk işçileriyle birlikte, Cezayirli, Faslı, Pakistanlı gibi diğer göçmen işçi grupları henüz ortak bir cephe oluşturmamışlar. Hatta genelde birbirlerini çekiştiriyorlar. Ancak birleşmeye yönelik gelişmeler de var. En son Fransa'da göçmen işçilerin ırkçılığı protesto amacıyla ortaklaşa düzenledikleri büyük yürüyüş, buna bir örnek. Giderek yaygınlaşan

Geleceğin işçi sınıfı eğitiliyor, göçmenler ve Avrupalılar yan yana...

"Yeni Olgu" yeniden yayınlanıyor

"Yeni Olgu" dergisi Ocak ayından başlayarak yeni bir biçimve içerikle yayın yaşamına dönüyor. Gençlik ve kültür dergisi durumuna dönüşen **'Yeni Olgu'** bundan böyle üniversite öğrencilerinden oluşan bir grupça çıkarılacak.

"Gençler için değil bizzat gençlerce üretilmeyi ve katılımı" esas aldıklarını belirten dergi yöneticileri, yayın yaşamına tümüyle genç bir soluk getirmeyi hedeflediklerini söylüyorlar.

İsveç'teki Ada Yayınevi

Canan Çoker "Merdivenden Sert Düşüş", 30×23 cm

'Sanat Kurumu'na yeni katılımlar

Ankara'da kültür ve sanata yönelik çalışmalarını 32 yıldır sürdüren Sanat Kurumu'na geçtiğimiz günlerde 19 sanatçı ve bilim adamı üye oldu.

Sanat Kurumu'na katılanlar şunlar: Bilgin Adalı, Prof. Dr. Orhan Acıpayamlı, Prof. Dr. Rona Aybay, Prof. Dr. İnal Cem Aşkun, Doç. Dr. Türker Alkan, Prof. Dr. Yusuf Boysal, Cengiz Bektaş, İlhan Berk, Necati Cumalı, Ali Dündar, Satı Erişen, Coşkun Ertepınar, Zafer Gençaydın, Nihat Kahraman, Tamer Levent, Aziz Nesin, Varlık Özmenek, Kaya Özsezgin ve Hasan Pekmezci.

'Yelkenli' 50×60 cm Ayla Hungen Seli 27 Aralık'ta Trabzon'da sergi açıyor.

ilk kitabını yayınladı

İsveç'in başkenti Stockholm'de bulunan Ada Yayınevi ilk kitabını yayınladı. Lütfi Özkök ve Yavuz Çekirge'nin İsveççe'den Türkçe'ye çevirdikleri "Karanlıkta Aydınlıkta" adlı kitapta, İsveçli beş ünlü ozanın şiirleri yer alıyor.

Yine İsveç'te bulunan Ortadoğu Yayınevi de Osman Şahin'in "Kırmızı Yel" adlı öykü kitabını "Den Röda Vinden" adıyla İsveççe'ye çevrilmiş olarak yayınladı. Kitabın çevirisini Cumhur Gür ve Annika Ekström gerçekleştirdiler. Ortadoğu Yayınevi bundan önce Gülten Dayıoğlu'nun "Geride Kalanlar" adlı öykü kitabını yayınlamıştı.

İzmir'de "Yeni İnsan Dans Topluluğu" kuruldu

İzmir'de halk oyunları dalında çalışmalar yapacak olan "Yeni İnsan Dans Topluluğu" kuruldu. Yaklaşık otuz kişilik bir oyuncular grubundan oluşan topluluk, profesyonel olarak çalışmalarını sürdürecek.

ırkçılık ve haçlı seferler ruhunun, Avrupa'da bir Müslümanlar Birliğine yol açması da söz konusu. Önümüzdeki günlerde ırkçılığın artmasıyla birlikte ortak cephe eylemlerinin de gelişmesi beklenebilir. Avrupa'da karşılıklı ırkçı çatışmalar için tehlike çanları çalıyor.

Kısa vadede Türkiye kamuoyunu en çok ilgilendiren konu ise geri dönüşler olacak. Neredeyse her fırsatta Avrupalıları hoşgörüsüzlükle suçlamaktan, dönenlere özellikle gençlere ilişkin kendi hoşgörüsüzlüğümüzün bilincinde değiliz. Almanlara benzemedikleri için Avrupa'da dıştalanan işçi çocukları, bu kez de burada "Türk gibi" olmamakla suçlanıyor. Irkçılıktan kaçıp özlemle Türkiye'ye dönenler bu kez de burada, farklı giyindikleri, farklı düşündükleri için toplum dışına itiliyor, farklı oldukları için cezalandırılıyorlar.

Basın da verdiği haberlerde bu eğilimi pekiştiriyor, gençlerin aramıza getirdiği yenilik ve zenginliklerden söz etmek yerine onları Türkçeyi yeterince bilmemekle suçluyor, Anadolu geleneklerine uymadıklarından ayıplıyor. Oysa bizim de gelenlerden öğreneceklerimiz var. Ama yetkililer onlara sırtını çeviriyor, kendi sorunlarıyla başbaşa bırakıyor, hatta olumsuz tutumlarıyla sorunlarına sorun katıyorlar. En kısa zamanda dönen ve dönmeyi planlayan işçi ve aileleri için danışma merkezleri açmak zorundayız. Avrupa hoşgörü konusunda gerçekten çok kötü bir sınav verdi. Şimdi biz sınanıyoruz.

C. Karlıova'nın ödül alan yapıtı "Yörük Gelini" A. Hikmet Varlık

Cengiz Karlıova İspanya'da ödül aldı

İspanya'nın Gijon kentinde düzenlenen 31. Uluslararası Fotoğraf Yarışması'nda **Cengiz Karlıova**'nın bir siyah-beyaz yapıtı "Jüri Özel Mansiyonu" ile ödüllendirildi.

1984'ün ilk konseri

Ankara Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 6 ve 7 Ocak'ta iki konser verecek. Konserlerde, şef Rengim Gökmen yönetimindeki orkcstra solist İdil Biret'e eşlik edecek. Programda, Prokofyef'in 3. Piyano Konçertosu ve Brahmsın 4. Senfonisi bulunuyor.

"Yolun Yarısından Sonra" TRT-II'de 1984'te de sürecek

Altı aydan beri TRT-II'de perşembe günleri yayımlanan ve edebiyat çevrelerinde ilgiyle izlenen **Yolun Yarısından Sonra** programının altı ay daha sürmesi kararlaştırıldı.

Türk edebiyat ürünlerinden romanlarda, öykülerde ve oyunlardaki yaşlı tipleri ele alıp onların içinde bulunduğu yaşlılık sorunlarına çözümler arayan, tiplerin psikolojik özelliklerini açıklığa kavuşturmaya çalışan **Yolun Yarısından Sonra** dizisinin yapımcısı **Alaettin Bahçekapılı**'nın önerisi üzerine yayımı yirmi altı hafta daha uzatılan programda bugüne kadar: özellikle Cumhuriyet döneminde ortaya konan romanlar, öyküler ve oyunlar üzerinde duruldu. İlk altı aylık dönemde 1940-1950'lere kadarki dönemi yansıtan ürünlerin yaşlı kahramanları ele alındı: **Y. Kadri**'den Kiralık Konak, **Reşat Nuri**'den Yaprak Dökümü, Miskinler Tekkesi, Acımak, **Refik Halit**'ten Bu Bizim Hayatımız, **Hüseyin Rahmi**'den Tosun, Yaşlı Yazar, **Halit Ziya**'dan Ferhunda Kalfa **Melih Cevdet**'ten Aylaklar, **A. Şinasi Hisar**'dan Fahim Bey ve Biz, Çamlıca'daki Eniştemiz, **M. Şevket Esendal**'dan Ayaşlı ve Kiracıları, Vassaf Bey, İhtiyarlık, **A. Hamdi Tanpınar**'dan Saatleri Ayarlama Enstitüsü, **A. Muhip Dranas**'tan Gölgeler, **Oktay Rifat**'tan Kadınlar Arasında, **N. Sırrı Orik**'ten Alınyazısı, **Orhan Kemal**'den Evlerden Biri **S. Kudret Aksal**'dan Şakacı ve **Adalet Ağaoğlu**'dan Tombala gibi yapıtlardaki yaşlı kişilerin psikolojileri üzerinde duruldu.

İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı öğretim üyelerinden **Doç. Dr. Engin Eker**'in uzman olarak katıldığı **Yolun Yarısından Sonra** dizisinde bundan sonra çağdaş edebiyatımızın yeni ürünlerindeki yaşlı kişiler üzerinde durulacak.

İstanbul Radyosu'ndan **Alâettin Bahçekapılı**'nın gerçekleştirdiği **Yolun Yarısından Sonra**'da ele alınan yapıt (roman, öykü ya da oyun) radyofonize edilerek mikrofona getiriliyor, yapıt ve yazar hakkında yazılanlardan alıntılar yapılıyor ve sonra da yapıttaki yaşlı kişinin içinde bulunduğu yaşlılık sorununun nasıl çözümlenebileceği, tipin hangi psikoloji içinde böyle davrandığı araştırılıyor.

Yayımlandığı perşembe günleri saat 10.30-11.00 arasını bir edebiyat şölenine çeviren **Yolun Yarısından Sonra** dizisinin uzatılması sanatçılar ve dinleyiciler arasında sevinç uyandırdı.

İlyas Göçmen'in sergide yer alan bir yapıtı

İFSAK üyeleri ortak sergi açtı

İFSAK üyesi yirmi amatör fotoğrafçı 24 Aralık'ta **Kartal Halk Kütüphanesi**'nde ortak fotoğraf sergisi açtılar. 8 Ocak'a kadar sürecek olan sergiye aşağıdaki fotoğrafçılar katıldı:

İlyas GÖÇMEN - Mehmet BAYHAN - S. Oral GÖNENÇ - Cengiz AKDUMAN - Cengiz KARLIOVA -Sezin ÖZSU - Faik TUNALI - Tufan DİNARLI -Ruhi TEK - Hüseyin ÇAĞIN - Ali SIRTIOĞLU — İbrahim AKYÜREK - Haşim BAYDAR -Mihrimah UZEL - Şirin KÜÇÜKTABAK - Aramis KALAY - Orhan KARAALİOĞLU - Nevzat ÇAKIR - Engin KAVUKÇUOĞLU - Baytekin KARA

İFSAK'IN YENİ SİNEMA YAYINI ÇIKTI

İFSAK onur üyesi **Baha Gelenbevi'nin "Film Reji Asistanı Adayı Kılavuz Kitabı"** İFSAK yayını olarak basıldı.

Sinemaya, Paris'teki Joinville film stüdyosu'nda işçi olarak başlayan Gelenbevi, daha sonra yönetmen yardımcılığına kadar yükseldi. Türkiye'ye döndükten sonra **"Denizkızı"** (1944), **"Barbaros Hayrettin Paşa"** (1951) ve **"Boşbeşik"** (1952) filmlerini çevirdi ve **"Türk Sinema Sanatçıları Derneği"** başkanlığı yaptı.

Kitap, İFSAK P.K. 272 Beyoğlu adresinden istenebilir.

Af yapılırken dikkat edilmesi gereken...

LÜTFÜ OFLAZ

Mücadele etmeden hiçbir şey elde edilemez. Elde edilen herşey bir mücadelenin sonucudur. İşte biz, af konusunun, yeni hükümetin programında yer almasını bu görüş doğrultusunda değerlendiriyor ve bunu yaklaşık 1.5 yıl önce başlattığımız af kampanyasının bir sonucu sayıyoruz. İnanıyoruz ki, af kampanyası başlatılmasaydı ve bu konuda geniş bir kamuoyu yaratılmasaydı, af konusu hükümet programında yer almazdı.

Af konusu şu şekilde yer almıştır yeni hükümetin programında:

"Hükümetimiz, yakın geçmişimizde toplum yapımızda açılan yaraların sarılmasını, kırgınlık ve dargınlıkların giderilerek milli birlik ve bütünlüğümüzün yeniden güçlendirilmesi için üzerine düşeni eksiksiz yapmaya azimli ve kararlıdır.

Bu gayenin tahakkukunda affın taşıdığı önemin idraki içindeyiz.

Hemen ifade edelim ki, bu mesele çok yönlü, çok boyutlu ve dikkatle ele alınması icap eden bir meseledir. Memleketimizdeki huzur ve sükun ortamı geliştikçe, af konusunun çözümünün kolaylaşacağı kanaatini taşıyoruz."

Af konusunun hükümet programında bu şekilde yer alması, cezaevlerindeki binlerce insanın ve onların yakınlarının yüreğine bir sevinç dalgası yaymıştır. Yeniden özgürlüğe, sevdiklerine kavuşacak olmanın heyecanı yaşanmaktadır artık. Bunun için de zindanların yıllardır pas tutan kapılarının açılacağı gün sabırsızlıkla beklenmektedir.

YENİ YARALAR AÇILMAMALI, KIRGINLIKLAR YARATILMAMALIDIR

Hükümet programında af konusuna değinilirken yaraların sarılmasından, kırgınlık ve dargınlıkların giderilmesinden söz edilmektedir. Evet ama, af yapılırken de yeni yaraların açılmamasına, kırgınlık ve dargınlıkların yaratılmamasına dikkat edilmelidir. Bununla şunu demek, bazı kuşkularımızı dile getirmek ve bir uyarıda bulunmak istiyoruz.

Aynı eylemi yapan iki kesimden biri affın kapsamı içine alınır, diğeri affın kapsamı dışında bırakılırsa, yeni yaralar açılmış, yeni kırgınlık ve dargınlıklar yaratılmış olur.

Bir yazı yazdıkları, bir kitap yayınladıkları, bir çeviri yaptıkları için Ceza Yasasının 142 gibi, 163 gibi maddelerinden mahkûm olanlar affın kapsamı dışında bırakılırsa, yeni yaralar açılmış, yeni kırgınlık ve dargınlıklar yaratılmış olur.

Şimdi sırasıyla bunların üzerinde duralım.

AF YAPILIRKEN AYIRIM YAPILMAMALIDIR

Askeri Yargıtay kararlarından çıkan sonuç şudur ki, aynı eylemi yapan sağ kesimden ise, ya adi suçlu sayılmakta, ya da örgütsel ilişki bakımından Ceza Yasasındaki 313. maddenin kapsamına alınmaktadır. Buna karşılık sol kesimden ise, devlete karşı suç işlemiş sayılıp Ceza Yasasındaki 141, 142, 146, 168, 169. maddelerin kapsamına alınmaktadır. Devlete karşı işlenen suçların affı Anayasa'nın 87. maddesi ile yasaklandığı için de, sol kesim affın kapsamı dışında kalmaktadır.

Aynı eylemi yapan iki kesimden birini affın kapsamına alıp, diğerini almamak şeklindeki bir ayırımın yaratacağı sakıncalar açıktır. Bu durum dikkate alınmadan yapılacak bir af, yeni yaraların açılması, yeni kırgınlık ve dargınlıkların yaratılması demektir.

Onun için diyoruz ki, af yapılırken bu şekilde bir ayırım yapılmamalıdır.

NE YAPMALI?

Eğer yeni yaraların açılması, yeni kırgınlık ve dargınlıkların yaratılması istenmiyorsa, yapılacak tek şey bir genel aftır.

İnanıyoruz ki, istendikten sonra, bir genel af yapılabilir ve genel affa engel olan Anayasa'nın 87. maddesi değiştirilebilir. Hükümet ile ana muhalefetin Meclis'teki çoğunluğu bunu yapmak için yeterlidir.

Zaten yazdıkları bir yazı, yayınladıkları bir kitap, yaptıkları bir çeviri nedeniyle 142 gibi, 163 gibi maddelerden mahkûm olanları af kapsamına almak için de Anayasa'nın 87. maddesini değiştirmek gerekmektedir. Çünkü bunlarda Anayasa'nın 14. maddesinde yer alan devlete karşı işlenmiş suçlardan sayılmakta ve yine Anayasa'nın 87. maddesiyle de af kapsamına alınmaları yasaklanmaktadır.

Bunlar dikkate alınmadan bir af yapılacak olursa, ortaya şöyle bir durum çıkacaktır. Örneğin cinayet işleyen bir sağ eylemci aftan yararlanacak, düşündüğünü yazıp söylemekten başka bir suçu olmayanlar ise aftan yararlanamayacaklardır.

Hem ortaya çıkan bu durumun, hem de düşüncelerini yazıp söylemekten, bir kitap ya da yazı yayınlamaktan, bir çeviri yapmaktan başka suçları olmayanları af kapsamı dışında tutmanın açacağı yaralar, yaratacağı kırgınlık ve dargınlıklar açıktır.

Hükümet programında denildiği gibi, "bu mesele dikkatle ele alınması icap eden bir meseledir."

Onun için dikkat!

Yeni yaralar açmayacak, yeni kırgınlık ve dargınlıklar yaratmayacak tek bir yol vardır. GENEL AF...

Unutmayalım ki, her konuda olduğu gibi bu konuda da aklın yolu birdir.